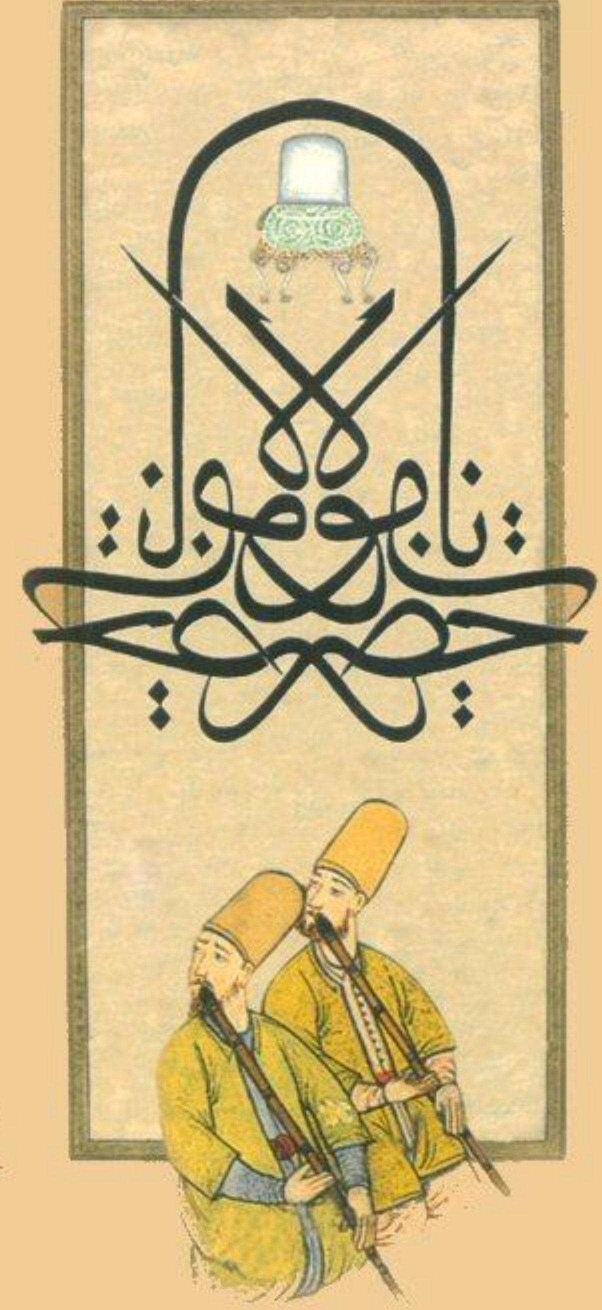

"Her gün bir yerden göçmek ne iyi.
Her gün bir yere konmak ne güzel.
Bulanmadan, donmadan akmak ne hoş.
Dünle beraber gitti cancağızım,
ne kadar söz varsa düne ait...

ŞİMDİ
YENİ ŞEYLER SÖYLEMEK
LAZIM"

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî

İKİNCİ CİLT

— 933 —

İKİNCİ

CİLT

Mevlânâ'nın bu cilde yazdıkları mukaddimenin hûlâsası

İkinci cilt Mesnevi'nin geçikmesindeki bazı hikmetlerin beyanı

Yukarıda kitabın mukaddimesinde kaydetmiştik ki : Mevlâna, birinci cildi bitirdikten sonra iki sene kadar mesnevi söylemediler. Şimdi bu tehirin sebep ve hikmetini Hazreti Pir şöyle izah ediyor :

Tanrının her şeyde, her işte bir çok hikmetleri vardır. Onlardan hepsi kula tamamiyle malûm olsaydı bu nihayetsiz hikmet, kulun idrâkine sığmaz ve her hangi bir işin faydalarını idrâkten aciz kalır, harekete geçmezdi. Bunun için Hak, kuluna o payansız hikmetten pek az bir miktar vermiştir ki, bu kısa idrâk insanları bir devenin yuları gibi işe doğru muntazaman çekmektedir. Sonra kul, o hikmetin faydasından hiç haberdar olmasaydı, bu defa da hiç bir iş için harekete geçmiyecek ve âlem âtıl kalacakdı, işte «Hicr» sûresindeki şu Âyeti Celile bu hakikati göstermektedir:

(وان من شيء الا عندنا خزائنه وماننزله الا بقدر معلوم)

«Hiç bir şey yoktur ki hazineleri bizde olmasın. Fakat ondan ancak mâlûm bir miktar da indiririz.)

Sonra Cenâbı Pir, bu hikmeti şöyle bir teşbih ile tekrar açıklıyor: «Toprak susuz kerpiç olmaz. Su çok olursa toprak erir, yine kerpiç olmaz. Her şeyde itidal lâzımdır.»

Hülâsa, Hak Taala her şeyi mizana verir. Aklın idrâkinin haricinde hesapsız bir şey vermez. Ancak beşeriyet merhalesini tamamiyle aşarak Hak'da fanî olan ehlullah bundan hariçtir. Şimdi Cenabı Hüdavendigâr, ilâhi aşk hakkında şöyle buyuruyorlar :

Birisi bana âşıklık nedir? diye sordu. Dedim ki : «Benim gibi olursan bilirsin».

Âşk ve muhabbet, Hak'kın sıfatıdır ve hakikatte muhabbet Hak'kın olup kula nisbeti mecazdır. Yani, aşk kullara evvelâ Hak'dan gelir, sonra kulda zuhur eder. Hak, kuluna muhabbet etmezden evvel, kulun Hak'ka muhabbeti mümkün değildir. (يحبهم ويحبونه) âyeti celilesi bunu göstermektedir:

Maalî : «O, onları ve onlar da onu severler». Yani âşıkın araştırması maşukun isteğine bağlıdır.

Şimdi gelelim ikinci cild mesnevinin tehir edilmesi sebebine :

Mevlâna bu noktada şu hakikati söyliyorlar: (İkinci cildin yazılması bir müddet tehir olundu. Tehir sebebi «Muahhir»in tecelli ve tesiridir ki Allah'ın esmaı hüsnasından biri de budur. Cenâbı Hak, Muahhir ismi hasebile her işi muayyen vakte kadar tehir eder. Nitekim kanın süt haline gelmesi bir zamana bağlıdır. Bahtın, yeni bir çocuk doğurmadıkça kan, tatlı süt haline gelmez. İşte Hak'kın ziyası Hüsameddin göğün yücesinden tekrar dizgin çevirince yine Mesneviye başlandı. Çünkü o, hakikatler miracına gitmişti. Bunun için Mesnevinin manâ ve hakikat goncaları gönül bağında henüz açılmamıştı. Denizden (Hakikat ve ehadiyet âlemi) kıyıya düşünce mesnevi şiirinin çengi de düzeldi. Bir bülbül buradan uçup gitti, tekrar geldi. Sen de bu ağzı kapa da o âlemi gör. Ey ağız!, Sen, nefs cehenneminin yalınısın. Ey cihan, sen bir berzah misalisin).

Şimdi Ankaravî berzah hakkında şu mutaleada bulunuyorlar: «Bu cihan, ne safi ma'dum ve ne de safi mevcuttur. Belki adem ile vücud, imkân ile vücub arasında bir haddi fâsıl, bir berzahtır. Berzah ya surî veya mânevî olur. Surî berzah iki deniz arasındaki haddi fasıl gibi.. Manevi berzah; cesedle ruh, dünya ile ahiret, nuru bakî ile aşağılık dünya, kanla süt arasındaki berzah gibi».

İşte sûrei Rahmandaki (مرج البحرين يلتقيان بينهما برزخ لا يبغيان) «İki denizi birbirine mücavir kıldı, aralarındaki berzah birbirine karışmalarına mânidir,» âyeti celilesi bu manevi berzaha işaret etmektedir. Nitekim Mevlâna, aşağıdaki mesnevisinde bu âyeti şöyle tefsir ve izah buyuruyorlar :

(بحر تن بر بحر دل برهم زنان — درمیان شان برزخ لا یبغیان

«Ten denizi gönül denizi üzerine vurmaktadır. Aralarında birbirine karışmıya mani olan bir berzah vardır.»

Yani cisimle ruh arasında bir berzah vardırdır ki birbirine karışmaz. Daha doğrusu cisim, ruha berzahtır. Fakat hakiki bir cehd ile beşerî sıfatlardan geçerek Hak'da fanî olur isek denizler birleşmiş ve tamamiyle ruh halini almış olur. İşte o vakit kesafet âlemi silinerek âlemi lâtif tecelli eder. Nitekim Cenabı Pîr şu mesnevilerinde de bu hakikati bir daha açıklıyorlar:

نور باقی پهلوی دنیای دون — شیر صاف پهلوی جوهای خون

«Bâkinin nuru, yani esma ve sıfatı ilâhiyye, aşağılık dünyanın yanıbaşındadır. Saf süt te kan ırmaklarının yanında olduğu gibi.»

Yani bu âlem, Hak'kın muhtelif tenezzülleriyle nihayet kesafet âlemine inmesinden, diğer bir tabirle âlemi lâtifin kesafet peyda etmiş bir suretinden ibaret olmasına göre, nuru bâkinin, yani Hak'kın esmâ

ve sıfatlarının bir « mezahiri » dir. Biz de bu dünya suretlerinden bir suret olduğumuza göre, zati Hak'kın esma ve sıfatının en yüksek tecellisine mazharız. Böyle olunca gerek biz, ve gerek bu âlem, âlemi lâtiften ve nuru bakiden ayrı değildir. Birbirlerine keyfiyetsiz ve vasfa sığmaz bir şekilde muttasıldırlar.

Bir teşbih ile, saf sütün kan ırmaklarında olması gibi.

Görülüyor ki, Mevlâna, yukarıdanberi saf sütü nura benzetiyor. Bu teşbihin sebep ve hikmeti «Nahîl» sûresindeki şu âyeti celiledir :

« وان لكم فى الانعام لعبرة نسقيكم مما فى بطونه من بين فرث ودم لبنا خالصا سائغا للشاربين »

«Sizin için sağmal hayvanlarda ibret vardır. Size onların karnındaki fışkı ile kan arasında olan halis sütten içiririz k , içenlerin boğazından süt, tatlı tatlı geçer.»

Şimdi, sağmal hayvanlardan, meselâ ineği cisme, kan ve fışkıyı hırs ve şehvetlere, sütü de nura benzetebiliriz. Süt, kan ve gübre arasından nasıl süzülüp geliyorsa, nuru bakî de bu kesafet âleminin şehvetler dolu muzahrafatı arasından öyle süzülmektedir. Eğer biz, cismin bu kesafeti içinde her türlü nefsanî şehvetlerden sıyrılabilirsek kanın süte inkılâbı gibi nuru bakiye gideriz. Aksi halde, yani hırs ve şehvet içinde kalırsak süt, ihtilattan dolayı kan olur, sütten bir eser görmeyiz. İşte âdemin, nefsinin haz ve şehvetine uyması, yani buğdayı yemesi sütün kana tahavvülü gibi cennetten, yani nuru bakiden esfeli safiline inmesine sebep olmuştur.

Nitekim Mevlânâ, şu mesnevisiyle de bunu açıklıyorlar :

1 — چون دروکامی زنی بی احتیاط — شیر تو خون می شود از اختلاط

2 — یك قدم زد آدم اندر ذوق نفس — شد فراق صدر جنت طوق نفس

1 — İhtiyatsız bir adım attığın vakit ihtilattan dolayı senin südün kan olur.

2 — Âdem, nefsinin zevki için bir adım attı, cennetin sedirinden ayrılarak nefsin tokasına girdi.

Burada buğday, hırs ve şehvetin bir sembolüdür. Yani Âdem nefsinin hazzına tâbi oldu, demektir.

Nihayet Mevlânâ diğer bir mesnevisinde eğer Âdem buğday yeme hususunda meleklerle meşveretle bulunsaydı yaptığı hareketten peşiman olup : (Yarabbi biz nefsimize zulmettik) diye itirafta bulunmazdı, buyuruyorlar. İşte aşağıdaki mesneviler meşveretin hizmet ve faziletini anlatmaktadır :

1 — زانکه باعقلی چو عقلی جفت شد — مانع بدفعلی وبد کفت شد

2 — نفس بانفس دکر چون یارشد ـ عقل جزئی عاطل وبیکارشد

Tercemesi :

1 — **Bir akıl diğer akılla çift olduğu zaman kötü iş ve kötü söze mâni olur.**

2 — **Bir nefis diğer nefisle arkadaş olduğu zaman, aklı cüz'i atıl ve işsiz kalır.**

Görülüyor ki, bir işi doğru yapmak için erbabıyla müşavere şarttır. Şimdi Mevlâna, mukaddimenin neticesini şöyle bağlarlar: (Ey atlı!.. Duygu yolu yani zahirî hislerimize kapılarak yürümek eşeklerin yoludur. Ey eşeklere karışan, utan!..)

Müteakiben Hazreti Pir zahir ve batın duygularımız hakkında şu mesnevileri irad ediyorlar :

1 — پنج حسی هست جز این پنج حس ـ آنچوزرسرخواین حسهاچومس

2 — کر بدیدی حس حیوان شاه‌را ـ پس بدیدی کاو و خر الله را

3 — کر نبودی حس دیکر مرترا ـ جز حس حیوان ز بیرون هوا

4 — پس بنی آدم مکرم کی بدی ـ کی بحس مشترك محرم شدی

Tercemesi :

1 — **Bu beş duygudan başka beş duygu daha vardır. O duygular kırmızı altın gibidir. Bu duygular da bakır gibi..**

2 — **Eğer hayvanın duygusu şahı görseydi, öküz ile eşek te Allah'ı görürdü.**

3 — **Bu zahirî duygulardan gayri heva ve hevesin dışında diğer duygular olmasaydı,**

4 — **Âdem oğlu nasıl mükerrem olur, hayvanla müşterek bu hisle nasıl sırra mahrem olurdu?**

İZAHI : Malûmdur ki insan beş duyguya maliktir. İşitme, görme, dokunma, koklama, tatma... Bu duygular bizi bu âlemle münasebette bulunduran en mühim organlardır, biz bu duygular itibariyle hayvanla müşterekiz. Fakat bir de batınî duygularımız vardır ki.

İşte insanî sair hayvanlardan ayıran, bu batınî duygulardan bilhassa tefekkür ve idrakten uzak kalmış olanlar yalnız şeklen insandırlar. Ve mükerrem vasfına lâyık değildirler. Ancak manevî hisleri mütekâmil ve düşünme, terkip kudretine sahip olan fikir adamlarıyla bilhassa zahirî duygulardan tamamen sıyrılarak yalnız basiret nuru içinde Hak'kı müşahede eden insanî kamillerdir ki mükerrem ve «ahseni takvim» vasfına lâyık olmuşlardır.

Şimdi ruhun suretle değil, ilim ve akl ile yar olabileceğine dair aşağıki mesneviler de yukarıyı tamamlamaktadır :

1 — روح باعلمست و با عقلست یار ـ روح راباتازی و ترکی چه کار

2 — از تو ای بی‌نقش باچندین صور ـ هم موحد هم مشبه خیره سر

3 — که مشبه‌را موحد می کند ـ که موحد را صور ره می‌زند

Tercemesi :

1 — **Ruh, ilimle ve akılla dosttur. Ruhun; Arapça, Türkçe ve Farsça ile ne işi var.**

2 — **Ey zati nakışsız ve suretsiz olan ! bunca nakış ve suretlerle sana hem müşebbih olanlar hayrandır, hem muvahhitler...**

3 — **Bazan müşebbihi muvahhit eyler, bazan da muvahhidin suret yolunu vurursun.**

İZAHI : Ruh bir emri ilâhidir. Hakikati bilinemez. Akıl da ruhtan nur alan bir cevher olup ilmin menbaıdır. Binaenaleyh ruhun, nihayet bir suretten ibaret ve aklı cuz'inin mahsulü olan lisanla mahiyet itibariyle bir münasebeti yoktur. Bunun için lâfzın ruhu demek olan mâna hangi lisanın kelimelerinde meknuz olursa olsun kıymet kelime ve lâfızda değil, mânâdadır. Çünkü lûgatler, lâfızlar birer suret, birer gılaf olup ruh veya mâna ise iç ve asıldır. Gılafın değişmesi manâya halel vermez. Bu itibarla fikir ve hakikatleri ister Arapça, ister Farsça, ister Türkçe söyliyelim, ancak gılaf değişmiştir, ruh ve mâna aynidir. Şu halde dinî, ilmî, içtimaî her ne olursa olsun fikirlere istenilen sureti vermekte hiç bir uygunsuzluk tasavvur edilemez. Yalnız şurasını arzedelim ki : Bu fikrimizle lâfza kıymet vermediğimiz anlaşılmasın. Lâfzın kıymeti manânın içindedir. Lâfız olmasa mâna nasıl taayyün edecekti. Aşağıda hususî bahislerinde uzun uzadıya izah edeceğimiz veçhile lisan nihayet aklı cüzi'nin işi olmasına göre mahduttur ve bize mahsustur. Ruhun harfsiz ve kelimesiz öyle konuşmaları vardır ki, ehlullaha munhasır olan o manevî ifadeler surî lisanın kelimesine sığmaz.

Şimdi Mevlâna, ruhun, ancak ilim ve akılla yar olabileceğini bu şekilde ifadeden sonra tam bir istiğrak içinde Hak'ka hitap ederek : «Ey nakış ve sureti olmadığı halde esmâ ve sıfatıyla türlü suretler, türlü tecelliler gösteren Allah'ım !. Sana hem muvahhit, hem müşebbih hayretler içindedir.» diyor.

Burada bînakşdan maksat, (zati ahadiyet) yani Hak'kın her nevi taayyün ve takayyütten azâde olan zatidir. Sonra muvahhit, Hak'la

insanı kâmili müttehit görenler; müşebbih ise insanı kâmili Hak'ka benzetenler demektir. (çendin suver) den kasıd da, Hak'kın esmâ ve sıfatıyla namütenahî tecellileridir. Şimdi muvahhitlere göre âlem bir mazhardır ve gördüklerimiz Hak'kın esmâ ve sıfatının o mazharda taayyünüdür. Yani gördüklerimiz namütenahî kesret gösteren birer nakış ve suretten ibaret olup, aslı birdir ve hepsi de vâhit olan zati Hak'la mevcutturlar, ve bu tecelli en yüksek kudretini insanı kâmilde gösterir. İşte muvahhitler, Hak'kın bu tecellisinde ayniyet görürler.

Müşebbihlere gelince bunlar iki kısımdır : Bir kısmı surî olup Cenabı Hak'ka mekân ve cisim isnat ederler. Meselâ; «Allah'ın eli, bütün ellerin üstündedir» âyetinin zahirine itikad ederler. Diğer bir kısmı manevî olup Hak'kı herşeyden tenzih ederler. Fakat Tanrı'yı arş ve kürside itikat etmek suretiyle esfelden tenzih ederler,

Mevlâna yukarıdaki mesnevide : «Ey Tanrı, senden hem muvahhitler, hem de müşebbihler hayrettedir» demişlerdi. Yani ârif bu hayret içinde bazan Hak'kı her türlü nikab ve kesretten âri görerek muvahhit olur, bazan da onu suret ve mazharlar içinde müşahede ederek müşebbih olur ki, asıl ârif teşbih ile tenzihi cemedendir.

İşte Hak'kı, mezahirden gayri zati ahadiyetiyle kendinde tecelli ettiğini gören insanı kâmil, kendi ile Allah'ı farkedemiyecek bir istiğraka gelir ki bir çok ehlullahın «enelhak» vadisine düşmeleri bu tecellidendir. Şimdi bu çok derin ve gâmız meselesinin daha esaslı tecellisi için Muhiddini Arabî'nin (Fütuhatı Mekkiyye)sinden şu beyti alalım:

1 — والرب حق والعبد حق - فياليت شعرى من المكلف

2 — فان قلت عبد فذاك ميت - وان قلت حق فانى يكلف

(1-Rab, Hak'dır; kul da Hak'dır. Mükellef olanın kim olduğuna şuur olaydı ne olurdu. 2-Eğer sen Hak kuldur, dersen o ölüdür. Eğer kula Hak dersen teklif olunan nerede?)

Yani kul Allah'ta tamamiyle fanî olarak Hak ile kul bir olduğu zaman teklif eden kimdir, teklif olunan kimdir, bilinemez. İşte Muhiddini Arabî bu derin hayret içinde teklifi yapanla teklif olunanı ayırt edemiyor ki insanı kâmilin muvahhit hali budur. Fakat (müşebbih) hale gelince burada her ikisi de ayrılır.

İşte bu hakikat üzerine Mevlâna tekrar aşağıdaki mesnevileri irad buyuruyorlar:

1 — آينهٔ آهن براى پوستهاست - آينه سيماى جان سنكى بهاست

2 — آينهٔ جان نيست الا روى يار - روى آن ياريكه باشد زان ديار

3 — ديدهٔ تو چون دلمرا ديده شد - اين دل ناديده غرق ديده شد

4 — نقش من از نقش تو آواز داد - كه منم تو تو منى در اتحاد

5 — چشمشان خانه خيالست و عدم - نيستها را هست بيند لاجرم

Tercemesi :

1 — Demir ayna, suretler içindir. Can simasının aynası ise, çok değerli ve kıymetlidir.

2 — Canın aynası ancak yârin yüzüdür. O yâr ki başka bir diyardandır.

3 — Senin gözün gönlüme göz olunca bu görmiyan gönül tamamiyle göz kesildi.

4 — Benim ezelî suretim senin gözünden ses verdi, haykırdı : Birlikte ben sen'im, sen de ben'sin. (İttihad-birleşme) de ikilik yoktur.

5 — Onların gözleri hayal ve yokluk evidir. Nihayet yokları var görür.

İZAHI : Demir ayna ancak suretleri göstermek içindir. Bir de ruhun aynası vardır ki o, ancak sevgilinin yüzüdür. İşte bunun için Mevlâna hakikat ve aşk yoluna açılmamış, durgun ve kapalı gönül için sevgiliye diyor ki : «Senin gözün benim gözümle göz olunca bir karanlık ve körlük içinde olan gönlüm tamamiyle göz oldu ve bütün sırları o hakikî aynanın nuru ile keşfettim. Nihayet o hale ulaştım ki sen ben ben de sen olarak tamamiyle birleştik.»

Ehlullah'ın bir çok velâyet dereceleri vardır ki (fenafillah) mertebesi, bu derecelerin yükseklerinden birisidir. Burada salik, Allah'ta fani olur ve bütün varlığını o ateş, o nur içinde eriterek vücud kaydından tamamiyle sıyrılır ve kendisini hakikî vücuttan fark edemez. İşte velilerden Mansur, Bayezidi Bistamî v. s. gibi bazı ateşlilerin böyle bir seyre geldikleri zaman, meselâ Mansur'un (Enelhak) Bayezıdın (Cübbemin altında Allah'tan başka kimse yoktur) demeleri bu cezbenin eseridir.

Sonra Mevlâna, zahire kıymet verenler için : «Onların gözleri yoğu var görüyor» diyor.

Evveldenberi söyliyoruz ki hakikat ehli için bu âlem bir hayalden ibarettir. Hiç bir şey müstakil bir varlığa sahip değildir. Binaenaleyh o gafillerdir ki yok olanı var zannedip aldanıyor ve bu aldanış asıl varlığı idrake mani oluyor.

Bunun için : nefsin bütün arzu ve şehvetten sıyrılması, kalbin

tasfiyesi v s. . Bu hakikat yolunun en salim rehberleridir. Bu bahis tasavvufun esası demek olduğu için çok uzundur. Zaten Mesnevi'nin bir çok beyitleri bizi tekrar buraya avdet ettireceğinden şimdilik bu kadarla iktifa edelim.

Hazreti Ömer zamanında ayı görmiye giden bir şahsın, hayalini hilâl zannetmesi

Hazreti Ömer zamanında oruç ayı geldi. Ayı görmek için bir kaç kişi bir dağ tepesine koştular. Bunlardan birisi Hazreti Ömer'e : (Ey Ömer.. İşte hilâl) dedi. Ömer göğe baktı : (Bu ay senin hayalinden meydana gelmiştir. Ben göğü senden iyi görürüm. Sâf olan hilâli niçin görmiyeyim) dedi ve ilâve etti: (Elini ıslat, kaşının üstüne sil, sonra hilâl tarafına bak). Bu şahıs o veçhile yaptı ve Ömer'e hitaben: (Ey şah, ay gaip oldu). Bunun üzerine Hazreti Ömer : (Evet, kaşının kılı seni şüpheye düşürdü. Kaşın eğri iken böyle olunca, ya vücudun eğri olursa hal ne olur).

Şimdi bu fıkra üzerine Mevlâna şu mesnevileri söyliyorlar :

Ayarsızlarla ülfet etmeyiniz

1 — موی کژ چون پردهٔ گردون بود ـ چون همه اجزات کژ شد چون بود

2 — هم ترازورا ترازو راست کرد ـ هم ترازو را ترازو کاست کرد

3 — هر که با ناراستان هم سنك شد ـ در کمی افتاد وعقلش دنك شد

Tercemesi :

1 — Bir eğri kıl gök yüzüne perde olursa, bütün cüzlerin eğri olunca ne olursun.?

2 — Teraziyi doğru yapan ve ayarını düzelten terazi olduğu gibi noksan bir hâle getiren de yine terazidir.

3 — Her hangi bir kimse ki doğru olmıyanlarla beraber tartılırsa, o da noksanlığa düşer ve aklı şaşırır, kalır.

İZAHI : Malûmdur ki vezni noksan ve ayarsız bir teraziyi, halkın tam ayarlı olduğuna güvendiği diğer bir terazi ile ayar ederek düzeltirler. Bunun aksi olarak tecrübe edilmiyen, ayarı eksik bir terazi de dürüst ayarlı bir başkasını bozar.

Bundan şu netice çıkmaktadır. Ayarsız, noksan bir kimse kemalli insanlarla ülfet ve kendisini onların yüksek ahlâk ve hüviyetleriyle ayar etmeye kalkarsa şüphe yoktur ki, kendisinin de gittikçe kemale

erdiğini hisseder. Kem ayar insanlarla düşüp kalkanlar, evvelce dürüst dahi olsalar bozulurlar. Muhakkaktır ki maddî ve sari hastalıklar gibi manevî düşkünlükler de derhal karşısındakinin ruhunu sarar ve gittikçe onu da kendi hastalıklarına uğratırlar. Bunun için, kendimizin, evlâdımızın ve terbiyesi bize verilen talebemizin düşüp kalkacaklarını seçmekte çok titiz ve uyanık davranmalıyız. Bir cemiyeti mânen öldürmekte ruhî hastalıklar en çok müessirdir.

* * *

Bir yılancının, başka bir yılancıdan yılan çalması Her isteğimizin zuhuru hayrımıza değildir

پس دعا ها کان زیانست وهلاك ـ وز کرم می نشود یزدان پاك

Tercemesi :

Bir çok dualar vardır ki kabulü bizim zararımıza ve helâkimize sebep olur. İşte bunun için Cenabı Hak, o duayı lûtuf ve kereminden dolayı kabul etmez.

İZAHI : Bu beyiti izah için Mesnevîden şu kısa hikâyeyi alalım : «Hırsızın biri bir yılan oynatıcının yılanını çalmış ve bunu ele geçirdiğinden çok memnun olmuştu. Bu yılan bir gün o hırsızı öldürdü. Beri taraftan yılan oynatan, bu hırsızlıktan ve yılanını kaybetmekten çok müteessir olmuşdu. Onun bulunması için Allah'a dua ediyordu. Fakat bir gün işitti ki bir kimseyi yılan sokmuş ve öldürmüştür. Meğer o da kendi çalınan yılanı imiş ve hırsızı öldürmüş. Yılancı bunu anlayınca duasının kabul olunmayıp ta yılanın bulunmadığına şükretti. Çünkü bu belâ kendi başına gelecekti» Bunun için Cenabı Hak bazan bizi ziyan ve belâdan muhafaza için duamızı kabul etmez.

Fakat bizim ilmimiz çok az ve ileriyi görmiye muktedir olmadığımızdan, istediğimiz şeyin hasıl olmamasına üzülürüz. Halbuki istediğimizin olmaması, muhakkak olarak, hakkımızda hayırlı değildir ki talebimiz kabul edilmemiştir.

Şeyhi Ekber Muhiddini Arabî bu meseleyi Fusus'unda şu şekilde izah etmektedirler :

«İstenilen şeyin derhal zuhuru veya gecikmesi kulun istidadına bağlıdır. İstidat, istenilen şeye uygun ise derhal, değilse tecil olunur. Yoksa Allah duayı mutlaka kabul eder. Eğer istidada uymıyan dua kabul olunur ve her istek yerine gelirse âlemin nizam ve intizamına halel gelirdi.»

Hazreti İsanın yoldaşının, İsa'dan, kendisinin de, kemikleri diriltmesini istemesi

Bir ahmak, İsa ile yoldaş oldu. O ahmak derin bir çukurda bir takım kemikler gördü ve İsa'ya dedi ki : (Yoldaş., ölüleri dirilttiğin o yüce ismi bana öğret te kemiklere can vereyim). İsa cevap verdi : (Sus.. o, senin işin değil.. O ismi âzam yağmurdan daha pâk bir nefes ister. Öyle ki, o nefes haramla mülevves olmasın. Farzedelim ki sen de sağ eline bir asa aldın. Fakat sen nerede, Musa nerede?.)

Şimdi ahmak, İsa'ya şu cevabı verdi : (Ya İsa... eğer benim sırlara kabiliyetim yoksa o adı kemiklere sen oku.)

Bunun üzerine İsa, kemiğin üstüne Hak'kın ismi şerifini okudu. Allah'ın hükmü o ahmağın isteğini yerine getirdi ve o kemikleri diriltti. Fakat birdenbire kemiklerin arasından bir kara arslan sıçrayarak ahmağın kellesini kopardı ve beynini döktü. Ahmağın kafasında bir ceviz içi kadar beyin yoktu. İsa arslana dedi ki : (Bu adamı niçin öldürdün). Arslan cevaben : (Sen ondan müteessir oldun. Bu adam sanin huzurunda küstahlık eyledi ve Hak beni, onu öldürmek için halketti) dedi, Şimdi İsa ona cevap verdi: (Neden, öldürdüğün bu insanın kanını içmedin?) Arslan cevap verdi : (Bu rızık bana kısmet değildir; Çok kimseler kendi şikârını yemeden cihandan geçmişlerdir. Kısmetleri bir saman çöpü kadar değilken hırsları dağ gibidi . Ey Mesih, bu avı helâk edip yemediğim, halkın bundan ibret almaları içindir, av için değil).

KISA BİR NOT : Burada Mevlâna her şeyde ehliyetin yüksek rolünü gösteriyor. Kendi idraki ve kudreti hilâfına başından büyük işe girişmek istiyenler akibet bir felâkete uğrarlar. Ehliyetsiz olarak taklidî bir şekilde maddî ve manevî her hangi bir şey için harekete geçenler beyinsiz ve ahmak insanlardır. Büyük kabiliyet ve istidat hakkın seçkin kullarına münhasırdır.

Şimdi Mevlânâ bu fıkra üzerine taklid hakkında aşağıdaki mesnevileri söyliyorlar :

Hakikat ile taklid

1 — از محقق تا مقلد فرقهاست ـ کین چو داوود ست وآن دیکر صداست
2 — منبع کفتار این سوزی بود ـ وان مقلد کهنه آموزی بود
3 — هم مقلد نیست محروم ازثواب ـ نوحه کر رامزد باشد در حساب
4 — آن کدا کوید خدا از بهر نان ـ متقی کوید خدا از عین جان

Tercemesi :

1 — Hakikat ehliyle mukallid arasında çok fark vardır. Hakikat ehli (Davud)a, öbürü de sâdaya benzer.

2 — Davud'un sözünün menbaı yanıklıktır ve için mahsulüdür. Mukallidin sözü ise öğrendiği eski şeyleri nakilden ibarettir.

3 — Mukallid de sevaptan mahrum değildir. Meselâ her hangi bir ücretle feryad ve matem edenler de hesaba gelince ücretlerini alırlar.

4 — Dilenci ekmek için Allah der. Müttekiler ise candan ve can için Allah derler.

İZAHI : İnsanlara baktığımız zaman büyük bir çoğunluğun hareketi tamamiyle taklittir. Yani içden ve şuurlu değildir. Mevlâna bunu şöyle bir benzetme ile ifade ediyor. Hakikat ehli Davud gibidir. Çünki eşine tesadüf edilmiyecek kadar güzel sadâya malik olan Davud'un sesi, içten yanmanın ve derin bir aşkın mahsulüdür. Halbuki mukallidin sâdası eski öğrendiklerinin bir taklidinden ibaret olup kendi iç duygusundan gelmemektedir. Zaten san'atkârların eserleri de böyledir. Meselâ bir musikişinas, bir mimar verdiği esere, ruhunun derinliklerinden daha bir çok şeyler ilâve eder. Yalnız teknik şartların darlığı içinde kalan eser bir taklitten ibarettir. Hülâsa, Mevlâna bu bahiste şu neticeye varıyorlar. Dilenci ekmek isterken «Allah için» diyorsa da bu anış ekmek içindir. Halbuki müttekinin zikri daima candandır. Bununla beraber riya karışmıyarak her hangi iyi bir hareketi taklid etmek te sevaptan hali değildir.

Çünkü riya olmadığı takdirde mukallidin, hakikatını bilmediği için taklidî ibadeti makbuldür. Ayni zamanda taklidin gittikçe tahkika ulaşacağını imkânsız sanmamalıyız.

Bir Sofi'nin, hizmetçiye, hayvanı timar etmesini söylemesi ve hizmetçinin de (Lâ havle) demesi

Bir Sofî seyahate çıktı. Dönedolaşa bir tekkeye misafir oldu. Bir hayvanı vardı, ahıra bağladı. Kendisi de içeriye girip baş köşeye oturdu. Arkadaşlarıyla zikir ve murakabeden sonra misafire yemek getirdiler. Misafir o zaman hayvanını hatırladı ve hizmetçiye, hayvana arpa, saman vermesini sayledi. Hizmetçi dedi ki : (La havle, bu ne fazla söz, elbette, bu benim vazifem.) Sofî tekrar etti : (Önce arpayı ıslat, çünkü eşek karttır, dişleri sağlam değil). Hizmetçi yine (La havle) dedi ve nihayet misafir ne emrettiyse hizmetçi daima (Lâ havle) yi tekrar ediyordu. Nihayet hizmetçi çıkıp gitti ve ahıra girmek aklına bile gelmedi. Sofî uzun zaman yolculuk ettiğinden gözlerini yumup rüya görmeğe başladı. (Eşeği bir kurda sataşmıştı. Kurt eşeği pa-

ralıyordu), Misafir uyanınca bu ne biçim rüya diye şaşıyordu. Yine daldı, bu sefer eşeğini bir çukura düşüyor, gördü. Hûlasa Sofî sabaha kadar bir vesvese içinde kaldı. Zavallı eşek ise taş, toprak içinde semeri tersine dönmüş, kuskunu yırtılmış bir haldeydi. Bütün gece, (Yarabbi, arpadan vaz geçtim, bir avuç saman olsa yine razıyım) diyordu. Nihayet yıkılıp yattı. Gündüz olunca hizmetçi gelip hemen semerini düzeltti ve bir kaç ta sopa vurdu. Sopanın şiddetinden eşek ayağa kalktı. Nihayet Sofî misafirhaneden çıkarak merkebe binip yola düzülünce bir kaç adım sonra yüzüstü düştü, tekrar kalktı, bir kaç adım sonra tekrar yıkıldı. Eşeğin bu vaziyetini gören halk her düştükçe onu kaldırıyorlardı. Kimisi eşeğin kulağını burkuyor, kimisi de damağını yoklamaktaydı. Sofîye dediler ki: (Ey şeyh.. bu ne hal?). Sofî cevap verdi : (Geceleyin La havle yiyen eşek bu kadar gider).

Şimdi Mevlâna hakikî Sofînin vasıflarını aşağıdaki mesnevilerinde izah ediyorlar:

Pirin vasıfları

1 — دفتر صوفی سواد حرف نیست - جز دل اسپید همچون برف نیست

2 — زاد دانشمند اثار قلم - زادصوفی چیست آثار قدم

3 — انچه تودر آینه بینی عیان - پیراندر خشت بیند پیش ازان

4 — پیر ایشانند کین عالم نبود - جان ایشان بود در دریای جود

5 — پیش ازین تن عمرها بکذاشتند - پیشتراز کشت بر بر داشتند

6 — پیشتر از نقش جان پذ رفته اند - پیشتر از بحر درها سفته اند

Tercemesi :

1 — Sufînin defteri harflerden mürekkep bir karalama değildir. O defter ancak kar gibi beyaz olan gönüldür.

2 — Âlimin sermayesi kalemin mahsulü olan eserlerdir. Sufînin sermayesi nedir?. Ayağın eserleri..

3 — Senin aynada açıkça gördüğünü pir daha evvel bir kerpiç parçasında görür.

4 — Pir o kimsedir ki, daha âlem yok iken onların canları kerem deryasında mevcut idi.

5 — Bu tene bürünmezden evvel ömürler geçirdiler, ekmeden evvel, mahsuller kaldırdılar.

6 — Surete bürünmezden evvel canlı idiler, deniz yarılmadan inciler deldiler.

İZAHI : Mevlâna, bu mesnevilerde sufîlerin ayanı sabitedeki mevcudiyetlerini ve idrâklerini göstermektedir. Buyuruyorlar ki: «Sufînin kitabı harflerin, kelimelerin kara gölgelerinden meydana gelmemiştir. Zahirî ilim ancak bu kitapların mahsulüdür. Halbuki sufînin kitabı hakikat nurunun aksettiği tertemiz ve bembeyaz gönüldür. Onların ilimleri, kitapların öğrettiği zannî ve vehmî bilgiler değil, gönülden sanih hakikî ilimdir. Sonra zahire mensup âlimlerin sermayesi, geçim vasıtası ancak kalemlerinin mahsulüdür. Halbuki sufînin manevi sermayesi kadem, yani sülûktur. Ayak manasına olan kadem, burada manevî yolu katedecek olan sülûktur ki, kalbin tasfiye yoludur. Yani sufî sülûkta ancak manevî ayakla bu yolu kateder, ve manevî rızka ulaşır.»

Sonra yine Hazreti Pir: «Biz bir şeyin aksini ancak aynada görürüz. Fakat pirler bizim gibi zahirî gözle değil, gönül gözüyle gördükleri için her şeyin dış yüzünü değil, aslını müşahade ederler. Bu sebeple en kesif cisimler, bir kerpiç parçası dahi onlar için bir aynadır.» buyuruyorlar. Yani onlar ayanı sabite mertebesinde daha hiç bir şey vücuda bürünmezden evvel ruhlar âleminde tekeyyüf ve kıyasa sığmıyan nice ömürler geçirdiler. O âlemde daha denizler mevcut değil iken inciler deldiler. Yani ruh cisimle beraber halkolunmamıştır. Bu kesafete bürünmezden evvel ruh ne ulvî seyirler yaptı. İşte bunun için suret âleminde görünen herşeyin hakikati onlarca daha evvel malûm idi.

Aşağıdaki sürhte ve bu bahse müteallik mesnevilerde bu noktaya tekrar temas edilmektedir.

Allah'ın halkı yaratması hususunda meleklerle müşaveresi

Cenabı Hak âlemi ve âdemi yaratma hususunda meleklerle müşavere etti. Melekler dünyada fesad çıkar, kan dökülür diye Hak'ka niyaz ettiler. Hak, bu müşaverede iken o pirler kudret denizinde Hak'la beraber idiler. Melaikenin bu hareketine güldüler ve ıslık çaldılar.

Şimdi Mevlâna ehlullahın, âyanı sabite mertebesinde daha cesed kaydına girmezden evvelki ruhî hüviyetlerini şu mesnevilerle izah ediyorlar :

1 — مطلع بر نقش هر که هست شد - پیش ازانکه نفس کل پابست شد

2 — پیشتر ز افلاك کیوان دیده اند - پیشتر از دانها نان دیده اند

3 — بی دماغ ودل پراز فکرت بدند - بی سپاه وجنك بر نصرت زدند

4 — آن عیان نسبت بایشان فکرتست - ورنه‌خود نسبت باینها رؤیتست

5 — فکرت از ماضی ومستقبل بود - چون کزین دو رست مشکل حل‌شود

6 — دیده چون بی کیف هربا کیف‌را - دیده‌پیش ازکان صحیح و زیف را

7 — دردل انکور می را دیده اند - در فنای محض شی را دیده اند

8 — پیشتر از خلقت انکور ها - خورده میها ونموده شورها

9 — چون از ایشان مجتمع بینی دویار - هم یکی باشند وهم ششصد هزار

10— بر مثال موجها اعداد شان - در عدد آورده باشد بادشان

11 - تفرقه در روح حیوانی بود - نفس واحد روح انسانی بود

12— چونکه حق رش علیهم نوره - مفترق هرکز نکردد نوراو

Tercemesi :

1 — Nefsi küllün ayağı bağlanmazdan evvel, onlar her şeyin alacağı surete vakıf idiler.

2 — Onlar feleklerden evvel zühal yıldızını, danelerden evvel ekmeği görmüşlerdir.

3 — Dimağsız ve kalbsiz olarak fikirlerle dolu idiler. Askersiz ve savaşsız galip gelmişlerdi. Yani Hak'kın nusratıyla birleşmişlerdi.

4 — O ayan olan şeyler onlara nisbetle fikirdir, (iç yüzüdür) Fakat bunlara, yani halka nisbetle ancak bir görünüştür.

5 — Fikir geçmiş ve geleceğe dairdir (ayan ehli) ikisinden de uzak kalınca müşkül hallolmuştur. Yani (ruhun geçmiş ve gelecekle ilgisi yoktur).

6 — Onlar keyfiyete düşecek olan her şeyi daha evvel keyfiyetsiz görmüşler, maden vücuda gelmezden evvel onun sahihiyle kalpını müşahede etmişlerdir.

7 — Üzümün gönlünde şarabı görmüşler, mutlak yoklukta varlığı müşahede etmişlerdir.

8 — Üzüm yaratılmazdan evvel şarap içmişler ve mest olmuşlardır.

9 — Onlardan ikisini bir arada gördün mü, bil ki hem birdir, hem altıyüz bin....

10 — Onların sayıları dalgalar gibidir, rüzgâr onları zahiren çoğaltır.

11 — Tefrika (ayrılık) ruh-u hayvanîde olur. Ruh-u insanî ise birdir.

12 — Madem ki Hak kendi nurunu onlar üzerine, yani bu ruh-u insanîye saçtı, o Hüda'nın nuru müfterik ve perakende olmaz.

İZAHI : Bütün eşya, âyanı sabite mertebesinde henüz vücuda bürünmezden evvel ehlullah onların şahadet âleminde alacağı sureti biliyorlardı. Çünkü eşya âyanı sabitenin birer zılli olmak hasebiyle, hakikat âleminde onların asıllarını bilen veliler için, aslın bu hayal âlemindeki gölge sureti o'nlara elbette meçhul kalmazdı. İşte Mevlâna velilerin bu manevî yüksek idrâklerini şöyle izah ediyorlar. Onlar gökler vücud bulmazdan evvel zuhal yıldızını ve buğday danesinden evvel ekmeği görmüşlerdir. Sonra yine bu hakikat ehilleri dimağsız ve kalbsiz olarak tamamiyle fikir idiler. Yani kendileri ayanı sabite mertebesinde bizatihi aklın kendisi idiler. Fikre vasıta olan dimağa ne ihtiyaç var.. Onlar her şeyin iç yüzünü müşahede ettiklerinden bizim için zihnî birer suretten ibaret olan ayan yanı görünen şeyler o güzideler için birer fikirdir. Çünkü onlar eşyanın suretini değil, aslını görüyorlar. Daha sonra fikir ve düşünce hakikat ehli için geçmiş ve gelecek gibi zaman mefhumuna bağlı değildir. Biz, ancak zaman, mekân, keyfiyet, kemmiyet vs... gibi kategorilerle (makulat) düşünebiliriz. Yani bu kategoriler bizim fikir nescimizin iplikleridir. Halbuki onlar keyfiyetsizlikte keyfiyeti görmüşler, yani bütün eşyayı surete bürünmeden mâna aleminde müşahede ettiklerinden maddî dimağa ve makulata muhtaç değillerdir. İşte bunun için onlar üzümün gönlünde şarabı ve mutlak ademde varlığı görmüşler ve üzüm yaratılmazdan evvel hakikat şarabıyla mest olmuşlardır. Sonra yine bu gönül ehillerinin binlercesi bir araya gelse nefsi vahit hükmündedirler. Çünkü tefrika ve sayı ruhu hayvanîde olur. Bunu Mevlâna şöyle bir misalle izah ediyor. Meselâ, denizde rüzgârın tesiriyle yüzlerce dalgalar hasıl olur. Fakat dalganın bu şekilde çoğalmasıyle denizin de müteaddit olması lâzım gelmez. Bunun gibi pirlerin de taaddüdü, haricî ve cismîdir, hakikatte birdirler.

Nihayet Mevlâna yukarıdaki mesnevilerinin son beyitinde bu hakikati şu hadis ile isbat ediyorlar :

ان الله خلق الخلق فی ظلمة ثم رش علیهم من نوره فمن اصابه من ذلك النور اهتدی ومن اخطأه فقد ضل.

(Hak, halkı zulmette yarattı, sonra ona kendi nurunu saçtı ve bu nurdan kendilerine isabet edenler tam hidayete eriştiler, noksan olanlar dalalette kaldılar. İşte bu ilahi nurdur ki tefrika kabul etmez ve ebedî hayatda o nurdan gelmektedir.)

Şimdi sûfinin merkebinin fena vaziyete düşmesine sebeb olan tekkenin (la havle) ci hâdimi dolayısila Mevlânâ, her yüze gülene güvenilmemesini şu beyitlerle tavsiye ediyorlar :

Her yüzüne güleni dost sanma

1 — آدمی خوارند اغلب مردمان ـ از سلام علیك شان کم جو امان

2 — خانهٔ دیوست دلهای همه ـ کم پذیر از دیو مردم دمدمه

3 — عشوهای یاربد میکوش هین ـ دام بین ایمن مرو تو برزمین

4 — همچوشیری صیدخودراخویش کن ـ ترك عشوهٔ اجنبی وخویش کن

5 — درزمین مردمان خانه مکن ـ کار خود کن کار بیکانه مکن

6 — مسك را برتن مزن بر دل بمال ـ مسك چه بود نام پاك ذوالجلال

7 — آن منافق مسك برتن می نهد ـ روح را در قعرکلخن می نهد

8 — ای برادر تو همان اندیشهٔ ـ مابقی تو استخوان و ریشهٔ

1 — İnsanların çoğu insan yeyicidir. Onların selâm vermelerine pek emin olma.

2 — Onların hepsinin gönülleri şeytanın evidir. İnsan şeytanının lâflarına, şarlatanlıklarına pek kulak asma.

3 — Agâh ol.. kötü dostun işvelerine kulak asma, yer yüzüne tuzak kur, emniyetle yürü.

4 — Arslanlar gibi avını kendin avla, yabancının, hısım ve akrabanın yaltaklanmasını bırak.

5 — İnsanların yerine, arazisine ev kurma. Kendi işini kendin gör. Yabancının işini değil.

6 — Miski tene sürme, gönüle sür. Celâl sahibi Tanrı'nın pâk ismi yanında misk nedir? . .

7 — O münafık; miski tenine kor, ruhunu da külhanın dibine atar.

8 — Ey kardeş!. Sen temamiyle düşünce ve fikirden ibaretsin. Senden baki kalacak olan ancak kemik ve kıldır.

IZAHI : Samimi olanı çok az dosttan başka insanların pek çoğu adam yeyicidir. Onların selâm verişlerine ve yüze gülüşlerine inanmak

saflıktır. Bunun için hayatta gayet tetik davranmak, daima basiret ve ihtiyatla yürümek lâzımdır. Sonra kendi işimizi kendimiz görerek mümkün olduğu kadar başkasının hizmetine ihtiyaç hissetmememiz elzemdir. Yüzünüze gülenleri ve yaltaklananları yabancı değil, hısım ve akraba da olsa ihtiyatla telâkki etmeliyiz.

Beyitler esasen sarih olduğu için tekrar izaha lüzum yoktur. Netice olarak şunu tebarüz ettirelim ki, biz her şeyden evvel kalbimizi her türlü şaibelerden temizliyelim. Yalnız tenimizi süsleyib, bezeyipte ruhumuzu külhanda bırakmıyalım. Çünkü insan ruhtan, fikirden ibarettir, hepsi mahvolur. Baki kalacak olan, biraz kemik ve kıldan ibarettir.

Şimdi Mevlâna, aşağıdaki beyitlerle şu hakikatleri gösteriyorlar :

İş, ehline verilmelidir

1 — هر عبارت خودنشان حالتیست ـ حال چون دست وعبارت آلتیست

2 — آلت زرکر بدست کفشکر ـ همچو دانهٔ کشت کرده ریك در

3 — وآلت اسکاف پیش برزکر ـ پیش سك که واستخوان درپیش خر

4 — بود اناالحق درلب منصور نور ـ بود اناالله درلب فرعون زور

5 — شد عصا اندر کف موسی کوا ـ شد عصا اندر کف ساحر هبا

6 — دست وآلت همچوسنك وآهنست ـ جفت باید جفت شرط زادنست

Tercemesi :

1 — Her söz bir hâlin alâmetidir. Hâl, el; söz, âlet gibidir.

2 — Bir kunduracının elinde kuyumcunun âleti, kuma ekilmiş dane gibidir.

3 — Kunduracının önünde çiftçinin âleti, köpeğin önünde saman, eşeğin önünde kemik, (bir şey ifade etmez.)

4 — Mansurun, ben Allah'ım demesi nurdur. Fakat Firavun'un ağzında bir yalandan ibarettir.

5 — Musanın elinde asâ onun doğruluğuna şahit oldu, fakat bir sihirbazın elinde hebâdır, hiçdir.

6 — El ve alet taş ile demir gibi, her şeyde çiftlik gerekdir ki ateş çıksın.

İZAHI : Mevlânâ bütün bu beyitlerde ehliyete işaret etmektedir. Her iş ehline verilirse, ehlinden zuhur ederse dürüst ve makbuldur.

Ehlinden gayriye verilen işler daima aksak ve daima yerinde değildir. İşte Mevlâna, bu mühim noktayı bir takım teşbihlerle ifade ediyor. Nitekim kunduracının elinde kuyumcunun âleti ne iş görebilir. Eğer iş görmiye kalkarsa her şey boşa gider. Sonra Cenabı Pir manevî ehliyete temasla Mansur, Allah'ta fanî olduğu için nihayet kendini Hakkın zatinden ayırmıyarak «ben Allah'ım» demesi ona nur verir amma Fravun'un Allah'lık davasına kalkması bir yalandır. Çünkü o dâvayı yapmıya ehliyeti yoktur ve bu söz sonsuz bir gururun ifadesidir. Musa'nın asâsı, zamanının sihîrbazlarının âsasına benzemez. Musanın âsasında ilâhi bir kudret gizlidir. Fakat sihirbazınki nihayet bir hokkabazlıktır. Hülâsa el ile âlet, çakmak taşı ile demir gibidir. Çakıldığı zaman şirare doğar. Bunun için her şey çift olduğu zaman semere verir. Zaten herşey çift doğmuştur. Âlet, ehliyetin elinde değilse hiç bir şey hasıl olmaz.

* *

Hikmet için ehliyet gerektir

1 — کرچه حکمت را بتکرار آوری ـ چون تو نا اهلی شود از تو بری

2 — ورچه بنویسی نشانش می کنی ـ ورچه می لافی بیانش می کنی

3 — او زتو رو درکشد ای پر ستیز ـ بندهارا بکسلد وزتو کریز

4 — ور نخوانی و بنید سوز تو ـ علم باشد مرغ دست آموزتو

5 — او نیاید پیش هر نا اوستا ـ همچو طاووسی بخانه روستا

Tercemesi :

1 — Hikmeti istediğin kadar tekrarla!.. Eğer ona ehil değilsen daima senden beri olur.

2 — İster yazıyla, ister lâfla ondan bahset, söyle..

3 — O senden yüzünü çeker ve bağını koparır kaçar.

4 — İstersen okuma!.. Eğer hakikat ilmi senin yandığını, aşkını görürse elinde munis bir kuş olur.

5 — Hikmet, her aceminin önünde payidar olmaz. Tavus kuşunun köylünün evinde daima kalamıyacağı gibi..

İZAHI : Burada hikmetten maksad, ilâhi hikmetdir. Mevlâna şu hakikatı anlatmak istiyorlar : İlâhi hikmet için ancak ve ancak ehliyet ve hidayet lâzımdır. Sen, istediğin kadar hikmetten bahset. Ona dair bir çok eserler neşret.. Eğer o manevî ilme ehliyetin yoksa, ruhunda onun ateşi yanmamışsa o senden daima uzaktır; yalnız sözde kalır. Zaten hakikat ve ledün ilmi dediğimiz bu ilim, okuma ve öğrenmeyle elde edilemez. İstersen hiç okuma!.. Eğer hakikî aşka maliksen o ilim, ruhunda bir kuş gibi çırpınır.

Nihayet Mevlâna asıl hikmeti bir tavusa benzetiyor. Mahrumiyet içinde olan bir köylünün evinde tavus kuşu nasıl yaşıyamazsa ehliyetsiz bir gönülde de o muhteşem aşk kuşu yuva kuramaz.

Padişahın kendi (doğan) ını bir ihtiyar kadının evinde bulması

Padişahın doğanı bir koca karının evine kaçmıştı. O kadıncağız çocuklarına tutmaç pişirmekle meşguldü. Bu güzel doğan kuşunu görünce tutup ayağını bağladı, kanadını kesip küdük bir hale getirdi, tırnâğını kesti, yesin diye önüne de bir parça saman koydu ve dediki : (Ehil olmayanlar sana iyi bakmamışlar.. kanadın büyümüş, tırnağında uzamış İşte böyle na ehil kişiler seni hasta ederler. Ananın yanına gel ki sana baksın.)

Padişah, doğanının kaçmasından müteessir olarak günlerini onu aramakla geçirdi. Nihayet koca karının çadırına yöneldi. Ansızın orada doğanı toz duman içinde görünce ağlamağa başladı ve dediki: (Bize vefasızlığından dolayı bu hal sana lâyıktı. Sen cehennem ehlile cennet ehlinin müsavi olmadığını bilmediğinden bu hale düştün)

Şimdi doğan bu sözleri duyunca kanadını padişahın eline sürerek : (Ben bu günahı ettim.. Ey kerem sahibi, sen iyilerden başkasını kabul etmezsen kötü nereye varsın da halini arzetsin. Padişah her kötüyü iyi ettiğinden onun lutfi gaflet ehline bu cesareti vermekte ve onlar da bundan yüz bularak türlü cinayetler yapmaktadırlar) dedi ve nihayet (Padişahım, peşiman oldum, tevbe ettim, yeniden müslüman oldum, tırnağımı kestilerse de sen beni yine kabul eder benden yüz çevirmezsen ben güneşin bile perçemini koparırım. İş senin bana kuvvet kemerini bağışlamandadır. Bana kudret kalemini verirsen bayraklar yıkar, ordular kurarım. Nihayet benim cüssem bir sivri sinekten de aşağı değil ya.. Ben de Nemrud mülkünü kanadımla vurur, tarumar ederim. Senin kudret ve keremin Musayı savaşta bir tek sopasile Fir'avne galip getirdi. Nuh, ondan kılınç isteyince tufan dalgası Tanrı kudretile kılınç kesildi. Ey Ahmed... Yer yüzünün askeri kim oluyor ki... Aya bak, ayın bile alnı yarılır. Ahmedin çalışması olmasaydı sen de ataların gibi puta tapardın).

NOT : Mevlâna, Allah'ın kerem ve ihsanı bir kula bahşedildiği zaman onun nelere muktedir olduğunu doğan ağzından göstermektedir. Fakat biz verilen o kudret ve keremi iyi kullanarak tuğyan haline

gelmezsek, bu lûtuf ve inayet bizi hakiki ahlâkın ve maneviyatın derece derece kapısına götürür.

Sonra yine Mevlâna, cahillerin muhabbet ve teveccühlerinin dahi insanı mutlaka bir kötülüğe götürdüğünü bu hikâyede gösteriyorlar. Nitekim koca karının, doğanın en güzel yeri olan tırnağını kesmesi buna misaldir.

Şimdi Mevlâna şu mesnevisiyle bu hakikati belirtiyorlar :

مهرجاهل راچنین دان ای رفیق ـ زانکه دائم کژ روست اودرطریق

Tercemesi :

(Arkadaş !.. Cahilin sevgisini de böyle bil. Cahil yolda daima eğri, daima çarpık gider.)

Şeyh Ahmedi Hıdraveyh'in Tanrı ilhamiyla borçlular için helva satması

Bir şeyh vardı; cömertlikle anılmıştı. O yüzden daima borçluydu. Büyüklerden binlerce lira borç almış ve yoksullara dağıtmıştı. Borçla da bir tekke kurmuştu. Hülasa şeyh yıllarca bu işde bulundu. Halktan borç alır, halka dağıtırdı. Nihayet Şeyh, Ömrünün sona ererek vücudunda ölüm alâmetlerini sezince alacaklıları etrafına toplandı. Şeyh mum gibi eriyip gidiyordu. Alacaklılarının ümidi kesildi, suratları ekşidi. Şeyh: (Şu kötü şüpheye düşenlere de bak.., Tanrının dörtyüz dinarı yok mu?) dedi.

Bu sırada dışarıdan bir çocuk bir kaç para kazanmak için helva diye bağırıyordu, Şeyh hizmetçiye: (Git.. helvanın hepsini al.. alacaklılar yesinler de bir müddetcik olsun, bana acı acı bakmasınlar.) diye başıyla işaret etti. Hizmetçi gitti. Helvacıya : (Bu helvanın hepsi kaça) diye sordu. Çocuk: (Yarım küsur dinar) dedi. Nihayet hizmetçi yarım dinar vererek helvayı bir tabağa koydurdu ve getirip şeyhin önüne koydu. Şimdi şeyh alacaklılarına : (Buyurun, şu helvadan güzelce yeyin) diye işaret etti. Tabak boşalınca çocuk şeyhe : (Ey kâmil kişi, paramı ver) dedi. Şeyh dedi ki : (Parayı nereden bulayım.. ben borçlu bir adamım.. ayni zamanda ölüyorum da)

Çocuk derdinden tabağı yere vurdu, feryada başladı : (Keşke ayağım kırılaydı da tekkenin kapısından girmez olaydım) diyordu. Çocuğun feryadından hayırlı hayırsız bir çok kişiler toplandılar. Çocuk (Ey şeyh.. beni ustam muhakkak ödürür.. sen buna razı mısın?) diyordu. Alacaklılar da şeyhe karşı (Bu ne oyun., bizim malımızı yedin.. borçlu gidiyorsun ve halâ da zulumda devam ediyorsun) diyorlardı. Ço-

uk, tâ ikindi namazı vaktine kadar ağlamakta devam etti. Şeyh, gözrini yummuş, hiç kimseye bakmıyordu. İkindi vakti oldu. Hizmetçi, lâtem gibi cömerd birisinin verdiği bir tabak altını içeriye getirdi. 'abağın bir köşesinde dörtyüz dinar vardı. Hizmetçi tabağı koydu.)rada bulunanların hepsinden bir feryad yükseldi : (Bu ne sır, bu ne ultanlık.. biz bilemedik affet!..) diyorlardı.,

Şeyh onlara: (Bütün o sözleri size helâl ettim.. bunun sırrı şuydu.. en Tanrı'dan bunu diledim, Tanrı da bana hakikat yolunu gösterdi.. u dinar gerçi az bir para idi.. fakat gelmesi çocuğun ağlamasına bağıydı. Helva satan çocuk ağlamasaydı, rahmet denizi coşmazdı) dedi.

Şimdi Mevlâna burada şu hakikatı gösteriyorlar : (Kardeş, çocuk enin cisim çocuğundur. İyice bil ki, muradına erişmen de ağlamana ağlı).

Küçük bir not :

Bir darbı mesel vardır, kul bunalmayınca Hızır yetişmez, derler. Her hangi bir şeyden bunaldığımız zaman kalbimizi tam bir huşu ile Allah'a çevirir ve göz yaşı dökersek, Allah'ın kerem ve ihsanı yetişir. Elbette Şeyhe gelen altın gökten gelmemiştir, fakat şeyhin Hak'ka tam eveccühü dışarıda bir zenginin kalbine ilham bırakmış ve şeyhe bu ekilde yardım elini uzatmıştır.

Simdi Mevlâna bu hikâye üzerine bilmiyerek fazilet sahiplerine hüum eden avama karşı şu mesnevileri söyliyorlar :

1 — درشب مهتاب مه‌را بر سماك ـ از سکان وعوعو ایشان چه باك

2 — سك وظيفهٔ خود بجا می آورد ـ مه وظیفه‌خود برخ می کسترد

3 — بانك سك هر كز رسد در كوش ماه ـ خاص ماهی كو بود خاص الله

4 — می خورد شه برلب جو تا سحر ـ درسماع از بانك چغز آن بی خبر

Tercemesi :

1 — Mehtaplı gecede ay simak burcunda iken köpeklerden ve onların avavesinden ona ne korku olur.

2 — Köpek vazifesini yerine getirir, ay da yanağıyla nur döşer.

3 — Köpeğin ürmesi ayın kulağına erişir mi ? Hususiyle o ay ki Tanrı'nın has kulu olursa.

4 — Padişah zevk içinde ırmak kenarında şarap içerken kurbağaların vakvakasından haberi bile olmaz.

Kısa bir izah :

Mevlâna bu kıssada cömertlerin ve kalbi Hak'ka doğru olanların daima ilahî âtıfete uğrıyacaklarını göstermekte ve bu mesnevilerle de büyüklere ve bihassa ehlihale karşı bilir bilmez taan edenlere ihtarda bulunmaktadır.

Birisinin bir zahide, az ağla ki gözün kör olmasın, demesi

Bir zahide dostlarından birisi (Az ağla ki gözün bozulmasın) dedi. Zahid şöyle cevap verdi. Bu, ikiden hali değildir. Göz, ya Hak'kın cemalini görür veya görmez. Eğer Hak'kın nurunu görüyorsa ağlamakta ne gam ., Onun visali uğruna iki gözün ne değeri var. Eğer o göz Hak'kı görmek istemezse veya görmak müyesser olmıyacaksa böyle kötü bir göz kör olsun daha iyi.

Küçük bir not :

İşte hakikî zahidlik, hakikî bağlılık budur. Elbette Hak'ka meyl etmiyen, daima şakavete bakan göz, nimetten ziyade bir âfet olur.

Sofilerin, semâ için konuğun eşeğini satmaları

Bir sofî yoldan gelip bir tekkeye misafir oldu. Eşeğini ahıra çekti. Elile suyunu, yemini verdi, ihtiyatlı davrandı, fakat kaza gelince ihtiyat ta fayda vermez. Tekkenin sahipleri yoksul adamlardı. Misafirin geldiğini görünce, hepsi birleşerek merkebi satmıya karar verdiler ve götürüp sattılar. O akşam için bir çok yiyecekler alındı ve mumlar yakıldı. Bu gece tekkede semâ var diye bir velveledir düştü. Misafir de uzak yoldan gelmiş, yorulmuştu. Tekke sahiplerinin kendisine iltifatını görünce çok memnun oldu ve : (Bu gece eğlenmiyeyim de ne vakit eğleneyim) dedi. Yemek yediler, semaa başladılar. Tekke tavanına kadar toza dumana boğuldu. Bir taraftan mutbahın dumanı, bir taraftan toz ortalığı görünmez hale koymuştu. Gâh el çırparak ayak vuruyorlar, gâh secde ederek yeri süpürüyorlardı. Dünyada tamahsız sofî az bulunur. Ancak Tanrı nuruyla doyan bundan müstesnadır.. Fakat böyle sofi çok azdır.

Semanın sonuna doğru çalgıcı bir ağır aksak üzerine başladı. (Eşek gitti, eşek gitti) diye bağrışıyorlardı. Bu şevk ile seher vaktine kadar (Ey oğul, eşek gitti, eşek gitti) diye el çırpıyorlardı.

O konuk olan sofî de onları taklit ederek (eşek gitti) diye bağırmaya başlamıştı. Hülâsa sema ve safa çağı geçip sabah olunca hepsi dağıldılar. Tekke boşaldı, sofî kaldı. Eşyasının tozunu silkmeye

ve yol hazırlığına başladı. Alelacele diğer yoldaşlarına yetişmek için ahıra gitti, fakat eşeğini bulamadı. (Hizmetci suya götürmüştür, çünkü dün gece az su içmişti) dedi.

Hizmetci gelince sofî, (eşek nerede?) dedi. Hizmetçi: (sakalını yokla) diye cevap verdi ve kavga başladı. Sofî, (Ben eşeği sana vermiştim, senden isterim.. eğer serkeşlik edersen mahkeme işte şuracıktadır) dedi. Hizmetçi cevaben : (Sofîlerin hepsi bana hücum ettiler, mağlûp oldum, eşeği alıp götürdüler) dedi. Buna karşı sofî : (Tutalım ki onu senden zulm ederek aldılar.. Bana ne için haber vermedin. Eğer söyleseydin eşeği kim aldıysa ondan alırdım. Şimdi onlar bıraktılar gittiler.. kimi tutayım).

Bunun üzerine hizmetçi : (Vallahi kaç kerre geldim ve bu işleri sana anlatmak istedim.. fakat sen de onlar gibi «Oğul.. eşek gitti, eşek gitti» diye nağmeler yapıyordun. Bunun üzerine ben de vaziyeti o da biliyor, bu işe razıdır, ârif bir adam deyip geri döndüm) dedi. Sofî : (Onların hepsi hoş söyliyorlardı, ben de onların sözünden zevke geldim. Bu taklid beni yele verdi. Böyle taklide ikiyüz kerre lânet olsun) dedi.

Küçük bir not :

Mevlâna bu hikâyede, yaptığı işlerde ve hattâ ibadet ve taatında hakikî bir kalb huşuu olmıyarak taklide yeltenenlerin elbette hiç bir hareketinin makbul olmıyacağını gösteriyorlar.

Ve tekrar tamâ' hakkında aşağıdaki mesnevileri irad ediyorlar :

Tama'ın fenalığı hakkında

1 — صاف خواهی چشم وعقل وسمع را ـ ار در آن تو پردهای طمع را

2 — كرطمع در آينه بر خاستى ـ درنفاق آن آينه چون ماستى

3 — پيش چشم او خيال جاه و زر ـ همچنان باشدكه موى اندربصر

4 — كر ترازو را طمع بودى بمال ـ راستى كفتى ترازو وصف حال

Tercemesi :

1 — Gözün, aklın, kulağın saf ve temiz olmasını istarsen tamah perdelerini yırt.

2 — Eğer aynada tamah olsaydı, münafıklık yapmakta o da bizim gibi olurdu.

3 — Tamahkârın gözünde mansıp ve altun hayali, gözde biten kıl gibidir. (Başka her şeyi görmiye engel olur.)

4 — Eğer terazinin mala tamahı olaydı, tarttığını nasıl doğru söylerdi.

İZAHI : Tamah, insanın basiretini tamamiyle kapatan en kötü bir huydur. Bunun için tamahkâr insan hiç bir şeyin hakikatını olduğu gibi göremez. Çünkü onun bütün benliğini mal ve mansıp ateşi sarmıştır. Ondan başka gözüne bir şey görünmez. Bunun için Mevlâna tamahı gözde biten bir kıla benzetiyor, ve bu hakikatı diğer bir teşbih ile de şöyle ifade ediyor :

Ayna, saf bir kalb gibi temiz ve cilalı olduğundan her şeyi olduğu gibi gösterir. Ayarlı bir terazi de doğru özlüdür, her şeyi olduğu gibi tartar. Eğer her ikisinde de tamah olaydı onlar da münafıklar gibi, olduğundan başka görünür ve hakikatı ayakları altına alırlardı.

Kadı tellâllarının, bir müflisi şehirde dolaştırmaları

Evsiz barksız bir müflis vardı. Zindana düşmüştü. Bir bahane bularak zindandakilerin yiyeceklerini yerdi. Onun şerrinden kimsenin bir lokma ekmek yemeğe kudreti yoktu. Çünkü heman ucundan tutup kapardı. Zindandakiler, kadının vekiline müflisi şikâyet ederek dediler ki : (Bizim selâmımızı kadıya götür. Zindandaki bu aşağılık adamdan çok incinmekteyiz. O obur ve muzır herif, sinek gibi çağrılmadan her şeyimizin üzerine konuyor. Altmış kişinin yemeği ona yetmiyor. Bu adamdan el'aman.. ya bu su sığırı zindandan defolup gitsin, yahut doyması için vakıftan bir maaş tayin edilsin.)

Kadı'nın vekili, kadının yanına giderek halkın şikâyetlerini bir bir anlattı.

Kadı o adamı zindandan çağırttı ve kendi adamları ile işi tahkik ettirdi, nihayet zindandakilerin haklı olduklarını anladı, ve müflise dedi ki : (Heman zindandan git, sahipsiz kalası herif ! Var evine yıkıl). Herif dedi ki : (Benim evim, barkım senin ihsanından ibarettir. Kâfir gibi zindanın bana cennettir. Eğer beni zindandan sürersen yoksulluktan ölürüm.)

Şimdi bunun üzerine Kadı : (O halde, müflisliğini isbat et!..) deyince adam : (Ne hacet.. İşte bütün zindandakiler şahittir) diye cevap verdi.

Bunun üzerine Kadı : (Belki onlar senden kurtulmak istedikleri için yalan yere şahadette bulunabilirler) dedi. Nihayet mahkemede bulunanların hepsi : (Biz onun hem müflisliğine, hem kötülüğüne şahidiz) dediler. Kadı o adamı kime sorduysa, ondan hayır gelmez demişlerdi. Bunun üzerine kadı, tellalları çağırarak: (Bu herifi, müflis ve

dolandırıcı bir adamdır) diye şehirde dolaştırın ve her tarafa ilân edin, kimse ona veresiye bir şey satmasın, kimse bir mangır borç vermesin) diye emir verdi. İş bu dereceye gelince tellâllar odun satan bir kürdün devesini getirdiler, zavallı kürd haylı ağladıysa da kulak asmadılar, müflisi deveye bindirdiler. Devenin sahibi de devenin arkasından gitmekteydi.

Taraf taraf, yeryer gezdirip dolaştırdılar. Bütün tellallar : (Bu müflistir, hiçbir şeyi yoktur.. Ona hiç bir kimse bir pul bile ödünç vermesin) diye bağırıyorlar ve sözlerine şunu da ilâve ediyorlardı : (Eğer aldanır da bu herifi davaya kalkışırsanız, bu ölü herif zindana da atılmıyacaktır). Bu şekilde akşama kadar dolaştırıldı. Akşam vakti müflis deveden inince kürd dedi ki : Evim uzak, vakit te geç. Sabahtanberi deveye bindin, hiç olmazsa biraz saman ver) diye rica etti, Müflis : Şimdiye kadar niçin gezip dolaştık.. Aklın nerede..? Müflis olduğuma dair davul çaldılar. Davulun sesi yedi kat göğe kadar vardı, duymadın mı.. Kulağın galiba tamahla doldu.. Tamah insanı sağır ve kör eder), dedi.

Küçük bir not :

Mevlâna burada tamaın bütün basireti bağladığına dair atideki mesnevileri irad ediyorlar :

1 — هر که دور ازدعوت رحمان بود - اوکدا چشمست اکر سلطان بود

2 — کر کریزی بر امید راحتی - زان طرف هم پیشت آید آفتی

3 — هیچ کنجی بی درد و بی دام نیست - جز بخلوتکاه حق آرام نیست

4 — کنج زندان جهان نا کزیر - نیست بی پامزد وبی دق الحصیر

5 — والله ار سوراخ موشی در روی - مبتلای کربه چنکالی شوی

6 — آن فرج آید ز ایمان درضمیر - ضعف ایمان نا امیدی وزحیر

7 — صبر از ایمان بیاید سرکله - حیث لا صبر فلا ایمان له

Tercemesi :

1 — Tanrı davetinden uzak olan kimse sultan da olsa aç gözlüdür.

2 — Rahat etmek ümidiyle bu dünya zindanından ne tarafa kaçsan orada da senin önüne yine bir belâ çıkar.

3 — Tanrının halvet yerinden başka, bu dünyada derdsiz, duzaksız hiç bir bucak yoktur.

4 — Çaresiz ve kurtulmağa imkân olmıyan bu cihan zindanın ayak bastı parası alınmıyan, hapishane dayağı atılmıyan bir köşesi yoktur.

5 — Vallahi, eğer fare deliğine girsen bir kedi pençelinin zahmine uğrarsın.

6 — Rahat ve ferah, kalbdeki imandan gelir. İman zâfı, ümidsizlik ve iç sıkıntısı doğurur.

7 — Sâbır, iman yüzünden baş tacı olur. Sabrı olmıyanın imanı da yoktur.

İZAHI : Tamahkâr insanlar, Tanrının feyzinden ve ziyafatinden mahrum oldukları için büyük bir servet ve mansıp sahibi olsalar, hatta sultanlık mevkiinde bulunsalar yine gözleri açtır. Onun bunun malına göz dikerler. Bunun için bir dakika rahatları yoktur. Zaten dünyanın her bir bucağı tamahkârlar için derd ve tuzakla doludur. Derdden kaçmak için fare deliğine girseler kedinin pençesine uğrarlar. Fakat derdin, kalb sıkıntısının en şifa verici ilâcı imandır. Sabır, kuvvetini imandan alır. Bunun için her ıztıraba karşı sabır ve tahammülü şiar edinen insanlar en yüksek imana sahiptirler. Hayat bir ümittir. Ümid de imana bağlıdır. İmansız hayat derin bir boşluktan ibaret olduğu için bu kabil insanlara hayat bir yük ve dünya bir ıztırab yeri olur. İşte intihar edenler imanları tamamiyle zâfa uğramış, ve binnetice ümidleri kesilmiş ve sabrın yüksek kudretinden mahrum kalmış insanlardır. Kemalli insanlar ve yüksek ârifler için dünya Hak'kın halvet yeridir. Onlar korkudan ve hüzünden emindirler. Hülâsa, dünyayı ıztırap yeri yapan, hikâyedeki müflis gibi bütün benlikleri tamah ve ihtirasa uğrıyan kimselerdir. Yoksa dünya insanlara bir belâ menzili olarak halk edilmemiştir, Biz ıztırab ve belâyı kendimiz dâvet ediyoruz.

Mevlâna tekrar tamah ve ihtiras ile derd ve elemlerimiz ve onun çareleri hakkında aşağıdaki mesnevileri irad ediyorlar :

Herşeyin çaresi vardır, fakat O'nun iznine bağlıdır

1 — هست برسمع وبصر مهر خدا — درحجب بس صورتست وبس صدا

2 — كون پر چاره‌ست هيچت چاره نى — تا كه نكشايد خدايت روزنى

3 — كرچه هستى بو كنون غافل ازان — وقت حاجت حق كند آنرا عيان

4 — كفت پيغمبر كه يزدان مجيد — از پى هر درد درمان آفريد

5 — ليك ازان درمان نبينى رنك وبو — بهر درد خويش بى فرمان او

6 — هم دعا از تو اجابت هم ز تو — ايمنى از تو مهابت هم ز تو

Tercemesi :

1 — Kulakta, gözde Tanrı'nın mühürü vardır; o hicablarda nice sutreler, nice sadalar mevcuttur. (Onları her göz görmez, her kulak işitmez.)

2 — Varlık âlemi çarelerle doludur. Fakat Tanrı çare tarafına bir pencere açmazsa, sana yine çare yoktur.

3 — Gerçi sen o çarelerden gafilsin. Fakat muhtaç olduğun vakit Hak sana onları gösterir.

4 — Peygamber buyurdu ki, yüce Tanrı her derd için bir derman yaratmıştır;

5 — Fakat onun fermanı olmaksızın o dermandan bir renk, bir koku alamazsın.

6 — İlâhi... dua da senden, icabet te . . . emniyet te senden, korku da . . .

İZAHI : Derin bir tamah ve ihtiras içinde olanların kalbleri, kulak ve gözleri Hak'kın mühüriyle mühürlenmiş kesif bir gaflet örtüsü olanların manevî hayat ışığını kapamıştır. (ختم الله على قلوبهم وعلى سمعهم وعلى ابصارهم غشاوة) âyeti bu hakikati işaret etmektedir ki, bu mühürü kaldıracak yine Hak'tır.

Bunun için ümidi kesmiyerek daima O'ndan çare istiyeceğiz. (وما انزل الله داء الا انزل له دواء) ve (ان الله خلق لكل داء دواء) hadisi şerifleri veçhile dünya baştanbaşa çarelerle doludur. Hak, her dert için mutlaka bir derman yaratmıştır. Fakat hacet vaktinde dermanı verecek ve şifa bahşedecek yine Hak'tır. Onun fermanı olmadan, ne o dermanı bulabiliriz, ne de hastalıktan şifayab olabiliriz.

Şimdi Mevlâna hidayet ve hakiki aşk yolu hakkında aşağıdaki mesnevileri irad ediyorlar,

Hakiki aşk surette değil, ruhdadır

1 — اين رها كن عشقهاى صورتى — نيست بر صورت نه بر روى ستى

2 — آنچه معشوقست صورت نيست آن — خواه عشق اين جهان خواه آن جهان

3 — آنچه بر صورت تو عاشق كشتهٔ — چون برون شد جان چرا بس هشتهٔ

4 — صورتش برجاست این سیری زچیست ـ عاشقا واجوکه معشوق توکیست

5 — پرتو خورشید بر دیوار تافت ـ تابش عاریتی دیوار یافت

6 — برکلوخی دل چه بندی ای سلیم ـ وا طلب اصلی که او تابد مقیم

Tercemesi

1 — Surete olan aşklar ne mutlak suret üzeredir, ne de güzel bir kadının yüzünedir.

2 — Hakikî maşukta suret yoktur. İster bu cihanın aşkı olsun, ister o cihanın..

3 — Eğer sen surete âşık isen, maşukun candan ayrılınca onu niçin terkediyorsun..?

4 — Maşukun sureti yine yerindedir. Fakat bu tokluk, yani onu bırakış neden? Ey âşık!. git iyi ara!. Maşukun kimdir?

5 — Güneşin ziyası duvar üzerine vurdu, duvarda bununla âriyet bir parlaklık oldu.

6 — O halde bir kerpice neden gönül bağlarsın. Aslı iste ki, o daima parlar.

İZAHI : Bir kadının güzel yüzüne olan aşk, mutlak olarak surete değildir. Onun ruhunadır. Aşk, meydandadır amma asıl ma'şuk gizlidir. Tanrı o suretde tecelli etmiştir.

Eğer böyle değilse sevgili öldüğü zaman niçin onu terkedip kaçıyoruz? Halbuki can ayrılınca dahi suret yerinde duruyor, duruyor ama ona o güzelliği, o cazibeyi veren bir başka nur vardır ki artık o fani suretten ayrılmış ve çehre bakılmaz bir hale gelmiştir. Sonra cenabı Pir bunu diğer bir teşbih ile şöyle ifade ediyorlar :

Güneşin ziyası duvar üzerine vurunca bir parlaklık oluyor. Halbuki parlıyan kerpiç değil, güneşin ziyasıdır. O çekilince kerpiç kapkara meydana çıkıyor. Bunun için asıl hakikî aşk; mahv ve müzmahil olacak olan surete değildir. O ebedi asladır. Zahirî güzellik, altun yaldız gibi dışı parlaktır. Yaldız çıkıpta bakırın kara rengi meydana çıkınca ne kadar çirkin görünür. O halde aşkımızı kerpiç gibi söneceklere değil, ezelî ve ebedî olan asla, nura çevirelim ve onu istiyelim. Şimdi Mevlâna, bazı hakikatlara ait şu mesnevileri irad ediyorlar :

Hiç bir günahkâr başkasının günahını yüklenmedi

1 — هیچ وازر وزر غیری بر نداشت ـ هیچ کس ندرود تا چیزی نکاشت

2 — طمع خامست آن مخور خام ای پسر ـ خام خوردن علت آرد در بشر

3 — کان فلانی یافت کنجی نا کهان ـ من همان خواهم چه کار وچه دکان

4 — کسب کردن کنج را مانع کیست ـ پامکش ازکار آن خود در پیست

5 — تا نکردی تو کرفتار اکر ـ که اکر این کردمی یا آن دکر

6 — کز اکر کفتن رسول باوفاق ـ منع کرد وکفت هست آن از نفاق

Tercemesi :

1 — Hiç bir suçlu bir başkasının suçunu yüklenmedi. Hiç bir kimse ekmediğini biçmedi.

2 — Bu ekmeden biçmeyi istemek bir ham tam'adır. Ham yeme oğul! Ham şeyi yemek insana hastalık getirir.

3 — Falan kimse bir hazine buldu, ben de hemen onu isterim. O vakit benim dükkânla, işle ne alâkam kalır, dersin.

4 — Fakat çalışmak hazine bulmağa mâni midir? Kârından ayak çekme, hazine de arkandan gelir.

5 — Eğer bunu öyle yapsaydım, yahut şöyle yapsaydım gibi «eğer» hastalığına tutulma!...

6 — Peygamber (eğer) demeyi men etti, bunda nifak vardır, dedi.

İZAHI : Bir insan ancak kendi günahının cezasını çeker. Hiç bir kimse başkasının günahından ne dünyada, ne de ahirette sorumlu değildir. Sonra herkes ne ekerse onu biçer. Yâni bir insan hayatta nasıl bir amel işlemişse onun hayır ve şer, mutlaka aksini görecektir.

Ekmeden biçilmediği gibi, çalışmadan da semere elde edilemez. Çalışmadan bir şey istemek ham bir tamahtır. Oturduğu yerden meselâ bir hazine bulmayı arzu etmek, yahut bugünkü vaziyete göre piyango biletinin çıkacağı ümidiyle olmıyacak hayaller kurmak, meselâ eğer piyango çıkarsa artık didinmiye ne lüzum var, sırt üstü yatarım; fikrini taşımak ham ve budalaca bir temennidir. Bunun için Mevlâna: (çalış) diyor. Çalışmak başkaca bir hazine bulmağa mani değildir. Sonra Cenabı Pir : Hiç çalışmadan eğer şöyle yapsaydım, eğer o meseleyi şu şekilde halletmiş olsaydım gibi (Eğer) illetine tutulmanın derin bir şaşkınlık olduğunu ifade ediyorlar. İnsan hayatta evvelâ iyi düşünüp taşındıktan sonra bir işe başlıyarak çalışıp çabalarsa mutlaka istenilen sermayeyi elde edecektir. Tereddüd, kâr ve kazancın ölümüdür. Bunun için Hazreti Peygamber, «Eğer» kelimesinin bir nifak alâmeti olduğunu beyan ve bir hadislerinde:

«Sana isabet eden bir işde acz ve tereddüt gösterme.. Kavi iradeli bir mümin, Allah nezdinde zayıf müminden daha sevgilidir» buyurmuşlardır.

Bir töhmet yüzünden anasını öldüren kişiyi halkın kınaması

Birisi öfkesinden hançer ile ve yumrukla anasını öldürdü. Diğer birisi ona: (Kötü huyundan dolayı analık hakkını unutarak bu fenalığı yaptın. Bu katlin sebebi ne.. Sana anan ne yaptı?) dedi. Katil cevap verdi : (Anam öyle bir iş işledi ki, o ayıbı, halkın gözünden ancak toprak örtebilir). Sâil cevap verdi : (Be adam; anandan ne istiyorsun.. Onu öldüreceğine anana o kötü fiili yapan kimseyi, yani zina edeni öldüreydin). Kaatil cevap verdi : (Hergün bir kimseyi mi öldüreyim. Çünkü bu kötü fiilden o ferağat etmez. Halkın boğazını keseceğime, onu boğazlamayı daha iyi buldum).

Şimdi Mevlâna, nefsi emmareyi, bu zina eden anaya benzeterek şu mesnevileri irad ediyorlar :

1 — نفس تست آن مادر بد خاصیت ـ که فساد اوست درهر ناحیت

2 — هین بکش اورا که بهر آن دنی ـ هردمی قصدی عزیزی می کنی

3 — ازوی این دنیای خوش برتست تنك ـ ازپی او باحق وبا خلق جنك

4 — نفس کشتی بازرستی ز اعتذار ـ کس ترا دشمن ندارد درديار

Tercemesi :

1 — O kötü huylu ana senin nefsindir ki onun fesadı her tarafa ulaşır.

2 — Agâh ol.. nefsini tepele.. Zira o deniden dolayı her nefeste bir azize kastetmedesin.

3 — Bu geniş âlem o nefs yüzünden sana dar gelmektedir. İşte bu sebeple, Hak'la ve halk ile daima mücadele halindesin.

4 — Nefsini öldürürsen özür serdetmekten kurtulursun. Memleket içinde hiç bir düşmanın kalmaz.

İZAHI : Mevlâna, nefsi emareyi hikâyedeki fena anaya benzeterek asıl kötü ana senin nefsindir, onu tepele ! Onun hırsları baki kaldıkça bu hoş âlem sana dar gelir ve hayatın, evin bir acı içinde geçer, diyorlar. Nihayet şu mesnevileriyle iyi ahlâkın, faziletten, her türlü hünerden daha üstün olduğunu ve iyi hizmetin iyi ahlâkta bulunduğunu açıklıyorlar.

1 — من نه دیدم درجهان جست وجو ـ هیچ اهلیت به ازخوی نیکو

2 — درکذر از فضل وکستاخی وفن ـ کار خدمت دارد وخلق حسن

Tercemesi :

1 — Ben, bu çalışma ve araştırma dünyasında, iyi huydan daha iyi bir ehliyet görmedim.

2 — Faziletten, maharetten, hünerden geç, hizmette ancak güzel huylu olmak işe yarar.

Şimdi Mevlâna, [ahlâksızlığın başında gelen hased hakkında şu mesnevileri söylüyorlar :

1 — تو حسودی کز فلان من کمترم ـ میفزاید کمتری در اخترم

2 — خود حسد نقصان وعیب دیکرست ـ بلکه ازجمله کمیها بدترست

3 — آن ابوجهل از محمد ننك داشت ـ وز حسد خودرا ببالامی فراشت

4 — بوالحکم نامش بد وبوجهل شد ـ ای بسا اهل از حسد نااهل شد

Tercemesi :

1 — Sen; ben falan kimseden aşağımıyım ki taliim ters gidiyor diye hasudlanıyorsun. Amma :

2 — Esasen hased başka bir noksan, başka bir ayıb ve hatta bütün kötülüklerden daha beterdir.

3 — Ebucehil, Muhammede iman etmeğe utandı. Hasedinden kendisini yüceltmeye çalıştı.

4 — Onun adı Ebülhakemdi, Ebucehil oldu. Nice ehliyet sahibi kişiler vardır ki hased yüzünden ehliyetsiz kalmışlardır.

İZAHI : Mesnevilerden açıkça anlaşıldığı veçhile haased, bütün fena huyların anasıdır. Şeytan gibi kudret sahibi bir melek, bu yüzden Hak kapısından kovuldu. Peygamberin amcası ki, Ebülhakem (Hikmetin babası) adıyla anılırken imansızlık yüzünden Ebucehil lâkabını aldı.

Sırası geldikçe mesnevinin bir çok yerlerinde hased ve ihtiras hakkında mühim bahisler görüleceğinden burada bu kadarla iktifa olunmuştur. Şimdi Mevlâna, hased ve velilerin vasıfları hakkında şu mesnevileri irad ediyorlar :

1 — انبیارا واسطه زان کرد حق - تابدید آید حسدها درقلق

2 — آنکسی کش مثل خود پنداشتی - زان سبب با اوحسد برداشتی

3 — چون مقرر شد بزرگیٔ رسول - پس حسد نایدکسی را از قبول

4 — پس بهردوری ولی قائمست - آزمایش تا قیامت دائمست

5 — اوچو نورست وخرد جبریل اوست - او ولی کم ازو قندیل اوست

6 — وانکه زین قندیل کم مشکات ماست - نور را در مرتبه ترتیبهاست

7 — زانکه هفتصد پرده دارد نورحق - پردهای نوردان چندین طبق

8 — از پس هرپرده قومی را مقام - صف صفند این پردهاشان امام

9 — اهل صف آخرین ازضعف خویش - چشمشان طاقت ندارد نور پیش

10 — وان صف پیش ازضعیفیٔ بصر - تاب نارد روشنایی پیشتر

11 — روشنیٔ کوحیات اولست - رنج جان وفتنهٔ این احولست

12 — احولیها اندك اندك کمشود - چونکه هفتصد بگذرد وایم شود

Tercemesi :

1 — Tanrı kalblerdeki hasedler ve mihnetler meydana çıksın diye Peygamberleri vasıta eyledi.

2 — Bir kimse Peygamberi kendi gibi zannettiği için, o yüzden onlara hased etmiştir.

3 — Fakat Peygamberlerin ululuğu tahakkuk edince onlar için kimseye bir hased duygusu gelmemiştir ve onları kabul etmişlerdir.

4 — Bunun için her devirde Peygamberin yerine bir veli kaimdir. Bu sınama kıyamete kadar baki kalacaktır.

5 — O, (Veli) bir nura benzer; akıl onun cibrilidir. O veliden aşağı olan veli ise onun kandilidir.

6 — Bu kandilden daha aşağı derecede olan veli ise mişkat'a (kandil konan yere) benzer. Velilerin nurlarının mertebe bakımından dereceleri vardır.

7 — Çünkü Tanrı nurunun yediyüz perdesi vardır. Bu nur perdelerini bu kadar kat bil.

8 — Her perdenin ardında bir kavmin makamı vardır. Ta imama kadar bu perdeler saf saftır.

9 — Sonda bulunan saf ehli, kendilerinin zaafından dolayı ön safta olanın nuruna takat getiremez.

10 — Ön saftakilerin gözleri ise daha ön safta bulunanların nuruna takat getiremezler.

11 — İlk saftakilerin hayatı olan nur arkadaki şaşının ruhuna azab ve âfettir.

12 — Şaşılıklar yavaş yavaş azalır, yediyüz dereceyi geçti mi, artık deniz kesilir.

İZAHI : Peygamberlerin ba's olunmalarının başlıca hikmeti, hasedlerin meydana çıkması içindir. Zaten Peygamberlere: kendi kavimlerinin hasedlerine sebep, onları da kendileri gibi bir insan zannetmelerinden ve Peygamberdeki ilâhî kudreti görememelerinden doğmaktadır. Nitekim kavimler o kudreti görünce ve onların mertebelerini anlayınca hased yavaş yavaş kalkar ve yerine iman kaim olur.

Şurası muhakkaktır ki her devirde Peygamberden sonra onların yerini mutlaka bir veli tutmaktadır. Bu veliler zaman zaman beşeriyete hidayet yolunu gösterirler.

Sonra Mevlâna velilerin vasıflarını ve derecelerini şu suretle izah ediyorlar: (Gavsi âzam) bir nurdur, akıl ise onun cibrilidir. Nasıl cibril, Hak'kın emirlerini Peygamberlere bildirmeğe vasıta ise, (Gavsi âzam) ve (Kutbul-aktab) mertebesini bulmuş veliye de akıl Cibril olur, ve Hak'dan esrar alır.

Veliler arasında da bir takım mertebe farkları vardır. Meselâ Gavsi âzam bir misbah ise ondan aşağı mertebedeki veli de onun kandili gibidir. Daha aşağıda olan mişkâta benzer. İşte yediyüz hicap içinde olan Hak'kın nurundan her perdenin altında bir makam vardır ve bu perdeler saf saf olup en büyük imama kadar gider, ve her mertebede olan veli kendisinden yüksek derecede olanın nuruna takat getiremez. Şurasını da söyliyelim ki ilahi hidayet erişince ve mürşidin himmetiyle makamlardan geçildikçe yavaş yavaş şaşılıklar zail olur ve nihayet hakikat deryasına karışılır. Mertebe ve derecelerin nihayeti yoktur. Her an bir kat daha kemale eren veli hangi makama ulaşırsa ulaşsın hiç bir vakit kendisini daha yüksek kemale erişmekten müstağni kılamaz. Kemal sonsuzdur.

Padişahın yeni aldığı iki köleyi Sınaması

Bir padişah ucuzca iki köle satın aldı. Onlardan biririsiyle biraz konuştu ve çok zeki buldu. Köle düşünmeden öyle sözler söylemekteydi ki başkaları ne kadar düşünürse düşünsün bu kadar güzel söyleyemezdi. Padişah bu köleyi zeki görünce bu defa da öbür köleyi çağırdı. Bu ikinci köle padişahın huzuruna geldi. Padişah onun sözünden pek hoşlanmadı amma nesi var, nesi yok, diye yine sırlarını aramıya başladı. Kölenin ağzı çok kokuyordu. Padişah ona biraz daha ötede oturmasını emretti ve (senin ağzını bir tedavi edelim. Ben hünerli bir doktorum. Bir pire için yepyeni bir kilim yakmıyalım) dedi. Diğer köleye de: (Haydi hamama git, temizlen) diye emir verdi, ve yanındaki köleye şu sözleri söyledi : (Aferin, sen akıllı bir adamsın. Fakat kapı yoldaşın senin hakkında çok kötü şeyler söyliyor.. amma görüyorum ki sen hiç öyle değilsin. O hasud herif beni senden soğutmak istiyor ve senin hakkında; hırsızdır, ahlâksızdır gibi kelimeler sarfediyor.) Bunun üzerine köle dedikı: (O daima doğru söyler, onun gibi doğru sözlü adam görmedim. O iyi düşünceli adamı ben kötü bilmem. Padişahım!.. olabilir ki, o bende bazı ayıplar görmüştür de ben onları kendimde görememişimdir.) Padişah şu cevabı verdi : (Şimdi o senin ayıplarını söylediği gibi sen de onun ayıplarını söyle.)

Köle dedi ki· (Padişahım, o benim iyi bir kapı yoldaşımdır, kusurları yoktur. Daima sevgi, vefa, insanlık, doğruluk, zekâ onun ahlâkıdır. O cömerddir. Daima düşkünlere yardım eder ve daima kendisinde kusur arar ve kendi ayıbını görür) dedi. Padişah bunun üzerine: (Arkadaşını öğmede ileri gitme.. Onu öğerken kendini öğmeye kalkışıyorsun. Çünkü onu imtihana çekersem ileride utanırsın) dedi.

Köle cevaben dedi ki: (Hüküm ve kudret sahibi Tanrıya and olsun.. Dostum benim sözlerimden yüz kat daha üstündür.) Padişah dedi ki: (Şimdi artık kendi halinden bahset. Ne vaktedek şunun bunun halini anlatacaksın.. Söyle bakalım, senin neyin var, ne elde ettin? Ölüm günü bu duygun kalmaz. Can nurun var mı ki gönlüne yar olsun.)

Söz buraya gelince padişah o kölede bir alâmet gördü mü, görmedi mi bilmem. Fakat gördüğünü söylemek için bize izin yok. Musahabe burada nihayete erdi. Bu sırada öbür köle hamamdan gelince padişah onu huzuruna çağırdı : (Sıhhatlar olsun. Ne lâtif, ne güzelsin. Görüyorum ki senin hakkında öbür kölenin söyleyip durduğu kötü huyların da olmasa ne olurdu.)

Bunun üzerine köle dedi ki : (Padişahım, o dinsizin hakkımda söylediklerini bir parça anlat) Padişah cevap verdi : (O, senin iki yüzlülüğünü anlattı.. Sen görünüşte bir deva, fakat hakikatta bir

dertmişsin) dedi. Köle padişahtan bu sözleri duyunca köpürdü, yüzü kızardı, ve dedi ki : (O, evvelce benimle dosttu. Kıtlıkta kalmış köpek gibi haylı pislik yemişti.)

Şimdi padişah kölenin durmadan arkadaşının aleyhinde bulunduğunu görünce : (Kâfi, dedi. Bu sınamayla onu da anladım, seni de.. Senin canın kokmuş, onun da ağzı., Ey kokmuş canlı. sen daha uzakta otur.) Ulular bunun için : (Dünyada insanın rahatı dilini korumasındadır) dediler.

Simdi Mevlâna burada Hüsameddin'e hitap ederek : (Ey Hak ziyası Hüsameddin!.. Sen, hasedcinin gözünün körlüğüne rağmen hemen yürü, onun illetini tedavi et. Senin ilâcın bir körün gözüne konsa yüz yıllık zulmeti giderir, O ilâç hasedciden başka bütün körleri tedavi eder. Fakat bırak, faydası yoktur, hasedciyi tedavi etme. Hatta sana hased eden ben bile olsam bırak can çekişip durayım, Sakın can bağışlama. Hasud ebediyen kuyunun ta dibine düsmüş kalmış bir kişidir.O, güneşi yok etmek ister.. Fakat buna imkân var mı?)

Şimdi Mevlâna bu hikâye üzerine hikemî ve tasavvufî en yüksek mesnevilerinden örnekler vermektedir.

İnsan, lisanının ve gönlünün altında gizlidir.

1 — آدمی مخفیست در زیر زبان - این زبان پردست بردرکاه جان

2 — چونکه بادی پرده‌را درهم کشید - سرصحن خانه شد برمابدید

3 — کاندران خانه کهر یا کندمست - کنج زر یا جمله مارو کژدمست

4 — نورهر کوهر کزو تابان شدی - حق وباطل را ازو فرقان شدی

5 — نور فرقان فرق کردی بهرما - ذره ذره حق وباطل را جدا

6 — نور کوهر نور چشم ما شدی - هم جواب وهم سؤال ازما بدی

7 — فکرتت را راست کن نیکونکر - هست آن فکرت شعاع آن کهر

8 — کوش دلالست وچشم اهل وصال - چشم صاحب‌حال و کوش اصحاب‌قال

9 — درشنود کوش تبدیل صفات - درعیان دیدها تبدیل ذات

10— کوش چون نافذ بود دیده شود - ورنه‌قل درکوش پیچیده شود

Tercemesi :

1 — Adam dilinin altında gizlidir. Bu dil, can dergâhı üzerine perdedir.

2 — Meselâ, rüzgâr perdeyi kaldırdı mı? evin sırrı meydana çıkar.

3 — Ki o evde cevher mi, veya buğday mı vardır, altun hazinesi mi, yılan, akrap mı vardır?.. Malûm olur.

4 — Her cevherin nuru o cevherden parlıyaydı hakla batıl ayrılırdı.

5 — Nitekim Kur'an'ın nuru, hakla batılı zerre zerre ayırarak bize göstermektedir.

6 — Bizim gözümüzün nuru o gevherden olsaydı, hem suali ve hem cevabı biz verirdik.

7 — Fikrini doğrult, iyi bak.. Çünkü düşünceler de o düşüncenin şuaındandır.

8 — Kulak vasıtadır, vuslata eren gözdür. Göz hal sahibidir; kulak ise dedikoducudur.

9 — Kulak duygusu, sıfatları değiştirir. Fakat gözlerin görüşünde zat değişir.

10 — Kulak hakikate nufuz edince göz kesilir. Yoksa söz, ancak kulakta kalır, gönüle tesir etmez.

İZAHI : İnsanın varlığı, bütün hüviyeti, lisanının altında gizlidir. Bir evin perdesi rüzgârın tesiriyle açıldığında nasıl içerisi görülürse, samimi olarak söz söylemiye başlıyan insanın da iç perdesi açılır, bütün benliği görünmiye başlar.

Hülâsa, söz, insanın içerisinde maden mi, veya hazine mi vardır, veya yılan ve akraplar mı doludur?.. bunu meydana kor.

Sözün menbaı bilhassa yüksek hakikat nuru olursa hak ve batıl tamamiyle ayrılır. İşte Hak'kın kelâmı olan Kur'anı Kerim hak ve batılı zerre zerrre ayırmıştır.

İşte bu hakikate istinad eden Mevlâna : (Eğer bizim gözümüzün nuru da o hakikat gevherinden olsaydı bizim için hiç bir meçhul kalmaz, sual de, cevap ta bir olurdu) diyorlar.

Sonra yine Mevlâna, yüksek fikirlerimiz, ilâhî ve hakikî fikretin bir şuaı ve nuru Muhammedinin bir zerresidir. Bu nur ne kadar yüksek olursa basiret o kadar açılır. İşte bunun için kulak ancak nâkildir, göz ise bizi vuslata eriştirir. İşitmede ancak sıfatlarımızı değiştirme kudreti vardır. diyorlar. Yani duya duya ahlâkî vasıflarımız değişebilir. Meselâ, Kur'an'ın ahkâmını duyarak hakikî bir iman doğarsa, men'olunan şeylerden sakınmağa başlarız. Yine meselâ mesneviyi hakikî bir imanla okursak bu kitap bize hidayet yolunu açar, ahlâkımız değişmeye başlar. Fakat göze gelince bunun tesiri büsbütün başkadır. O bizi bizzat hakikata ulaştırır. İşitmede sıfatlarımız tebeddül eder. Fakat asıl hakikate vasıl olmak için beşerî sıfatlardan tamamiyle geçerek tebdili zat lâzımdır. İşte Musa, Allah'ı beşeri sıfatıyla görmek isteyince Allah Tur'da tecelli etti. Fakat Musa bu azim nura dayanamadı, düşüp bayıldı. Yani tamamile tebdili zat ile kendinden geçince işte o vakit Hak'kı müşahede etti.

Görülüyor ki, sıfatlarımızın tebdilinde unsurî hayat bâkidir. Fakat bizzat hakikatın içine girmek için bütün beşerî benliği yoketmek lâzımdır.

Herkes kendi ayıbını göremez

1 — هر کسی کر عیب خود دیدی زپیش - کی بدی فارغ وی از اصلاح خویش

2 — غافلند این خلق از خود ای پدر - لاجرم کویند عیب هم دکر

3 — من نبینم روی خودرا ای شمن - من ببینم روی تو تو روی من

4 — انکسی که او ببیند روی خویش - نور او از نور خلقانست بیش

5 — کر بمیرد دید اوباقی بود - زانکه دیدش دید خلاق بود

6 — نور حسی نبود آن نوری که او - روی خود محسوس بیند پیش رو

Tercemesi :

1 — Herkes daha evvelden kendi ayıbını görseydi nefsini ıslahtan bir an fariğ olmazdı.

2 — Bu halk kendilerinden gafildirler babacığım.. Bunun için nihayet birbirlerinin ayıbını söylerler.

3 — Ey sanem, ben kendi yüzümü görmem de senin yüzünü görürüm. Sen de benim yüzümü görürsün.

4 — O kimse ki kendi yüzünü görür.. onun nuru halkın nurundan ziyadedir.

5 — O ölse bile onun görmesi baki kalır.. Çünkü onun görüşü Tanrı görüşüdür.

6 — Kendi yüzünü açıkça gözünün önünde gören nur alelâde duygu nuru olamaz.

İZAHI : İnsanın en büyük noksanı başkasının ayıbını görüpte kendisininkini görememesidir. Eğer insan daha evvelce kendi ayıbını görseydi herşeyden evvel nefsini ıslaha çalışırdı.

Eğer insan kendi yüzünü görebilecek kudrete malik olsaydı, yani basireti tamamiyle inkişaf ederek kendisini kendinde görebilseydi onun nuru bütün halkın nurundan üstün olurdu. Çünkü alelâde duygumuzun nuru mesela, gözün nuru, insanın zat ve sıfatını tamamiyle aydınlatacak bir nur değildir. Asıl nur hakikattan berk vuran Hak'kın nurudur ki bu nur bize kendi benliğimizi gösterir, bu nur ölsek de bakîdir biz bu nur ile zat ve sıfatımızı müşahede ederiz.

Şimdi bu nur hakkında şu noktayı izah edelim :

Nuru Muhammedî
veya
Hakikatı muhammediyye

İlk yaratılan nur, nuru Muhammedî veya hakikati Muhmemdiyyedir. ve herşey bütün feyz ve kemalini bundan almıştır. Bu nur herşeyden evveldir. Fakat nurun sahibi olan Muhammed sonra gelmiştir. Aşağıda izah edeceğimiz veçhile fikirlerin mahsulü olan ameller fikirden sonra gelirler. Âlemin bünyesi ezelden böyle kurulmuştur.

Meselâ, Nuru Muhammedî ilk yaratılan nurdur. Ve âlemlerin yaradılışından maksad ve gaye de Hazreti Muhammed'dir. Fakat nur evvel yaratılmış, Muhammed sonra gelmiştir. Yani Muhammed için yaratılan dünyanın yaratılış fikri evvel, fakat amelî olarak dünya sonra zuhura gelmiştir.

İşte, ilk halkolunan bu nurdan herkes ve herşey nasibi nisbetinde feyz almış ve kemale ermiştir. Fakat bu nurun, derece derece yüksek kemali Peygamber ve Veliler de görülür.

İşte bu nuru Muhammedî'nin ilk berk urduğu Âdem aleyhisselâm'dır. Bu nur, Âdem'den sonra Şit Aleyhisselama ve sonra sırasıyla Nuh, İbrahim, İsmail, Davut, Süleyman, Yakup, Yusuf, Musa, İsa'ya intikal etmiş, nihayet büyük kudretini Hazreti Fahriâlemde göstermiştir.

Muhammed'den sonra bu nur sırasıyla Ebubekir, Ömer, Osman, Ali'ye intikal etmiştir.

Yer yüzünde bütün veliler peygamberlerin halifeleridir. Nihayet bu nur Cüneydi Bağdadî'ye, Bayedizi Bistami'ye, İbrahim Edhem'e, Maruf Kerhî, Şakiki Belhî'ye geçmiştir.

Hülâsa bu nur, kimde daha yüksek kudretini göstermişse, o kimse, mertebe ve derece itibariyle o nisbette üstündür.

Sırası geldikçe hususî bahislerinde bu noktaya tekrar temas edeceğiz:

1 — روز مرك اين حس تو باطل شود ـ نورجان داری كه یاردل شود
2 — آن زمان كين جان حيوانی نماند ـ جان باقی بایدت برجانشاند
3 — جوهری داری زانسان یاخری ـ اين عرضها كه فناشد چون بری
4 — اين عرضهای نماز و روزه را ـ چونكه لا يبقی زمانين انتفی
5 — چيست اصل ومايۀ هر پيشۀ ـ جز خيال وجز عرض وانديشۀ
6 — اول فكر اخر آمد درعمل ـ بنيت عالم چنين دان ازازل
7 — جمله عالم خود عرض بودند تا ـ اندرين معنی بيامد « هل اتی »
8 — اين عرضها ازچه آيد از صور ـ وين صورهم ازچه زايد از فكر
9 — اين جهان يك فكرتست ازعقل كل ـ عقل چون شاهست وصورتها رسل
10— عالم اول جهان امتحان ـ عالم ثانی جزای اين وآن
11— اين عرض باجوهران بيضه ست وطير ـ اين ازان وآن ازين زايد بسير

Tercemesi :

1 — Ölüm günü senin bu duyguların tamamiyle batıl olacaktır. Canın nurunu tut ki gönlüne o, yar olsun.

2 — Her hangi bir zaman hayvanî ruh kalmayınca o ruhun yerine ebedî baki kalacak bir cana sahip olmak lâzımdır (sen buna sahipmisin)

3 — İnsanlık veya eşeklikten hangi cevhere sahipsin.. Çünkü bu arazlar tamamiyle fani olacaktır. O vakit Hak'ka ne ileteceksin.

4 — Bu namaz ve orucun arazları iki zamanda baki kalmaz, yok olur. (Bu fâni olan arazdan bakî olanı Allah'a iletmek lâzımdır.)

5 — Her san'atın asıl ve mayesi hayaldan, arazdan ve nihayet fikirden başka değildir.

6 — Fikir evveldir, fakat amel itabarile sonra geldi. Âlemin bünyesi böyledir. Bunu böyle bil.

7 — Cümle âlem aslında arazdı. (هل اتی) bu mânâyı izah için geldi.

8 — Bu arazlar neden doğar, suretlerden... Bu suretler neden hasıl olur, fikirlerden...

9 — Bu cihan aklıkülden bir fikrettir. Akıl şaha benzer, suretler ise peygamberlere..

10 — İlk âlem yani bu âlem, imtihan cihanıdır; âhiret ise amellerimizin cezasını görme âlemidir.

11 — Bu arazla cevher yumurtayla kuştur. Bu, ondan ve o, bundan doğmaktadır.

İZAHI : Ölüm gelince bütün duygular batıl olacaktır. Eğer yalnız ruhu hayvanîden ibaret kalmışsan o da fanîdir. Çünkü hakikî nur ve cevherden maada her şey arazdır. Araz ise iki zamanda bakî olmaz. Böyle olunca Tanrıya ne götüreceksin. Şimdi kısaca araz ve cevheri izah edelim :

Araz : Varlığı bir mahalle muhtaç ve iki zamanda bakî olmayan.

Cevher : Mevcudiyeti bir şeye muhtaç değil, bizatihi mevcut ve her iki zamanda baki olandır.

İnsan, cevberi itibariyle iki zamanda bakidir.

Sonra, namaz ve oruç ve sair ibadetler arazdırlar. İki zamanda baki kalmaz. Namazın sureti fanîdir. Fakat onun kalbe ve ruha verdiği kudret bakîdir; hakikî bir huşu ile yapılmışsa bu amelin feyzi ahirete intikal eder. Bunun için insan neticede bu dünyada mahvolacak olan araza değil, arazın cevherini elde etmeğe uğraşmalıdır.

Gerçi suret ve arazlar iki zamanda baki değil amma, arazın mahşer günü bir suret alması muhakkaktır.

Meselâ tesbihlerimiz cennette bir ağacın dikilmesidir, güzel ameller; güzel kokular, bağlar, bahçeler..Kötü ameller ise cehennem ateşi, akrep, yılan gibi suretler gösterecektir. Kötü sözler halkın kalbini soktuğu için, kötü sözün sahibi derecesine göre mahşerde sokucu hayvan şeklinde haşrolunacaktır. Yani araz dahi mahşer günü bir suret alacaktır. Zaten arazlar suretlerden, suretler de fikirlerden hasıl olmuştur. Yani her araz ve suretin aslı yine fikirdir.

Bu cihan aklıkülden gelen bir fikir olup, suretler yani eşyanın suretleri ise âlemi uhranın bize lisanı hal ile sırlarını haber veren birer peygamberlerdir. En naçiz bir ottan, en yüksek ve mütekâmil bir varlığa kadar her şey erbabına, ehlullaha bu sırları söylemektedir.

Hülasa; kuş yumurtadan, yumurta kuştan olmak itibariyle araz, cevherden, cevher dahi arazdandır.

Binaenaleyh bütün mükevvenat suret itibariyle araz, mânâ itibarile cevherdir, birbirinden ayrılamaz. Yalnız Hak, araz veya sureti izhar ve cevheri gizli tutmuştur. Çünkü fikir ve gayb zehir olaydı hakikat âlemi ayan olur, Gayb kalmazdı, o vakitte cehd olmaz her şey muattal olurdu. Zaten yukarıda söylediğimiz ve aşağıdaki bahislerde de tekrar edeceğimiz gibi cihanın izharındaki hikmet, ilmi ilâhide meknuz olan şeyi taşra getirmektir. Taki hak kendisini bildirmiş olsun.

Mânâ ve sûret âlemi hakkında

Riya ile çekilen tesbih, mezbelede biten ot gibidir.

1 — در حدیث آمدکه تسبیح از ریا ـ همچو سبزهٔ کولخن دان ای کیا

2 — پس بدان که صورت خوب ونکو ـ باحصال بد نیرزد یك تسو

3 — صورت ظاهر فنا کردد بدان ـ عالم معنا بماند جاودان

4 — چند بازی عشق بانقش سبو ـ بکذر از نقش سبو رو آب جو

5 — سایه‌را تو شخص می بینی ز جهل ـ شخص ازان شد نزد تو بازی وسهل

6 — باش تا روزی که آن فکر وخیال ـ بی‌حجابی برکشاید پر و بال

7 — نه سما بینی نه اختر نه وجود ـ جز خدای واحد حی و ودود

Tercemesi :

1 — **Hadisi şerifte gelmiştir ki riyadan, gösterişten ibaret olan tesbihi sen, külhan ve mezbelede yetişen ot gibi bil, ey ulu !..**

2 — **Şunu bil ki, çirkin huylarla dolu olan güzel sûret, bir kırmızı pul bile değmez.**

3 — **Zahir suret fanî, mânâ âlemi ise ebedî kalır.**

4 — **Destinin nakşına nasıl âşık oluyorsun? Nakıştan geç, su iste.**

5 — **Cehlinden dolayı gölgeyi şahıs gibi görüyorsun. Bunun için şahıs senin nezdinde bir oyuncaktan ibaret kaldı.**

6 — **O fikir ve hayal hicapsız kol ve kanat açıncıya kadar dur.**

7 — **İşte o zaman ne sema, ne yıldız, ne de vücut vardır. Ancak bir ve ezelî ve ebedî olan Hak'dan başka bir şey görmezsin.**

IZAHI : Tercememizde açıkça gösterildiği veçhile riya ile yapılan ibadet külhanda ve mezbelede biten ot gibi gelişemez ve hiç olur gider. Güzellik suretten ziyade ruhtadır. Ruhen düşük olanların güzellikleri hiç bir kıymeti haiz değildir. Çünkü bütün suretler fanîdir ve ancak baki kalacak olan manâdır, ruhtur. Bizim de suretimiz mahvolacaktır,

fakat yüksek ruhun mahsulü olan iyi haller ebedî kalır. Bunun için sen destinin nakşına değil, suyuna kıymet ver. Cahil olanlar gölgeyi hakikat zannetmişler ve bunun için her şeyin hakikatine, ruhuna vasıl olamamışlardır.

Nihayet Mevlâna, bu bahsi şu netice ile bitiriyor. Sabır eyle de fikrin hicapsız olarak kanat açsın, o vakit anlıyacaksın ki bu âlemin ne semâsı, ne yıldızı ve ne de varlığı kalacaktır. Var olan, bakî olan ancak Cenabı Hak'tır ve onun rızasına uygun olan amellerdir.

Doğan kuşunun viranede baykuşlar içine düşmesi

Bir doğan yolunu şaşırarak bir viraneye düştü, ve baykuşların arasında kaldı. Baykuşlar hepsi birden doğanın başına vurmağa ve onun kanaatlarını yolmağa başladılar, (Bu doğan bizim yerimizi almağa geldi, buradan koğalım kendisini padişahın cinsinden sayıyor) diye birbirlerine bağırıyorlardı.

Doğan onlara karşı : (Ben baykuşlara lâyık mıyım, burada kalmam, Ben padişaha dönmek isterim. Beyhude tasalanıp kendinize kıymayın, Bu harabe, sizin gözünüze hoş bir yer görünüyor amma, bana değil. . .) dedi Buna karşı baykuşlar bağrışıyordu: (Doğan bizi evimizden, barkımızdan edecek . . hiyleye sapıyor)dediler.

Şimdi doğan bu sözler karşısında baykuşlara şöyle haykırdı: (Siz bana inanmıyorsunuz amma, benim bir tüyüm bile kopsa padişah baykuş yuvasının kökünü kazır . . nereye varırsam padişah benim arkamdadır. . şimdi beni sizin aranıza attı. . Buna sebep benim yüzümden sizin de doğanlaşmanızdır. . Bana yapışın da doğan olun. Böyle bir padişaha sevgili olan nereye düşerse düşsün garip olmaz. Ben mülk sahibiyim. . Başkasının sofrasına oturup yemek yemem. . Ben Hak'kın sırlarına vakıfım . Benim davulumu döğen ,,ircii,, sesidir,)

Şimdi Mevlâna, doğan ağzından en yüksek hakikatleri taşıyan şu mesnevileri irad ediyorlar:

Cinsiyet, sûrette degil mânâdadır

1 — من نیم جنس شهنشه دور ازو ـ لیك دارم از تجلی نور ازو

2 — نیست جنسیت ز روی شكل وذات ـ آب جنس خاك آمد در نبات

3 — باد جنس آتش آمد در قوام ـ طبع را جنس آمدست آخر مدام

4 — جنس ما چون نیست جنس شاه ما ـ مای ما شد بهر مای او فنا

5 — خاك شد جان ونشانیهای او ـ هست بر خاكش نشان پای او

6 — آخر این جان با بدن پیوسته است ـ هیچ این جان بابدن مانند هست

7 — تاب نورچشم با پیهست جفت ـ نوردل در قطرهٔ خونی نهفت

8 — شادی اندر كرده وغم درجكر ـ عقل چون شمعی درون مغز سر

9 — این تعلقها نه بی كیفست وچون ـ عقلها دردانش چونی زبون

10— جان كل با جان جز آسیب كرد ـ جان او دری ستد درجیب كرد

11— همچو مریم جان ازان آسیب جیب ـ حامله شد از مسیح دل فریب

12— پس زجان جانچو حامل كشت جان ـ ازچنین جانی شود حامل جهان

13— پس جهان زاید جهان دیكری ـ این حشررا وا نماید محشری

Tercemesi :

1 — Ben padişahın cinsinden değilim, ondan uzağım; fakat onun tecellisine, nuruna sahibim.

2 — Cinsiyet, şekil ve zat cihetinden değildir. (Mana itibariyledir). Meselâ; su, nebatta toprağın cinsinden sayılır.

3 — Rüzgâr ateşe kuvvet verdiğinden onun cinsindendir. Şarap ta, nihayet tabiata neş'e bahşettiği için onun cinsinden sayılır.

4 — Bizim cinsimiz bizim şahımızın (Hak'kın) cinsinden olmadığından bizim bizliğimiz (varlığımız) onda fanî oldu.

5 — Canda, canın nişaneleri de toprak oldu. Bunun için toprak üzerinde onun ayağının izi vardır.

6 — Nihayet bu can da bedenle birleşmiştir. Fakat bedene hiç benzer mi ?

7 — Gözün nuru, iç yağıyla çifttir, birleşmiştir. Gönül nuru ise bir damla kanda gizlidir.

8 — Neş'e ciğerin kızılında, gam ise karasındadır. Akıl, bir mum gibi beynin içindedir.

9 — Bu alâkalar, bu münasebetler keyfiyetsiz değil midir.? Akıllar bunu bilmekte zebun kalır.

10 — Külli can, cüz'i cana dokundu; can ondan bir inci aldı ve koynuna koydu.

11 — Meryem nasıl o gönülleri kapan Mesih'e gebe kaldıysa, can da o nurun cebe dokunmasından hâmile oldu.

12 — Cüz'i can nasıl canlar canından gebe kaldıysa yani (Tanrıdan can insanî hamile olduysa) böylece bu cihanda o insanî candan hâmile kalmış [hakikat âlemini doğurmuştur.]

13 — Bunun için bu cihan başka bir cihan doğurur, bu haşir de başka bir mahşer gösterir.

İZAHI : Yukarıdaki hikâyede baykuşların arasında kalan doğanı kötülemek için baykuşların kendi aralarında doğanı (Kendisini padişahın soyundan sayıyor, buna kim inanır) diye istihza ettiklerini görmüştük. İşte buna karşı doğan ağzından Mevlâna (Benim vücudum, gerçi padişahın cinsinden değildir.. Fakat Hak'kın mertebelere tenezzülü ve bu mettebeler arasında benim varlığımda da tecelli etmesi itibariyle ben de onun nurundanım) diyor ve cinsiyetin şekil ve şahsiyette değil, manâda olduğunu belirterek şu izahatı veriyorlar ;

Su, nebatla şekil, ve bünye itibariyle eş değildir. Fakat her ikisi de Hak'kın feyiz verici nurunu taşımakta olduğundan birleştikleri zaman âleme can veriyorlar.

Rüzgâr, ateşe benzemez. Fakat ateşi kuvvetlendirdiği için aralarında cinsiyet vardır. Sonra şarap ta insan tab'ına bir neşe ve hararet bahşettiğinden dolayı insanla cins gelmiştir. Fakat biz hiç bir veçhile Hakka cins olmadığımızdan Tanrı bizim varlığımızda tecelli edince derhal ona karışıyor ve onda fânî oluyoruz.

Daha sonra ruh bedene birleşti. Fakat ruh bedene benzer mi ?

Gözün nuru iç yağıyla birleşmiştir. Fakat o nurla iç yağı arasında hiç bir benzerlik yok. O nur iç yağında değil, iç yağına yaratıcı kudretten geçen nurdadır.

Surur ve gam ki, nihayet ikisi de maddi olmıyan bir ruh haleti olduğu halde sürur ciğerin kızılında gam ise kara ciğerdedir. Fakat maddi olan ciğer ruhî olan gama ve sürura benzer mi?

Hülasa, bütün bu münasebetler, bu taalluklar keyfiyetsiz ve kemmiyetsizdir. Bunu idrâk etmekte aklı cüz'i zebundur ve hayrandır.

Netice şudur ki' külli can (İlahî ruh, aklıkül), cüz'i can (Bütün dünya ve insan) la birleşince; Meryem'in, Ruhülkudüs'ün nefhinden gebe kalarak İsa'yı meydana koyması gibi; cüz'i can da, canların canına dokununca ondan gebe kalarak bu cihan meydana gelmiştir.

Bundan şu netice çıkıyor ki, cihan aklıkülle nisbetle bir kalıp olup aklıkül ise onun ruhudur. Kalıp olan bu cihanın hakikati, mânası; o cihandır.

Duvar üstünde oturan susuz birisininin Irmağa taş ve kerpiç atması

Bir ırmak kıyısında yüksek bir duvar vardı. Duvarın üstünde çok susamış bir adam oturuyordu. Suya erişmesine o duvar mani idi. Zavallı adam susuzluktan balık gibi çırpınmaktaydı. Birdenbire suya bir kerpiç parçası attı. Suyun sesi bir söz gibi kulağına geldi. Adam suyun temiz sesinden hoşlanıp duvardan mütemadiyen kerpiç koparArak suya atmıya başladı. Su, sanki: (Ey adam, bana böyle taş atmadan ne fayda elde diyorsun?) diyordu. Susuz dedi ki: «Bunda iki fayda var. Birinci fayda şu, su sesini duymak, susuzlara rebab dinlemek gibi gelir. Su sesi İsrafil'in sesine benzer. Ölü bile bu sesten hayat bulur. Öbür faydası da duvardan koparıp suya attığım her taş, her kerpiç parçası yüksek duvarı daha alçattığı için benim suya yaklaşmama sebep oluyor.» Yani duvarın ortadan kalkması vuslata erişmektir. Netice şudur ki, bu toprak bedenden kurtulmadıkça abıhayata erişilemez.

Kısa bir not :

Duvardan maksat hakikata ulaşmağa tamamiyle mani bir berzah olan beden veya nefsi emmaredir. Sudan kasıd ise hakikî hayattır. İşte susuzun duvardaki kerpiçleri atarak duvar alçaldıkça suya yaklaşması gibi hakikat deryasına karışmak için de nefsi emmareyi yıkmak lâzımdır.

Zünnun'ı Mısrî'nin hatırını sormak için dostlarının timarhaneye gelmeleri

Zünnun'u Mısrî'ye bir cezbe gelmişti. Coşkunluğu adeta göğün üstüne erişecek bir dereceyi buluyor, ciğerler acısı bir hale geliyordu. Evliyaullahtan bazılarına derin bir mestlik gelerek kendinden geçer. Fakat bunların cinnetleri diğer delilere kıyas edilmez. Çünkü bunların cezbeleri akıl ve ilimlerinin kemalinden hasıl olur. Halbuki diğer delilerin delilikleri dimaği bir tagayyürdür.

İşte Zünnun'u Mısrî'ye gelen bu hal üzerine halk körlüklerinden dolayı onu tutup bağladılar ve zındana attılar. Zünnun'un dostları bundan çok müteessir olarak timarhaneye gittiler. Zünnun'un yanına yaklaşınca Zünnun onlara bağırdı: (Hey, siz kimlersiniz.. sakının..)

Onlar, edep dairesinde: «Biz senin dostlarındanız. Buraya hal hatır sormak için geldik.. nasılsın, ey hünerli akıl denizi... akıllı olduğun halde niye kendini deli gösteriyorsun. Güneşe külhanın dumanı erişir mi?.. Bizden çekinme.. şunu anlat.. sevenleri kendinden uzaklaştırmak yaraşmaz,»

Bunun üzerine Zünnun söğüp saymıya başladı. Delicesine saçma sapan sözler söyledi ve sıçrayıp onlara taş, toprak yağdırdı. Hepsi yaralanıp ezilmek korkusundan kaçtılar. Zünnun kahkaha ile gülüp başını salladı, ve dedi ki: «Şu dostların haline bak.., bunlarda dostluğun tek nişanesi yoktur.. dosta, dostun zahmeti ağır gelir mi?.. Zahmet içtir, ruhtur.. Dostluksa onun derisine benzer. Dostluk nişanesi belâdan, âfetlerden, mihnetlerden hoşlanmaktır. Dost altın gibidir.. belâ da ateşe benzer. Halis altun ateş içinde saf bir hale gelir».

Şimdi Mevlâne evliyaullahı ve onlardaki yüksek halleri anlamıyan avamın ve bilhassa hasedcilerin akibetini aşağıdaki mesnevileriyle şöyle izah ediyorlar :

Vücudumuzda her cins hayvanın sıfatı vardır

1 — بیشهٔ آمد وجود آدمی - بر حذر شو زین وجود ارزان دمی

2 — دروجودما هزاران کرك وخوك - صالح وناصالح وخوب وخشوك

3 — حکم آن خویست کان غالبترست - چونکه زربیش ازمس آمد آن زرست

4 — سیرتی کان دروجودت غالبست - هم بر آن تصویر حشرت واجبست

5 — زانکه حشر حاسدان روز کزند - بیکمان بر صورت کرکان کنند

6 — حشر پر حرص خس ومردار خوار - صورت خوکی بود روز شمار

7 — زانیانرا کنده اندام نهان - خمر خوارانرا بود کنده دهان

8 — کند مخفی کان بدلها می رسید - کشت اندر حشر محسوس وبدید

9 — ساعتی کرکی در آید دربشر - ساعتی یوسف رخی همچون قمر

10— می‌رود از سینها در سینها - از ره پنهان صلاح و کینها

11— بلکه خود از آدمی درکاو و خر - می‌رود دانایی وعلم وهنر

12— اسب سرکش می‌شود رهوار ورام - خرس بازی میکند بز هم سلام

13— زان عجب بیشه که هرشیر آکهست - تابدام سینها پنهان رهست

14— دزدی کن ازدرون مرجان جان - ای کم ازسك ازدرون عارفان

15— چونکه دزدی باری آن درلطیف - چونکه حامل میشوی باری شریف

Tercemesi :

1 — İnsanın vücudu bir orman gibidir, Eğer o demden isen (yani ilahî varlığa mensup isen) bu vücuttan daima sakın.

2 — Bizim vücudumuzda binlerce kurt, binlerce domuz vardır ve bunların salih veya fâsid güzel veya çirkin binlerce, sıfatları mevcuttur.

3 — Her hangi huy galip ise hüküm onundur. Meselâ bir madende altun bakırdan ziyade ise o altundur altun itibar olunur.

4 — Vücudunda hangi huy galip ise o huyun suretine göre haşrolunursun...

5 — Bundan dolayı hasudların haşri, kıyamet günü hiç şüphesiz kurt suretinde olacaktır.

6 — Murdar ve haram yeyici harisin haşrı, hesap günü domuz şeklinde olacaktır.

7 — Zina edenlerin avret yerleri ve şarap içenlerin de ağızları kokmuş olarak haşrolacaklardır.

8 — Dünyada ancak gönüllerin duyduğu bu gizli koku haşır günü açığa çıkacaktır.

9 — İnsanda bir an olur kurtluk zuhur eder, bir anda da ay gibi Yusuf gözlü bir güzellik görülür.

10 — Salâh ve kin, gizli bir yoldan gönülden gönüle akmaktadır.

11 — Hatta insandan; öküz ve eşeğe bile bilgi ve hüner gider.

12 — Serkeş at rahvan olur; ayı oynar, keçi de selâm verir.

13 — Bu acip gizli ormandan ancak arslanlar (veliler) agâhtır, ve oradan gönüller tuzağına gizli yollar vardır.

14 — Ey köpekten aşağı, içden içe hırsızlık et!.. Çalacaksan ârif-lerin gönlünden can mercanı çal...

15 — Hırsızlık ediyorsun, bari o lâtif inciyi çal.. Madem ki yük götürüyorsun, yüce bir şey yüklen.

İZAHI : Yukarıdaki mesnevileri terceme ederken de izah ettiğimiz gibi insanın vücudu bir ormana benzer. Ormanda binlerce hayvan olduğu gibi vücudumuzda da bütün hayvanların türlü sıfatları mevcut olup, bu sıfatların hangisi galip ise biz onun bütün icaplarını gösteririz. İşte sırların meydana çıktığı kıyamet günü, insan, taşıdığı bu sıfatlara göre haşrolunacaktır.

Tercemede dediğimiz gibi hasudlar kurt, harisler domuz şeklinde, zina edenlerin avret yerleri pis bir koku neşrederek, şarap içenlerin ise ağızları kokmuş bir şekilde haşrolunurlar.

Sonra insanın taşıdığı bu hayvanî sıfatlar yüzünden o hayvanın yalnız huyunu değil, şeklini de aldığı vaktiyle Beni İsrail'de görülmüşse de bu suret değişmesinin (Mesih) sonradan reffedildiği din kitaplarında zikredilmektedir; Fakat muhakkaktır ki hangi hayvanın sıfatının tesiri altında isek yine tam olmamakla beraber onun şeklini az çok alıyoruz. Meselâ, müdahaneci ve dalkavukların hal ve tavurları tilkiye; oburların, kaza benzediği az çok seziliyor. Halbuki salâhihâli olanlarda ve bilhassa ehlullahta ise daima bir nur, bir sempati görülür. Dikkat ve görüşü kuvvetli olanlar bunu müşahade ederler.

Şimdi Mevlâna bundan sonra tekrar şu hakikati açıklıyorlar. İnsanda görülen bütün salâhı hal ve kin, gizli yollardan, kalbden kalbe geçerek huyları değiştirebilir. Bunun için ahlâkın değişmesi muhakkaktır. Aksini iddia edenler tamamiyle yanılıyorlar. Zaten Hazreti Peygamberin: (ahlâkınızı güzelleştiriniz, ben mekârimi ahlâkı tamamlamak için bas'solundum) buyurmaları bunu teyid etmektedir. Bunun için insanın yakini müsbet veya menfi onun ahlâkı üzerine tamamiyle müessirdir. Kişi akranından azar; darbı meseli büyük bir hakikat taşımaktadır.

Sonra cenabı Pir sıfatların, talim suretiyle yalnız bize değil hayvanata da geçtiğine açık bir misal olarak buyuruyorlar ki «insandan öküze, eşeğe talim ile ne hünerler geçmektedir» Nitekim, zamanımızın sirklerinde bunun hayret verici şekillerini her zaman görmekteyiz.

Hülâsa; insanda bir anda kurtluk, bir anda Yusuf güzelliği görülür. Kalpden kalbe salah ve kin taşıyan gizli yollar vardır. İşte yukarıdaki beyitteki ormandan maksat mertebei ulûhiyettir ki, bütün varlık, feyzini buradan alır. Bu mertebeye ancak Allah'ın arslanları olan ehlûllah agâhtır. Bunun için hazreti Pir, (Ey insan, diyor, faydasız dünya metaı ile uğraşacağına o gönüllerden inci ve mercan çal.) Boş yükleri yükleneceğine o kiymetli manevî cevheri götür.

Lokman'nın hocasının Lokman'ın zekâsını sınaması

Lokman, tertemiz bir zattı. Efendisi onu çok ileri tutar, oğullarından üstün görürdü. Çünkü lokman bir kul oğluydu amma haddi zatinde hür ve efendi idi. Öğle ki, Lokman'ın efendisi görünüşte onun hocası ve efendisiydi fakat hakikatte Lokman'ın kuluydu. Hülâsa Lokman kul şeklinde bir efendiydi, kulluğu yalnız zahiriydi. Öyle ki, mesela efendi tanımadık bir yere giderse kuluna elbisesini giydirir, kendisi de o kölenin libaslarını giyer, köleyi kendisine efendi yapardı.

Kullar gibi onun arkasından yürürdü. Ve derdi ki; (Sen baş köşeye otur, ben eski bir kul gibi ayakkabılarını getireyim. Sen bana daima sert davran ve beni hiç bir suretle ağırlama. Şimdi senin hizmetin bana hizmeti bırakmaktan ibarettir.)

Şimdi Mevlânâ, bu kıssa üzerine şu mesnevileri söyliyorlar:

1 — يك كروه را خود معرف جامه است ـ درقبا كويند كو ازعامه است

2 — يك كروه را ظاهر سالوس زهد ـ نور بايد تابود جاسوس زهد

3 — نور بايد پاك ازتقليد غول ـ تا شناسد مردرا بى فعل وقول

4 — آيد از خواجه ره افكندكى ـ نا يد از بنده بغير بندكى

5 — پس ازان عالم بد اين عالم چنان ـ تعبيتها هست بر عكس اين بدان

6 — چه عجب كر سر زبد پنهان كنى ـ اين عجب كه سرز خود پنهان كنى

7 — كار پنهان كن تو از چشمان خود ـ تابود كارت سليم از نيك وبد

Tercemesi :

1 — **Bir güruhu, elbise tanıtır; onu kaftanda** görseler avamdandır, derler. (Yani avamdan birisini havas elbisesinde görseler ona havastandır, derler; havastan bir zahidi kaftanda görseler ona da avamdır, derler.)

2 — **Mürailik sureti de bir güruhun adını** zahidliğe çıkarmıştır. Zühdün casusu olmak için marifet nuru lâzımdır.

3 — Taklidden arınmış bir nur gerektir ki bir kimsenin işini görmeden, sözünü dinlemeden onu tanımış olsun.

4 — Efendi, düşkünlük ve tavazu yoluna girebilir. Yani efendi kulluk edebilir. Fakat kuldan, kulluktan başka bir şey zuhur etmez.

5 — Bunu bil ki o âlemden bu âleme tersine akseden nice karışık şeyler vardır.

6 — Sırrını kötülerden saklamaklığın acip ve şaşılacak bir şey değil. Şaşılacak şey sırrı, kendinden de gizlemendir.

7 — İşini kendi gözünden bile sakla.. ta ki işin kötü gözden emin ve salim olsun.

İZAHI: Halk daima dış kıyafete bakar, onlar nazarında insanın kıymeti elbisesiyle anlaşılır. Tercemede dediğimiz gibi cahilin birisi havas

elbisesinde olsa ona havastandır, derler. Aksine olarak havassı alelâde elbiseyle görseler avamdan sayarlar İşte halkı kandırmak, aldatmak için zahidlik kıyafeti içinde ne mürailar vardır. Ancak insanı bütün hüviyetiyle tanıyanlar kalplerin hakiki mütecessisi olan Allah'ın ha bendeleridir. Onlar akıl yoluyla, keşif yoluyla bir kimsenin kalbine girerler ve hiç bir kimsenin sözüne, sohbetine aldanmıyarak doğrudan doğruya kalbi görürler.

Sonra Mevlâna, sırların saklanması hususunda şu yüksek mutalâa da bulunuyorlar: «Sırları kötü kalpli insanlardan saklamak şaşılacak bir şey değil; acib olan kendi sırrını kendinden saklamaktır» yani cenabı pir, sırrını, kârını kendi gözlerinden bile sakla!.. taki bütün işlerin fena gözlülerin nazarına uğramasın, diyerek sırrın, sır saklamanın yüksek ehemmiyetini açıklıyorlar. Tekrar Lokman kıssasına avdet edelim.

İmtihanda Lokman'ın faziletinin meydana çıkması

Lokman'ın efendisi kendisine yemek getirdiler mi, Lokman'a adam gönderip çağırtır, yemeğe evvelâ Lokman el sunar, efendisi de ondan sonra yerdi. Hatta bazan Lokmansız yese bile gönülsüz ve iştahsız yerdi. Birgün Lokman'ın efendisine hediye olarak bir karpuz getirdiler. Efendi hizmetciye: «Git, Lokman'ı çağır» dedi. Lokman gelince efendi karpuzu kesip, ona bir dilim verdi. Lokman o dilimi iştiha ile tamamen yedi. Öyle bir lezzetle yedi ki, efendi, ikinci dilimi de kesip sundu. Böylece Lokman karpuzu tamamen yedi. Yalnız bir dilim kaldı. Efendi «bunu da ben yiyeyim, bakalım nasıl bir şey.. Her halde tatlı bir karpuz olacak» d di. Çünkü Lokman'ın yeyişinden iştihası açılmıştı. Efendi, o dilimi yer yemez karpuzun acılığından ağzını bir ateştir sardı, boğazı yandı, âdeta kendisini kaybetti. Lokman'a hitaben «A, benim canım.. böyle bir zehiri nasıl oldu da tatlı tatlı yedin.. Bu ne sabır. Sanki canına kasdin var.. Niye bir şey söylemedin.. Niye ben bunu yemem demedin» dedi.

Lokman cevaben : «Senin nimetler bağışlıyan elinden o kadar rızıklandım ki, utancımdan âdeta iki kat oldum. Senin elinle sunduğun bir şeye; bu acıdır demeye utandım. Çünkü vücudumun bütün cüzüleri senin nimetlerinden meydana geldi. Eğer, bu kadarcık bir acıya dayanamazsam vücudumun bütün parçaları yerin dibine geçsin. Şunu da söyliyeyim ki, senin şekerler bağışlıyan elinin lezzeti bu karpuzdaki acılığı gidermiştir. Çünkü sevginden, hakiki muhabbetten, hakikî bağlılıktan acılıklar tatlılaşır; muhabbetten dertler şifa bulur, muhabbetten ölüler diri olur; muhabbetten şahlar bende olur» dedi.

Şimdi Mevlâna, aşağıdaki mesnevileriyle insanın, çok nimetini gördüğü efendisine veya talim ve terbiye ile ruhunu süslediği hocasına nasıl bir minnet hisleriyle bağlanması lâzım geleceğini gösteriyorlar :

1 — نحس شاکردی کەبااستاد خویش ـ همسری آغازد و آید بپیش

2 — کفت آن استاد مر شا کردرا ـ ای کم ازسك نیستت بامن وفا

3 — خود مرا استامکیر آهن کسل ـ همچو خود شا کرد کیر وکور دل

4 — نه ازمنت یاریست درجان وروان ـ بی منت آبی نمی کردد روان

5 — پس دل من کارکاه بخت تست ـ چه شکنی این کارکاه ای نادرست

Tercemesi :

1 — Ne menhus, ne kötü talebedir o ki, kendi üstadıyla başberaber olduğu iddiasına başlar ve onun önünde gider.

2 — Üstad talebesine derki, ey köpekten aşağı.. senin bana hiç vefan yok mu?

3 — Haydi beni en kuvvetli müşkillerini halleden bir hoca farzetme ve kendin gibi kalbi kör bir talebe olarak tut.

4 — Fakat benim, senin canına, gönlüne hiç yardımın olmadı mı? Halbuki bensiz, sana bir damla akmaz.

5 — Benim gönlüm senin talih ve devletinin tezgâhıdır. Ey nâdân, bu tezgâhı niye kırarsın.

İZAHI : Mevlanâ, bu mesnevileriyle kadr ve kıymet bilmiyen talebeye karşı tercemede de söylediğimiz gibi acı hitapta bulunuyorlar. Terceme sarihtir. İzaha lüzum yoksa da bir kaç söz söyliyelim.

Baba ve ana maddî vücudumuzun varlığına sebep olmuşlarsa da, hoca da ruhumuzu, benliğimizi, asıl hüviyetimizi yapmıştır. Bu kadar yüksek feyizler aldığı hocasına talebesinin menfi muamelesi hiç bir zaman tecviz edilemez. Zaman ile ilmen hocasını geçse bile kendisini ondan üstün görmek, ahlâk ve fazileti olan bir talebe için büyük bir âr ve şeyndir. Bunun için geleceğin ümidleri olan genç öğrencilerimiz bu hitaptan büyük bir ders almalıdırlar.

Bir hüdhüd kuşunun Peygamber Süleyman'dan Belkis'e götürdüğü mektub

Bir hüdhüd, Hazreti Süleyman'dan Belkis'e bir mektub getirdi. Belkıs, elçinin getirdiği mektubdaki şumullü nükteleri hor görmedi.

Yani bir kuşun mektup getirmesini kendi yüksek hükümdarlığına karşı aşağılık saymadı. Belkis'in duygusu hüdhüd kuşunu zahirde bir keften ibaret gördü. Fakat gönlü o kuşu bir derya gibi görmekteydi. Çünkü his gözüyle gönül gözü başkadır. Kâfirler, Ahmedi yalnız insan gördüler, fakat onun ay'ı böldüğünü göremediler.

Bir zerre bile o güneşten haber verir ve güneş o zerreye kul olur. Toprak, kesafeti yüzünden suyun dibine gider. Öyle olduğu halde toprağa bak ki çevikleşti, sür'atle arşı bile geçti. Şunu bil ki o letafet sudan değildir; Ancak yaratıcının ihsanındandır. Dilerse havayı, ateşi aşağılatır, dilerse dikeni gülden üstün eder. Hüküm Tanrı'nındır. O, istediğini yapar.

Şimdi Mevlânâ his gözüne ve hakikî tasarrufun Hak'da olduğuna dair aşağıdaki mesnevileri irad buyuruyorlar :

His gözü ancak dışı görür

1 — خاك زن در ديدۀ حس بين خويش - ديدۀ حس دشمن عقلست و كيش

2 — ديدۀ حس را خدا اعماش خواند - بت پرستش كفت وضد ماش خواند

3 — خواجۀ حالى وفردا پيش او - او نمى بيند ز كنجى جز تسو

Tercemesi :

1 — His gözüne toprak serp; çünkü his gözü aklın ve dinin düşmanıdır.

2 — His gözüne Allah; kördür, putperesttir ve bizim zıttımızdır, dedi.

3 — Bu zamanın da, yarının da sahibi onun önünde dururken o, hakikat hazinesi içinde puldan gayri bir şey göremez.

İZAHI : His gözümüzle biz ancak zahiri görürüz. Asıl ruhu ve eşyanın hakiaktını müşahadeye muktedir değiliz. Bunun için his gözüne Allah, (kördür,) buyuruyor.

ولهم اعين لايبصرون بها — صم بكم عمى فهم لايعقلون

âyeti celilereri buna işarettir.

Psikoloji (Ruhiyat) de gösteriyor ki: şuura aksetmedikçe duygularımızın verimleri meydana çıkmaz.

Mesela, çok dalgın bir adam önündekini göremediği gibi yakınında atılan top sesini dahi duymaz. Çünkü duyan, gören kulak ve göz değil şuurdur. Duygu aletlerimiz ancak birer vasıtadırlar. şurasını derhal söyliyelim ki harici hayatla alâka ve temasımızdan doğan şuur ve akıl

başka, asıl ruh yine başkadır. Ve nihayet fizyolojinin bir iç yüzü demek olan psikolojinin asıl ruhla ilim yolundan bir alâkası yoktur. Zaten bu ilimde itiraf eder ki duygularımız bütün eşyanın hakikatını değil hadiselerini göstermektedirler ve daima aldatıcıdırlar.

İşte bunun içindir ki zahiri duygularımız hakikata karşı âmâdır. Mevlâna bu hakikatı anlatmak için bugünün ve yarının sahibi yani bütün zaman ve mekân mefhumlarını atarak asıl varlığın tamamen içinde olan Ehlullah, bu kalın perdeden yanı his gözünden tamamen sıyrılmışlardır. Onlar asıl hazineyi görüyorlar, biz ancak hazinenin âdi pullarını seçmeğe uğraşıyoruz. Zahirî duygularımız bize asıl deryayı değil, onun kefi'ni gösteriyor, eşyanın zahiri nihayet bir puttur. Onun mahiyeti, âyanı sabitesidir ki onun asıl ruhu olur. Bunu göremeyince zahiri hakikat zannediyoruz ve yoğu var gibi görüyoruz. İşte bunun için his gözü, asıl hakikat gözünün zıttı oluyor.

***

Hakikî mutasarrıf Allah'tır

1 — چار طبع وعلت اولى نيم - در تصرف دائما من باقيم

2 — كار من بى علتست ومستقيم - هست تقديرم نه علت اى سقيم

3 — عادت خود را بكردانم بوقت - اين غبار از پيش بنشانم بوقت

4 — بحر را كويم كه هين پر نار شو - كويم آتش را برو كلزار شو

5 — كوه را كويم سبك شو همچو پشم - چرخ را كويم فرو در پيش چشم

Tercemesi :

1 — Ben dört tabiat ve illeti ûlâ (ilk sebep, aklı evvel) değilim. Her şeyin hakiki tasarruf edicisi ve o tasarrufta daima bâki ve sabit olan benim.

2 — Benim işim illetsiz ve sebepsiz olarak doğrudan doğruya cereyan etmektedir. Ey kötü adam !.. Benim işim takdirime bağlıdır. İllete ve sebebe değil.

3 — Zaman gelir ki âdetimi değiştiririm, kudretimin önünda âdet tozu tamamiyle zail olur.

4 — Denize derim ki, hemen durma ateşle dol !.: Ateşe derim ki çabuk gül, gülistan ol !..

5 — Dağa derim ki pamuk gibi hafif ol.. Göğe derim ki baş aşağı gel !..

İZAHI : Eski tabiat âlimlerinin iddialarına göre, dünyada (şar-ı tabı) denilen su, ateş, hava, toprak dediğimiz dört unsur mevcuttur. Bunlar her şeyin sebebi ve müessiridirler. Ve faili hakikî bu dört unsurdur. Sonra bir de hükema sınıfı vardır ki bunlar Allah'ı tasdik ederler. Fakat her şeyi maddî sebeplere vererek derler ki : Bir şey kendisinden evvelkinden hasıl olmuş ve kendinden sonrakinin de meydana getiricisidir. İşte ezeldenberi böyle bir zencirleme oluş vardır. Fakat bir de ilk sebep veya aklı evvel mevcuttur. Hiç bir şey sebepsiz zuhur edemez, bu sebep ve âdet te değişmez Meselâ ateş yakar, toprak bitirir. Bu tabiî hassalar bu unsurların aslî kuvvet ve kudretidir. İşte tabiiyun ve hükemanın bu iddialarını Mevlâna, Hak lisanından iptal ediyor ve Allah buyuruyor ki: Ben, ne sizin hakikî fail sandığınız dört tabiat'im, ne de illeti ûla'yım. Dört tabiatın da, sebeplerinde hâlikı benim. Ben bütün kâinata doğrudan doğruya tasarruf eden hakikî bir mutasarrıfım. Benim kârım, illetsiz ve sebepsizdir. Takdirim ne ise o olur. Binaenaleyh değişmez gördüğünüz o sebepleri, illetleri, diğer bir tabirle âdetleri zamanı geldiğinde tamamen yırtarım. Yakan ateşi iktizasına göre gül ve gülistan yaparım. İşte İbrahim için ateş berdü selâm oldu. Zamanı geldiğinde yani kıyamette (اذاالبحار سجرت) emrince denizler bir akıcı ateş haline gelir. dağlar (وتكون الجبال كالعهن المنفوش) emrimiz mucibince yerinden oynıyarak atılmış pamuk gibi dağılırlar. Gök baş aşağı gelerek, bütün dünya düpe düz bir şekil alır. Görülüyor ki her gün tam bir intizam içinde ve bir zahirî sebep altında devam eden her şeyin sebep veya diğer bir tabirle âdeti, emri ilâhi ile değişir, âdet karşısında harikalar mevcuttur.

Fakat akıl ve ilim bunu kabul etmez. Çünkü onun mesnedi âdetler ve sebeplerdir. Yakan bir ateşin bazan yakmaması nasıl mümkün olur? Buna şu cevabı veririz: Yaratıcıyı kabul etmiyor ve her şey tabiatın mahsulüdür deniliyorsa böyle bir düşünce tamamiyle yersiz ve sakattır. Ve bunun için uzun bahisler olmuş ve kitaplar yazılmıştır.

Biz kısaca şunu söyliyelim ki, Allah düşüncesi ilk insanın kendi varlığında mevcuttur. Binaenaleyh onu inkâra imkân yoktur. Bir yaratıcı mevcut olduğuna göre bütün sebeplerin hâlikı da ancak onun olması zaruridir. Sebebin hâlikı, icabında sebebi de ortadan kaldırır. Nihayet sebepler maddî hayatımızın zarureti için konmuştur. Çünkü başka türlü eşyayı idrâk mümkün olmazdı.

Hülâsa bir dokumaya benziyen aklımızın örgüsünü teşkil eden iplikler sebeplerdir. Bunun için sebebe muhtacız ve daima onu ararız. Hatta ilim de sebep araştırmalarından doğmuştur. Manevî hayata gelince : orada asıl sebebin hâlikıyla beraber olduğumuza göre zahirî sebebin kıymeti kalmaz, ve her şeyin hakikî faili tamamıyla görülür.

Netice: tabiatın bu dört unsurunda görülen hassalar, onun kudreti taalluk etmedikçe eserlerini gösteremezler. Böyle olunca hakikî irade Allah'a mahsustur. Sebepler birer vasıtadırlar.

Filozofun « İn esbaha maüküm gavra » âyetini inkâr etmesi

Bir filozof, hakir bir felsefeci, bir aşağılık mantıkçı, bir mektebin yanından geçerken bu âyeti duydu ve dedi ki : (Suyu külükle biz kazarız ve suyu çıkarırız), (yani suyu böyle bir ameliye ile çıkarmak bizim elimizdedir.)

Filozof gece uyudu; rüyasında arslan gibi birisini gördü. O adam felsefeciye bir tokat vurdu, iki gözünü de kör etti ve dedi ki : (Ey kişi eğer sözün doğru ise bu iki gözün kaynağını da haydi kazma ile nurlandır.)

Sabahleyin felsefeci sıçrayıp uykudan kalkdı. Gördü ki iki gözü de kör olmuş. Eğer tövbe etseydi mahvolan nur, Tanrının keremiyle yine zuhur ederdi. Fakat istiğfar etmekte elde değildir. Tövbe zevki, her sarhoşun mezesi olamaz. Yine O'nun inayeti olmadıkça gül bahçesi nasıl yeşillenir. Lâlenin yüzü nasıl kan gibi kızarır.

Hülâsa her şey kerem sahibi Tanrı'dan hayat alır.

Tövbe ve istiğfara Hak'kın ihtiyacı yoktur, Fakat insan; hakikati misalsiz, tasvirsiz anlıyamaz.

NOT : Bahsin başlığındaki âyeti celile « Mülk » sûresindedir. (قل ارايتم ان اصبح ماؤكم غوراً فمن يأتيكم بماء معين) Maali: «De ki şayed sularınız, büsbütün çekilecek olursa, size kim bir akar su getirebilir?»

İşte filozof bu âyeti inkâr etmişti. Felsefecilere göre tabiat kanunları bozulamaz. Her şey kendi tabii hassasını; şartını bulduğu zaman gösterir. Binaenaleyh su çekilmesi tabii sebeplere müstenittir ve bu suyu çıkarmak O'nun elindedir.

Halbuki aşağıdaki bahislerde de uzun izah edeceğimiz veçhile hakiki tasarruf o büyük kuvveti fâtıradadır.

Şimdi Mevlânâ bu bahis üzerine aşağıdaki mesnevileri söyliyorlar:

Tövbe için liyakat şarttır.

1 — هين بيشت آن مكن جرم و گناه ـ كه كنم توبه در آيم در پناه

2 — مى بايد تاب و آبى توبه را ـ شرط شد برق و سحابى توبه را

3 — آتش و آبى بايد ميوه را ـ واجب آيد ابر و برق اين شيوه را

4 — تا نباشد برق دل وابر دوچشم ـ کی نشیند آتش تهدید وخشم

Tercemesi :

1 — Agâh ol!.. Tövbe ederim, Allah'a sığınırım diye günah işleme.

2 — Tövbeye de bir ateş ve bir göz yaşı gerektir. Bunların olması içinde şimşek ve bulut şarttır.

3 — Meyvenin kemale gelmesi için hararet ve su ve bunun içinde bulut ve şimşek gerektir.

4 — Gönül şimşeği, yani gönlün ateşi ve iki gözün de bulutu, yani göz yaşları dökülmedikçe, Allah'ın gazap ateşi nasıl söner.

İZAHI : Yaptığımız günahların basit bir tövbe ile affolunacağına inanmak çok yersizdir. Tövbe, gönlün aşk ateşi içinde göz yaşı dökmesiyle ve günahından gerçekten bir nedamet duymasıyla makbuldur. Meyvenin kemâle gelmesi için nasıl hararet ve su lâzımsa, insanın günahlarına nedamet ederek onları bir daha tekrar etmemesi için de büyük bir olgunluk göstermesi icap eder. Bu olgunluğu meydana getiren de ancak aşk ateşi ve onun göz yaşlarıdır. Bu yaşlar ve bu ateş olmadıkça yaptığımız günahlara karşı basit bir tövbeyle Allah'ın gazap ateşi sönmez. Hülâsa tövbeye de bir liyakat ve istidat gerektir.

Musa aleyhisselâmın bir çobanın münacatını hoş görmeyip reddetmesi

Hazreti Musa Tur dağına giderken yolda bir çoban gördü. Bu çoban şu yolda münacat ediyordu: (Ey kerem sahibi Tanrı!.. nerdesin?. Sana kul kurban olayım!.. çarığını dikeyim!.. saçını tarayayım!.. elbiseni yıkayayım!.. sana süd ikram edeyim!.. bütün keçilerim Sana kurban olsun.)

Musa bunları duyunca, çobana yaklaştı ve: «Kiminle konuşuyorsun» diye sordu. Çoban: «Bizi yaratanla, bu yeri göğü halkedenle konuşuyorum.» diye cevap verdi. Musa dedi ki: «Vah vah!.. sen çok sersemleşmişsin. Daha müslüman olmadan kâfir oldun, sus! ağzına pamuk tıka!.. küfrünün pis kokusu dünyayı tuttu. Çarık dolak ancak sana yaraşır. Bunların Tanrıya ne lüzumu var. Sen bunları kime söyliyorsun, amcana, dayına mı? Tanrı cisim sahibi değildir, bunlardan münezzehtir.» Buna cevaben çoban: «Ya Musa! ağzımı bağladın, pişman oldum» dedi ve elbisesini yırtıp bir ah çekerek çöle doğru koştu.

Bunun üzerine Musa'ya Tanrı'dan şöyle vahiy geldi: «Kulumuzu bizden ayırdın. Sen ulaştırmaya mı geldin, yoksa ayırmıya mı? Bence en hoşlanılmıyan şey ayrılmaktır. Ben herkese bir siyret, bir çeşit ıs-

tılah verdim. Ona medh olan söz sana zemdir»

Musa Tanrı'dan bu azarı duyunca çöle düşüp çobanın ardınca koştu. Nihayet onu bulup dedi ki: «Müjdemi ver! Tanrı'dan izin geldi. Senin küfrün din, dinin can nuru... Sen, Hak'kın inayetine eriştin»

Buna karşı çoban: «Ey Musa ben artık o halden, o sözden geçtim. Şimdi «Sidret - ül - münteha»yı aşarak daha öteye gittim. Benim halim söze sığmaz» dedi.

Şimdi Mevlâna bu noktada diyorlar ki: «Tanrı'yı anışın makbul olması Tanrı rahmetindendir. Meselâ hayz halinde olan kadının namaz kılması gibi ki, eğer bazı hastalıkta hayz kesilmezse namaz caizdir»

Bu bahse ait kısa bir izah :

Mevlânâ, bu kıssada Hak'ka tam bir hulus ile bağlılığın en yüksek bir örneğini gösteriyor. Saf bir kalb ile Allah'a bağlanmış ola, çoban, Tanrı'nın her türlü cismani ve beşerî vasıflardan münezzeh olduğunu bilmediği için, zati Hak'kı bir şahsiyet gibi zannederek samimî bir şekilde dua etmektedir. Zaten Allah, «bız surete değil kalbe, niyete bakarız.» buyurmuşdur. Çobanın bu samimî duası, Hak'ka tam bir rabıtası olmıyan en yüksek bilginlerin, riyakâr ibadetlerinden daha üstün ve Hak nazarında daha makbuldur. Zaten Hakkın ibadete ne ihtiyacı var ki... İbadet, bir suret ve bir araz olup, huşû ve huzû olmadıkça hiç olur gider. Kalb safiyeti ibadetin cevheridir ki asıl Allah'a giden ve bâki kalacak olan da odur,

İşte bunun için kendi yaptığı puta tapanların, buzağıya, yıldızlara (Allah) diye bağlanmış olanların kalbleri hakikî bir iman ateşiyle yanıyorsa, Hak indinde makbul olup suretin kıymeti yoktur.

İşte Mevlâna, yukarıdaki Musa kıssasında zikredilen bütün hakikatleri, aşağıya koyduğumuz mesnevileriyle en parlak bir şekilde açıklıyorlar :

Hak, ibadetten müstağnidir; ibadet ancak kulun salâhı içindir.

1 — من نکردم امر تا سودی کنم — بلکه تا بر بندکان جودی کنم

2 — من نکردم پاك ازتسبیح شان — پاك هم ایشان شوند و درفشان

3 — مازبانرا ننکریم وقال را — ماروانرا بنکریم و حال را

4 — ناظر بیم وکر خاشع بود — کرچه کفت لفظ نا خاضع بود

5 — زانکه دل جوهر بود گفتن عرض — پس طفیل آمد عرض جوهر غرض

6 — آتشی از عشق در جان برفروز — سربسر فکر و عبارت را بسوز

7 — ملت عشق از همه دینها جداست — عاشقانرا مذهب و ملت خداست

Tercemesi :

1 — Ben ibadeti, kullarıma kendi faydam için değil, belki onlara bir cömertlik ve ihsanda bulunayım, diye emrettim. (Yani ibadetten faydalanacak kuldur.)

2 — Ben kullarımın beni tesbih etmesinden pâk olmam. Belki bu tesbih incilerini saymakla kendileri temizlenirler.

3 — Biz dile ve söze bakmayız. Ancak hâle ve gidişe nazar ederiz.

4 — Biz kalbe nazar ediciyiz. Eğer o kalb hakikî bir tevazu içindeyse, Biz söze bakmayız. İsterse o söz tevazudan berî olsun.

5 — Çünkü gönül, cevher; söz arazdır. Bunun için araz tâbî ve âriyettir. Asıl maksat, cevher olan gönüldür.

6 — Canında ilâhî aşkın ateşini tutuştur. Boş olan söz ve düşünceleri baştan başa yak, at.

7 — Aşk dini bütün dinlerden uzaktır. Âşıkların mezhep ve dini ancak Hüda'dır.

İZAHI : Allah, kullarının kendisine, ibadetine ve tesbihine hiç bir veçhile muhtaç değildir, ve bizim onu takdis etmekliğimizle O, mukaddes olmaz, ibadet, kalbin temizlenmesi ve bu vasıtayla doğru yolu görebilmemiz için bize emredilmiştir. İbadette ancak bizim manevî menfaatimiz vardır. Sonra Allah zahirî söze bakmaz. Söz tevazudan âri de olsa Hak ancak herkesin hâline, gidişine ve kalbine bakar. Çünkü sözün bir çoğu kalb ve niyetin mahsulü değildir. Asıl cevher gönüldür, söz ise fanî ve âriyet olan arazdan ibarettir. Bunun için ruhta ilâhî aşkın ateşini yakarak boş söz ve düşünceleri atalım. Asıl ibadet kaalde değil, haldedir.

Âşıkın dini; ruhun, Allah nuru ve ateşi ile yanmasıdır. Bunun için hakikî âşıkların mezhepleri ve dinleri ancak Allah'tan ibarettir. Çünkü din bizi Allah'a ulaştıracak bir vasıtadır. İlâhî hidayet ve aşk bütün varlığımızı sararak Allah'ta fanî olduktan sonra, asıl dinin içine girmiş oluruz. Başka vasıtaya ihtiyaç kalmaz.

***

İç pisliği su ile temizlenmez

1 — خون پلیدست و بآبی میرود — لیك باطن را نجاستها بود

2 — کان بغیر لطف آب کردگار — کم نگردد از درون مردکار

3 — در سجودت کاش رو گردانئی — معنی « سبحان ربی » دانئی

Tercemesi

1 — Kan pistir, fakat su ile temizlenir. İçin öyle pislikleri vardırdır ki..

2 — Onlar ancak Allah'ın lûtuf suyuyla temizlenir ve bundan gayriyle amel edenin içinden bu fenalık eksilmez.

3 — Keşke secdeden yüzünü çevireydin de (Sübhane rabbiyel'âlâ)nın mânâsını bilmiş olaydın.

İZAHI : Maddî pislikleri su ile gideririz. Fakat içdeki pislik su ile temizlenemez. Hased, hırs, nifak ve sair bin türlü manevî kirlerimiz vardır ki, onlar ruhumuzu tamamen sarmışlardır. İşte asıl temizlik bu kirlerden kurtulmaktır. Bunun için de hakikî ve riyadan uzak ibadet ve bu ibadetin verdiği salâh ve ilâhî lûtuf bu kirleri temizler.

Nitekim Mevlâna hakikî ibadetin ne olduğuna işaret ederek keşke diyor; samimî olmıyan ve tamamiyle bir riya ve gösteriş olarak yaptığın taklidi secdeden başını çevireydin de (Sübhane rabbiyel'alâ) nın, manâsını bileydin; yanî (ben, şanı cümleden yüksek olan Allah'ımı tesbih ve tenzih ederim) manâsına gelen bu duanın hakikatına varmış olaydın. Çünkü senin ibadetin içten değil, bir alışkanlık eseri olarak sathîdir. Bir ibadet ki insanı kötülüklerden alıkoymaz, o ibadetin kalbe tesir etmemiştir. Ne vakit ki ibadetin, sana bir kalb temizliği veriyorsa, işte o vakit manevî pisliklerden arınmış olursun.

Musa aleyhisselâmın, Ulu Tanrı'dan zalimlerin galip gelmelerindeki sırrı sorması

Peygamber Musa : «Ey kerem sahibi Tanrı, ey her seyi yapan, bu balçık âleminde eğribüğrü bir iz gördüm. Gönül melekler gibi itiraz etti. Bir nakış yapıpta ona fesat tohumu ekmekteki maksat nedir?.. Zulüm ve fesat ateşini alevlendirip mescidi de, secde edenleri de yakmakta ne hikmet var? Gerçi ben bunların ayni hikmet olduğunu biliyorum, fakat maksadım, bu hikmetin büsbütün açığa çıkması ve tatmin olunmaklığım içindir.»

Küçük bir not :

Yukarıki bahilserde de söylediğimiz gibi, Dünya ve Âdem halk edildiği zaman melekler, insanlar arasında dünyada büyük bir fesat

çıkacağını söylemişler ise de Tanrı onlara : «Ben sizin bilmediğinizi bilirim» buyurmuştu.

İşte Musa da bundaki hikmeti tasdik ve itiraf etmekle beraber tamamiyle tatmin olunması için Tanrı'dan, melekler gibi ayni suali sormaktadır.

İşte Mevlâna, bu sır ve hikmeti aşağıdaki mesnevileriyle şöyle açıklıyorlar :

Haşrin ve her şeyde kemale ermenin sırrı

1 — حشر تو کوید که سر مرك چیست ـ میوها کویند سر برك چیست

2 — سر خون ونطفه حس آدمیست ـ سابق هر بیشی اخر کمیست

3 — لوح را اول بشوید بی وقوف ـ انکهی بروی نویسد او حررف

4 — خون کند دلرا واشك مستهان ـ بر نویسد بروی اسرار انکهان

5 — چون اساس خانهٔ می‌افکنند ـ اولین بنیادرا بر می کنند

6 — چون کرانیها اساس راحتست ـ تلخها هم پیشوای نعمتست

Tercemesi :

1 — Senin haşr olunman ölümün sırrını söyler. Meyve de yaprağın sırrını söylemektedir.

2 — Kanın ve meninin sırrı insan duygusudur. Her ziyadeliğin evveli eksikliktir. [Herşey gittikçe terakki etmiştir.]

3 — Yazı tahtası evvel yıkanır, sonra üzerine harfler yazılır.

4 — Allah âşığın gönlünü kana bular, onu da göz yaşları yıkar. Sonra onun üzerine yazılır.

5 — Bir eski evi yeniden yapmak isterlerse eski yapıyı kaldırırlar.

6 — Rahatın esası zahmet ve meşakkattır, nimetin öncüsü de acılıklardır.

İZAHI : Ölüm bir sırdır. Yaşıyanın bir gün gayıp olması acaba ne hikmettir? İşte bunun sırrını, haşr dediğimiz büyük kalkınma meydana kor. Böyle bir haşr ile asıl ebedî hayata vasıl olacağız. Böyle olmasaydı, bu muvakkat hayatın ve sonra ölümün ne mânâsı kalırdı. Muvakkat hayat bir kelime ise, ölümden sonra haşr ve ebedî hayat da onun mânâsıdır.

Sonra ağaçta yaprakların zuhuru meyvelerin vücuduna sebeptir.

Kanın ve meninin sırrı da insan ve onunn duygusudur. Her şeyin evveli bir eksiklik olup mevcudat her an daha yükseğe doğru koşmakta ve bir çok merhalelerden geçmektedir. Evet Allah irade etseydi böyle bir merhaleye lüzum görmezdi. Fakat bundan maksat merhale merhale ilahî sırların inkişafını herkesin derecesi nisbetinde görmesi ve duymasıdır.

İşte kemâl dediğimiz büyük kudrete erişmek için melekût âleminden şuhut âlemine kadar derin merhaleler geçirmek, türlü belâlar, meşakkatlar çekmek, her şeyi görmek lâzımdır. Eğer melekût âleminde kalsaydık bu sırları görmiyecek ve mahlûkatın en mükerremi olamıyacaktık. İşte Mevlâna, bu merhaleleri şu misallerle anlatıyor. Tahtaya yazı yazmak için onu evvela yıkamak lâzımdır. İşte bunun gibi, kana bulanan gönül de Allah yolunda acı gözyaşları ile yıkandıktan sonradır ki, ilahî sırların kaydına lâyık olur.

Diğer bir misal : Bir evi yeniden yapmak için eskisini külliyen kaldırmak lâzımdır. Yanî hakiki hayata erişmek için bu ten binasını yıkmak şarttır.

Hülâsa rahata ve nimete ancak uzun meşakkatlerden sonra erişilir. Böyle olmasaydı kemâl ile noksan ayırt edilemezdi.

Bir Emir'in, ağzına yılan kaçan birisini İncitmesi

Akıllı birisi atına binmiş gidiyordu. Uyumakta olan birisinin ağzına bir yılan kaçmak üzereydi. Atlı bunu görünce adamcağızı kurtarmak için koştu, fakat fırsat bulamadı. Nihayet uyumakta olan adama şiddetlice bir kaç topuz vurdu. Adam heman uyanıp topuzun acısıyla bir ağacın altına kadar kaçtı; oraya bir çok çürük elma dökülmüştü.

Emir adama dedi ki: (Ey dertli kişi, bunları ye). Adam bir şey anlamıyordu. Dedi ki: (Beyim, ben sana ne yaptım ki bu kadar eziyet ediyorsun.. Eğer bana bir kasdın varsa kılıncını vur, kanımı dök. Dinsizler bile kimseye suçsuz, günahsız; az çok bir şey yapmadan bu kadar eziyet etmezler).

Adamın ağzından söz söylerken kan geliyordu. Atlı bu sözleri dinlemedi. Şiddetle : (Kalk bu ovada koş) diyerek döğmekte devam ediyordu. Adam topuz acısıyla atlının korkusundan yel gibi koşuyordu. Atlı, adamı akşama kadar bu şekilde koşturdu. Nihayet herifin safrası kabardı, kusmağa başladı. İyi kötü ne yediyse kustu. Bu kusma esnasında yılan da içinden dışarı çıktı. Adam, yılanı görünce kendisine iyilik eden atlıya secde etti. Dedi ki: (Sen, bir rahmet cebrailisin. Ne kutlu saatmiş ki beni gördün. Sen beni analar gibi yarlığamakta iken ben eşekler gibi senden kaçıyordum. Ey iyi huylu!. eğer bana bu hali

kinaye ile de olsa çıtlatsaydın, seni bu zahmetlere sokmazdım. Ey kerem sahibi adam!.. deliliğimden dolayı beni affet).

Atlı: (Eğer bunu ben sana biraz çıtlatsaydım, derhal yüreğin su kesilir, ödün patlardı; ne uyku uyuyabilir, ne de yemek yiyebilirdin. İşte ben bunları söylemeden seni terbiye etmiş oluyorum).

Bunun üzerine derdinden kurtulan adam secdeler etmekte ve Emire karşı: (Tanrı'dan hayırlar bul diye şükretmekte idi.

İşte Mevlâna, bu hikâye üzerine şu mesnevileri söyliyorlar:

Akıllının cefası, cahilin vefasından daha iyidir.

1 — دشمنیٔ عاقلان زین سان بود - زهر ایشان ابتهاج جان بود

2 — دوستیٔ ابله بود رنج وضلال - وین حکایت بشنو ازبهر مثال

3 — زانکه از عاقل جفایی کر رود - از وفای جاهل آن بهتر بود

4 — کفت پیغمبر عداوت ازخرد - بهتر از مهریکه از جاهل بود

Tercemesi :

1 — İşte akıllıların düşmanlığı bu çeşittir. Onların zehirleri bile cana neşe verir.

2 — Ahmağın dostluğu ise eziyettir, sapıklıktır. Bunuda aşağıdaki hikâyeden dinle.

3 — Akıllıdan bir cefa gelse, o cefa, cahillerin vefasından yeğdir, dedi.

4 — Peygamberler, akıllının düşmanlığı, cahilin sevgisinden yeğdir, dedi.

NOT : Yukarıki hikâye ve tercemede mesele açıklandığı gibi, aşağıdaki hikâye de bunu tamamlamakta olduğundan mesnevilerin tekrar izahına lüzum hissedilmemiştir.

Bir adamın, ayının vefakârlığına güvenmesi

Bir ejderha bir ayıyı yakalamıştı. Yiğidin biri giderken ayının bağırdığını duydu. Heman koşarak ayıyı ejerhanın pençesinden kurtardı. Ayı ejderhadan kurtulup o baba yiğit erden bu lûtfu görünce ashabı kehfin köpeği gibi onun peşine takıldı. Birisi oradan geçerken o babayiğide : (Ne yapıyorsun kardaş.. Bu ayı ile ne işin var?) dedi. Er, ejderha hikâyesini anlattı. O adam : (Ayıya güvenme!.. bunu yanından defet.. hemcinsini bırakıp ta ayıya itimad etmek doğru değildir) dediyse de er : (Git, git!.. hasedci herif.. kendi işine bak) dedi. Adam cevaben : (İşim bu idi amma sana nasip değil) dedi.

Hülâsa bu sözler erin kulağına girmedi. Daima suizanda bulunmak insanın önünde kuvvetli bir seddir. Adam tekrar : (Ben senin düşmanın değilim, dediğimi yaparsan kendine lutfetmiş olursun) dedi. Er : (Uykum geldi, beni bırak işine git) dedi. Bunun üzerine adam kızarak ahmağı bırakıp gitti. Ayı ile yiğit eve vardılar. Adam çok yorgundu, yatıp uyudu. Ayı sinek koğmakta idi. Sinek kovuldukça inadına yine kalktığı yere gelip konuyordu. Nihayet ayı, o adamın yüzünden kaç kere sineği kovduysa sinek tekrar yine konuyordu. Ayı sineğe pek ziyade kızdı, heman dışarıya çıktı ve kocaman bir taş yakalayıp getirdi. Sineğin, yine uyuyan adamın suratına konmuş olduğunu görünce o koca değirmen taşını alıp sineği ezmek için adamın suratına fırlattı. Taş uyuyan adamın suratını param parça etti.

İşte Mevlâna bu hikâye üzerine şu mesnevilesi irad ediyorlar :

Ahmağın dostluğuna, söz ve ahdine inanma !..

1 — دوستیٔ ابله بتر از دشمنیست - اوبهرحیله که دانی راند نیست

2 — کفت مهر ابلهان عشوه دهست - ازحسودیٔ من از مهرش بهست

3 — مهر ابله مهر خرس آمد یقین - کین او مهرست ومهر اوست کین

4 — عهد اوسستست وویران وضعیف - کفت او زفت ووفای او نحیف

5 — کرخورد سوکندهم باورمکن - بشکند سوکند مرد کژ سخن

6 — چونکه بی سوکند قولی بشکند - کرخورد سوکند ازان بدتر کند

7 — زانکه نفس آشفته تر کردد ازان - که کنی بندش بسوکند کران

Tercemesi :

1 — Ahmağın dostluğu düşmanlıktan beterdir. Ne suretle olursa olsun O'nun yanından sürülmesi lâzımdır.

2 — Ahmakların sevgisi aldatıcı bir sevgidir. Benim hasedim onun sevgisinden daha iyidir.

3 — Ahmağın muhabbeti, ayının muhabbetine yakındır. Onun sevgisi kin, kini sevgidir.

4 — Onun ahdi gevşek ve zaiftir. Sözü kavi ise de vefası çok arıktır.

5 — Eğer yemin ve and içsede güvenme. Çünkü eğri sözlü yalancı yeminini de bozar, ahdine vefa etmez.

6 — Mademki yemin etmeden ahdini bozuyor, yemin etse onu daha beter bozacaktır.

7 — Zira nefsi, ağır yemin ile bağlarsan, nefis bundan daha ziyade daralır ve perişan olur.

İZAHI : Hikâye ve tercemede maksat açık olarak izah edildiği veçhile ahmak, yaptığı hareketin nereye varacağını düşünemediğinden etrafına daima telâfi edilemiyecek zararlar verir. Bunun için ahmağın muhabbetinden düşmanın hasedi daha iyidir, sözü yersiz değildir. Sonra ahmağın sözüne, ahdine de güvenilmez. Yemin etse bile ona da sadık değildir. Çünkü onun yemini içden değil, bir âdet ve bir alışkanlıktır. Yemin edenler ekseriya sözüne güvenilmiyen kimselerdir. Bunun için Mevlâna; nefsi emmaresini, yeminin bağıyla mukayyed kılanlar daha çabuk sıkılır ve yeminlerini daha çabuk bozarlar, buyuruyorlar.

Hülâsa sözünde durmak, ahdine vefa göstermek dinimizin en kavi esaslarındandır. Nitekim Surei Maide'deki şu âyeti celile bunu gösteriyor. (یاایها الذین آمنو اوفو بالعقود)«Ey iman edenler, taahhüdlerinizi, ifa edin.» Bu ahid, ister Allah ile kul, ister insanlar arasında olsun, riayet şarttır. Sonra Surenin aşağısına doğru: (اذا حلفتم واحفظوا ایمانکم) «Eğer yemin ederseniz, yeminlerinizi muhafaza ediniz» buyurulmaktadır.

Bahsi bitirirken ahde vefanın ehemmiyet ve kıymeti hakkında bir de şu mesneviyi inceleyelim:

وانکه داند عهد با کی میکند — تن کند چون تار و گرد او تند

(Kiminle ahdettiğini bilen kimse, tenini iplik gibi inceltir ve ahdinin etrafına dolanır). Yani, ahdi yerine getirmek hususundaki çalışmalarımız o kadar kuvvetli olacak ki, bu yüzden adeta iplik gibi zayıflayacağız, ve ahdimize sarılacağız.

Görülüyor ki ahde vefa ahlâkî vasıfların başında gelmektedir.

Kör bir dilencinin «Bende iki körlük var» d e m e s i

Bir kör vardı, derdi ki : (Ey zamane ehli !.. el'aman.. Benim iki körlüğüm var.. Bana iki kat acıyın). Birisi : (Bir körlüğünü görüyoruz!. öbür körlüğün nedir?. göster) dedi. Kör dedi ki : (Sesim çirkin.. Ses çirkinliği ve körlük iki kat körlüktür. Çirkin sesim, halka keder vermekte ve bu yüzden herkesin bana merhameti azalmaktadır. Nereye varırsam bu ses yüzünden herkesin hiddetini celbetmekteyim.. bana acıyın.. hoşgörün..)

Bu şikâyet, bu sızlanma yüzünden körün sesinde çirkinlik kalmadı. Halktan hepsi ona acımıya başladılar. Sırrını söyleyince onun bu samimiyeti sesindeki çirkinliği izale etti. Fakat birisinin gönül sesi de çirkin olursa, o adamda üç körlük vardır.

Kıssanın izahı :

Mevlâna bu kıssasıyla ses çirkinliğinin de bir nevi körlük olduğunu beyan ediyorlar. Fakat bu çirkinliğin fena tesiri, samimiyet ve iyi kalplilikle zail olabilir; asıl körlük kalb gözünün kör olmasındadır, diyorlar. Nitekim hikâyede kör dilencinin derin bir samimiyet içinde ve kalbi yanarak bu noksanını itiraf etmesi, sesindeki çirkinliğin fena aksinden onu kurtarmış, halkın sempatisini çekmiştir. Eğer onun kalb gözü de kör olsaydı, yani bütün noksanına rağmen kendisini kemalli bir adam gibi göstermek isteseydi, bu azametinden dolayı halk onun çirkin sesini daima nefretle karşılayacaktı. Nitekim Mevlâna şu mesnevisiyle kabl gözü de kör olan çirkin sesli cehennem ehline, Tanrı'nın şu hitabını bildiriyorlar :

اخسؤا بر زشت آواز آمدست — کوز خون خلق چون سك بود مست

(«Susanuz !» hitabı, çirkin ses hakkında gelmiştir. Çünkü o ses, halkın kanından köpek gibi sarhoş olmuştur.)

Bu mesnevî «Müminon» suresindeki âyeti celileye işarettir. Cehennem ehli azabın şiddetinden, gayet çirkin ve kaba bir sada ile Tanrı'ya : «Yarabbi. Şakavet galebe etti, dalâlete uğradık. Bizi ateşten şıkar. Eğer bir daha kötü yola saparsak nefsimize zulmetmiş olacağız». diyecekler ve Tanrı onlara : (اخسؤا فیها ولا تکلمون)

(Zillet içinde susun!.. bana bir şey söylemeyin) buyuracaktır.

Şurasını da izah edelim ki, beyitte; çirkin sesin halkın kanından köpekleşmesi sözü, kul hakkını yemeye işarettir.

Malûmdur ki her günah hakiki nedametle affolunabilir. Fakat kul hakkı kat'iyyen bağışlanmaz. İşte bu hakkı yiyenler en büyük azaba uğrıyacaklardır. Bu kabil insanların kalb gözü de kördür. Bu sebeple onlar dünya ve ahirette hüsran içindedirler.

Bahsi bitirmeden şurasını da açıklıyalım ki Cenabı Pîr, güzel sese, musikiye fevkalâde meclup idiler. Zaten gönül ehlinin derin bir aşk içinde musikiye karşı meclubiyetleri aşikârdır. Bunun için Mevlâna çirkin ses hakkında mesnevinin muhtelif yerlerinde bir çok hikâyeler yazmışlardır.

Bir delinin (Calinus) a yaltaklanması, Calinus'un bundan korkması

Bir gün Calinus ashabından birine: «Bana falan ilâcı verin» dedi. O da dedi ki: «Ey her fenni bilen üstad.. bu ilacı delilik için verirler. Halbuki delilik senden çok uzak. Bu sözü bir daha söyleme». Calinus cevaben: «Bana bir deli baktı, beni bir müddet seyrettî ve nihayet göz kırptı. Eğer benim onunla bir münasebetim olmasaydı o çirkin suratlı bana nasıl olurda alâka ile bakardı» dedi.

Şimdi bahsi izah için onu tamamlıyan aşağıki hikâyeyi de alalım:

Bir kuşun, kendi cinsinden olmıyan diğer bir kuşla uçup açılmasındaki sebep

Bir hakîm dedi ki: «Sahrada bir karga ile bir leyleğin beraberce uçup koşmakta olduklarını gördüm, hayret ettim. Bakalım bunların aralarındaki münasebet ne olabilir diye hallerini araştırmıya koyuldum. Hayretle yanlarına yaklaşınca gördüm ki, ikisi de topal»

Arşa mensup bir doğanla, ferşin malı olan bir yarasa nasıl olurda beraber bulunur. Biri Cennetin güneşi, biri cehennemin yarasası. Biri Yusuf yüzlü, İsa nefesli, öbürü bir kurd, yahut çıngıraklı bir eşek.

Gül, hal diliyle bok böceğine şu sözleri söyleyip durmaktadır: «Ey koltuğu kokmuş.. gül bahçesinden kaçıyorsun amma, senin bu nefretin gülistanın kemaline delâlet eder»,

Şimdi Mevlâna aşağıdaki mesnevileriyle cinsin cinse meyledeceğini ve bir cinsten olmıyanların birbiriyle tesadüfen buluşmalarındaki azabı derin bir hikmetle izah ediyorlar:

Herkes, her şey, kendi cinsine yönelir

1 — چون دو کس برهم زند بی هیچ شك ـ درمیانشان هست قدر مشترك

2 — که پرد مرغی مکر باجنس خود ـ صحبت ناجنس کورست ولحد

3 — بلبلانرا جای میزیبد چمن ـ مرجعل را درچمن خوشتر وطن

4 — زانکه هرجنس برباید جنس خود ـ کاو سوی شیرنر کی رو نهد

Tercemesl :

1 — Eğer iki kişi arasındaki birleşme şüpheden arî olarak samimî ise onların aralarında bir kadri müşterek vardır.

2 — Kuş ancak kendi cinsiyle uçar. Kendi cinsinden olmıyanlarla görüşme, adeta mezara girmek gibidir.

3 — Bülbüllerin yeri çayır çemendir. Abdesthane böceğine en güzel vatan necaset yeridir.

4 — Nihayet her cins kendi cinsini çeker. Öküz erkek arslanın yanında nasıl yer tutar ve nasıl yüz kor?

İZAHI : İnsan, hayvan her şey ancak kendi cinsiyle uzlaşabilir ve ondan zevk alır. İki kimseyi samimiliklerine şüphe edilemiyecek durumda daima beraber görüyorsanız onların aralarında müşterek bir görüş ve müşterek bir zevk anlayışı var demektir. Bunun için fikir

ve ruhumuza uymıyan insanlarla zarurî olarak görüşmemizde bile bir kabir azabı çekeriz.

Bunun için Mevlâna yüksek insanları, hakikî ârifleri, bülbüllere benzeterek onların yeri çimendir, fakat kötü ruhlu bir şahsın yaşıyacağı yerde ancak pisliktir, buyuruyorlar,

Çünkü o, abdesthane böceği gibi necasetten, yani ahlâksızlıktan, fesattan, nifaktan hoşlanır. Diğer bir teşbih ile bir öküze benziyen ahmak, nasıl olur da bir erkek arslanla baş beraber gider. Hülâsa, bütün âlemde cinsler arasında daimî bir cazibe mevcuttur ve her şeydeki yüksek muvazene de buradan doğmaktadır. İşte bu cazibeyi Ehlullah, ruhlar arasındaki ezelî aşk ve aşinalık olarak vasıflandırırlar. Hülâsa varlık, bu temel üzerine kurulmuştur.

Mustafa aleyhisselâmın, bir hasta sahabenin hatırını sormaya gitmesi ve hasta halini sormanın fazileti

Sahabeden birisi hastalanmıştı. O hastalık yüzünden çok zayıflalamış, iplik gibi incelmişti. Peygamber onun hal ve hatırını sormıya gitti. Hasta halini, hatırını sormıya gitmekte çok faide vardır. O hasta adam bir kutub, bir ulu kişi olabilir. Âlemde ne hazineler vardır. Bunun için hiç bir viraneyi hazinesiz bilme. Hatırını sormıya gittiğin kutub olmasa bile, belki bir yol dostudur.

İşte naziri olmıyan peygamber, hasta sahabeyi ölüm halinde buldu; halini hatırını sordu ve iltifatlarda bulundu. Sahabe peygamberi görünce dirildi. Sanki o anda yeniden yaratılmıştı. Kendi kendine : «saltanatına bir hudut olmıyan bu padişahın kademi bereketiyle iyileştim. Ne güzel, ne mübarek ağrı sızı, ne mutlu hastalık !. İşte Tanrı bana kocalığımda lûtuf ve kereminden böyle bir hastalık, böyle bir illet verdi. Anlıyorum ki bütün gece manda gibi uyumayayım diye Hak, lûtfetti, bana derdler ihsan eyledi. Ağrı, sızı, hastalık hazinedir. Rahmetler ondadır. Deri yırtıldı mı iç tazelenir. Baharlar, güz mevsiminde gizlidir; Güz mevsimi de baharda.. Kaçma onlardan !.. Nefsinin, hastalığı ve felâketi kötü görmesine kulak asma. Çünkü onun işi hep zıddınadır.»

Şimdi Peygamber bu iniltilere ve ve hastanın türlü feryadlarına karşı şu suali sordu : (Acaba sen bir çeşit dua mı ettin; bilmiyerek bir zehirli aş mı yedin.? hele bir hatırla bakayım !.. Nefsin hilesinden coşunca ne çeşit duada bulundun). Hasta buna karşı dediki: (Hiç hatırlamıyorum. Himmet et de hatırıma gelsin.) Nihayet Mustafanın nur bağışlıyan huzuru hürmetine duayı hatırladı ve dedi ki :

(Ya Rasulullah.. bir hezeyandır yaptım ve şu anda duamı hatırladım. Şöyle ki, daima günaha giriftar olup duruyordum. Denize düşenin yılana sarılması gibi önüme ne gelirse sarılıyordum. Ne sabredebiliyordum, ne kurtulacak yol vardı. Elemimden Hârut'la Mârut gibi ah ederek dedim ki, Ey yaratan Tanrım!.. Hârut'la Mârut tehlikeden kurtulmak için Babil kuyusunu dilediler.. Yarabbi bana da o azabı çektir de o âlemde rahat edeyim, diye dua etmiştim. Derken bu hastalığa tutuldum. Canım zahmetten durup dinlenmez bir hale düştü) dedi.

Bunun üzerine peygamber: (Ne yaptın, sakın bir daha böyle duada bulunma !. Ey zayıf karınca, senin ne takatin var ki böyle bir yüce dağı yüklenmiye kalkışıyorsun; sen bundan böyle daima şunu söyle.. «Tanrı, sen bize güçlükleri kolaylaştır.» nefsine uyma aşağılık nefs eğer senden yüce bir kazanç dilese bile bu dileğinde yine bir hile ve düzen vardır).

Kıssa üzerine bir izah :

Mevlâna bu kıssasında Cenabı Peygamberin sahabeye yüksek iyadetini bir örnek olarak almak suretiyle hastaları samimî olarak ziyaretin ve hal hatır sormanın faziletini gösteriyorlar. Diğer taraftan da sahabenin yaptığı duanın ilahî iradeye karşı bir müdahale olduğunu açıklıyorlar.

Muhakkaktır ki her türlü felâket, bize ıztırab veren her türlü elemler ve hastalıklar, maddi sebepler zımnında yine Hak'dan gelmektedir ki bu da yine bizim iyiliğimiz içindir. Şöyle ki: Sıhhatli ve kuvvetli halimizde her şeyi unutarak şiddetli bir tuğyan içinde, vücudumuz üzerinde türlü şekillerle yapmadığımız tahripkârlık kalmaz. İşte bu tahribin sebebi zahirisi olarak büyük hastalıklara uğrarız. Bilelim ki bu derdler bizi intibaha davet için Hak'dan gelmiştir. Sebep biziz; hastalığı biz davet ettik, Hâlık da vermiştir. Bin türlü ıztıraplar içinde feryad ederek yine onun iradesiyle ve şifa verici ilâçlarla hastalığımız geçebilir. Fakat hastalıktan sonra tekrar tuğyana devam edersek netice malûmdur, ve bu kısım maddidir.

Diğer bir de manevî cephe vardır. Yine hayatta yaptığımız haksızlıkların, bilhassa kul hakkına tecavuzun, zulmün, gurur ve ihtirasın, hülâsa her türlü fisk ve fücurun uhrevî azabından başka dünyadada bizi türlü felâketlere, türlü hastalıklara uğrattığı kat'idir. Bu bir cezadır. Ceza bazan kendi cinsinden gelmez. Hâlık bazan bizi yaptığımız fena amelin cinsinin harici olarak da terbiye eder. Meselâ kul hakkıyla, zulm ile zengin olmuş nice kimselere, öyle birhastalık verir ki, milyonlar sahibi iken bir lokma ekmek yiyemez. İşte bu, o kimsenin kötü hareketinin hastalıkla terbiyesidir. Bazan da bütün malını kaybederek bir kırmızı pula muhtaç hale de sokar. Bu da cinsiyle terbiyedir.

Hülâsa, Tanrı hakkımızda neyi lâyık görmüşse o doğrudur. Aksini istemek iradeye karşı gelmektir. Çünkü kaderin sırrına vakıf olmadığımız için, verilenden başka şeyi istemek bizim için felâket doğurabilir. Netice şudur ki : yolda giderken ayağımıza dokunan bir taşın verdiği en ufak bir ıztırab dahi Hak'dandır ve bir tenbihtir. Bu tenbih; maddî olarak bir daha yürürken dikkat etmemiz, manevî olarak da bu taşın ayağımıza dokunmasından doğan acının hangi günahımızın bir aksi tesiri olduğunu derin derin araştırmamız içindir.

Hülâsa, hakikî kemale ancak bu inceliği kavramakla erişilebilir.

Şimdi Mevlâna nefsi emmarenin şerleri, iyadetin fazileti ve meşveretin lüzumu hakkında aşağıdaki mesnevileri söylüyorlar :

Topluluğa daima dost ol
v e
dostların halini, hatırını sor

1 — پس صلهٔ یاران ره لازم شمار — هرکه باشد کرپیاده کر سوار

2 — ورعدوباشدهم این احسان نکوست — که باحسان پس عدو کشتست دوست

3 — ورنه کردد دوست کینش کم شود — زانکه احسان کینه را مرهم شود

4 — حاصل این آمدکه یار جمع باش — همچو بتکر ازحجر یاری تراش

Tercemesi :

1 — Yol dostlarıyla yani ayni kafa ve fikirde bulunanlarla buluşmayı, onların hatırını almayı lüzumlu say. Onlar ister yaya yani durgun, ister atlı yani az çok ilerlemiş olsun.

2 — Hatta onlar düşman da olsalar yine sen onlara ihsanda bulun. Zira iyilik yüzünden düşman bile dost olur.

3 — Olmasa bile hiç olmazsa kini azalır. Zira iyilik ve ihsan kinin merhemidir.

4 — Hülâsa Cemiyete dost ol. Eğer dost olacak kimseyi göremiyorsan taştan bir adam yap, onunla arkadaşlık et.

İZAHI : Mevlâna cemiyeti bırakarak daima inziva içinde yaşıyanları makbul saymıyor. Aynı yolda yürüdüğü arkadaşlarının daima hatırını almayı elinden geldiği kadar ihsanda bulunmayı lüzumlu sayıyor. Hatta; insan düşmanına bile samimî olarak iyilikte bulunursa, düşmanın kalbindeki kin duyğusu kalkar, kalkmasa bile azalır, diyorlar. Hülâsa topluluk içinde yaşamak ve dostlar peyda etmek o kadar lüzumludur ki, Mevlâna bu hususta şöyle bir tavsiyede bulunuyor:

(Dost olacak kimseyi göremiyorsan, taştan bir adam yont ve onunla arkadaşlık et). Görülüyor ki topluluk hayatı içinde bulunanlar, cemiyete her cepheden hizmet etmeyi en mühim vazife saymalıdırlar. Herkes kendi vaziyetine göre topluluğu yükseltmiye çalışmalıdır. Bir çok âlimlerin ve sonra zenginlerin kendi bilgi ve servetinden cemiyeti faydalandırmaması en büyük günahtır. Nihayet hepimiz biliyoruz ki Peygamberlerin, velilerin ve onlara varis olan âlimlerin velhasıl bütün cemiyet önderlerinin varlıklarının sırrı, topluluğu her cepheden yükseltmek içindir.

Burada mutlak olarak inziva hayatının iyi olmadığı fikrine varmamalıdır. İnzivada dahi eserler yazmak, büyük hakikatler ortaya koymak, keşifler yapmak yine inziva içinde cemiyete hizmet etmek demektir.

Hülâsa cemiyet içinde olmak demek faydasız ve semeresiz bir hayı huy içinde bulunmak demek değildir. Buraya iyi dikkat edelim. Cemiyetin en kötü insanları, hangi sınıftan olursa olsunlar nemelâzımcılardır.

Şimdi aşağıdaki mesnevilerin tahliline geçelim:

Nefsi emmare ne derse onun aksinin yapılması ve meşveretteki fazilet

1 — آنچه کوید نفس تو کاینجا بدست ـ مشنوش چون کار اوضد آمدست

2 — تو خلافش کن که از پیغمبران ـ اینچنین آمد وصیت درجهان

— مشورت درکارها واجب شود ـ تا پشیمانی در آخر کم بود

4 — کفت امت مشورت با که کنیم ـ انبیا کفتنده باعقل امام

5 — کفت کر کودك در آید یا زنی ـ کونداردعقل ورأی روشنی

6 — کفت باا ومشورت کن وانچه کفت ـ تو خلاف آن کن ودر راه افت

7 — نفس خودرا زن شناس اززن بتر ـ زانکه زن جزؤیست نفست کل شر

8 — مشورت با نفس خود کر می کنی ـ هرچه کوید کن خلاف آن دنی

9 — کر نماز وروزه می فرمایدت ـ نفس مکارست مکری زایدت

10 — مشورت بانفس خویش اندرفعال ـ هرچه کوید عکس آن باشد کمال

Tercemesi :

1 — Nefsinin, sana : bu kötü dediğine kulak asma. Çünkü nefsin kârı daima zıddına söylemektir.

2 — Onun dediğinin zıddını yap. Cihanda peygamberlerin vasiyeti böyledir.

3 — Bütün işlerde meşverette bulunmak lâzımdır. Ta ki sonunda nadim olmıyasın.

4 — Ümmetler, peygamberlerine dediler : Meşvereti kiminle yapalım? Enbiya onlara, nefsin imamı olan akılla, dedi.

5 — Ümmetten her biri peygamberlerine dedi ki; Meşveret edeceğim, kavi bir akla sahip olmıyan çocuk veya kadınla olursa ne yapalım?

6 — Nebi şu cevabı vardi : Çocuk ve kadınla meşveret eyle. Fakat onların söylediklerinin aksini yap ! ve yola düş !.

7 — Kendi nefsini kadın bil, hatta kadından da beter say. Çünkü kadın bir cüz'dür. Senin nefsin ise şerrin küllü..

8 — Kendi nefsinle meşveret eylersen, o alçağın dediğinin daima hilâfına hareket et.

9 — Faraza, eğer sana nefis, namaz kıl, oruç tut diye emretse; nefis hilecidir, bu sözüyle de sana bir hile kuracaktır. (Buradaki namaz ve oruç; riya ve gösteriş için yapılan ibadet demektir).

10 — Yapacağın işde nefsinle meşveret ederek her ne söylüyorsa, kemal, onun aksindedir.

İZAHI : Tercemeden de anlaşıldığı veçhile bütün felâketler nefsi emmareden gelmektedir. Bu nefis öyle kuvvetli bir âmildir ki onun dediğini yapmamak herkesin kârı değildir. Bunun için Mevlâna bu mesnevilerinde şu hikmetleri söyliyorlar : Nefis ne söyliyorsa peygamberlerin vasiyetlerine uyarak daima onun aksini yap ve her şeyde aklı rehber bil.

Sonra mesnevinin muhtelif yerlerinde daima tekrar edildiği veçhile her işde meşverette bulunmak lâzımdır. Akıllar birleştiği zaman aklı cüz'i, aklı küllün kuvvetini alır ve daima doğru yolu buluruz. Meşveret hususunda Mevlâna, bazı müstesnalardan sarfınazar, kadınlar daima hislerine mağlûp olduklarından onlarla ve çocuklarla da meşveret edilse bile aksini yapmayı tavsiye ediyorlar, ve neticede nefsin şerrinden, mekr ve hiylesinden bizi öyle sakındırıyorlar ki nefis, sana, namaz kıl, oruç tut emrini de verse bunda bir kasdı vardır, sureti hak'dan görünerek seni huşû ve huzua uymıyan riyakâr bir ibadete sevketmekle daha beter bir günaha sokacaktır, diyorlar.

Ulu Tanrı'nın Musa aleyhisselâma «Niçin hastalığımda benim halimi, hatırımı sormaya gelmedin?» diye vahyetmesi

Tanrı'dan Musaya şu hitap geldi : (Ey koltuğundan ayın doğduğunu gören!.. Seni nurumla bezedim. Hastalandım da, niçin halimi sormıya gelmedin?)

Musa : (Tanrı.. Sen kusurdan münezzehsin. Bu ne sırdır bana bunu bildir) dedi.

Bunun üzerine Tanrı yine (Hastalığımda niçin halimi sormadın) diye tekrar hitap buyurdu.

Musa : (Yarabbi !. aklım şaştı.. bu sözün hakikatini anlat) dedi.

Tanrı : (Evet.. Has bir kulum hastalanmıştı; İyice bir bak hele !. O, benim; onun özür serdetmesi, benim özür serdetmemdir. Onun hastalığı, benim hastalığımdır) buyurdu.

Şimdi Mevlâna bunun üzerine şu mesnevileri söyliyorlar :

Tanrı ile oturmak istiyen, velilerin huzurunda bulunsun

1 — هر که خواهد همنشینی باخدا ـ کو نشیند درحضور اولیا

2 — ازحضور اولیا کر بکسلی ـ توهلاکی زانکه جزؤی نی کلی

3 — هرکه را دیو از کریمان وابرد ـ بی کسش یابد سرش را اوخورد

4 — یك وژه از جمع رفتن یك زمان ـ مکر دیوست بشنو ونیکو بدان

Tercemesi :

1 — Tanrı ile oturup kalkmak istiyen kişi, velilerin huzurunda otursun.

2 — Velilerin huzurundan eksilirsen helâk oldun gitti. Çünkü sen cüzsün, kül değilsin.

3 — Herhangi bir kimseyi, şeytan, velilerin huzurundan ayırırsa o, kimsesizdir.

4 — Topluluktan biran ayrılmak, iyi bilki şeytanın hilesindendir.

Kısa bir izah :

Görülüyor ki velilerle, salâh ehliyle oturmak ve onlarla ünsiyet kılmak, Allah ile oturmak gibidir. Çünkü onlar, Allah'ın yer yüzünde en büyük mümessilleridir. Zira ilâhî nur en yüksek kemalini onların varlığında göstermiştir. Onlarla oturdukça noksanlar kemale yüz tutar, onlardan ayrı kaldıkça daima şeytanın iğvasına uğrar ve dalâlete saparız. Umumî olarak şöyle de diyebiliriz ki; insan, ayarı bozuk kimselerle oturmakla bozulur ve kemal ehliyle ülfet etmekle kemal yoluna girer.

Bir bağcının; sofî, fakih ve aleviyi birbirinden ayırıp yalnız bırakması

Bir bahçivan bahçesine üç tane hırsızın girdiğini gördü. Bunun birisi bir fakih diğeri bir şerif, obirisi de bir sofî idi. Bahçivan kendi kendine: «bunlara karşı yapacağım nice şeyler vardır. Fakat bunların üçü bir arada bir topluluktur. Topluluk ise bir kuvvettir. Yalnız başıma üçünün birden hakkından gelemem. Onun için bunları ayırmak lâzım; Ondan sonra birer birer saçlarını sakallarını yolarım» dedi. Evvela arkadaşlarıyla arasını açmak üzere sofiyi çağırdı ve dedi ki : (Eve git, bu arkadaşlar için bir kilim getir). Onu eve gönderdikten sonra fakih ile şerife karşı : (Sen fakihsin, bu da ünlü bir şerif!. Birinizin fetvasıyla amel ediyoruz, diğer biriniz de peygamberin soyundandır. Bu pis boğaz sofi kim oluyor ki sizin gibi yüksek kimselerle düşüp kalkıyor.. evden gelince onu savun, gitsin.. siz de tam bir hafta benim bahçemde kalın. Hatta bahçe nedir ki, canım bile sizin olsun) dedi.

Sofî gelince arkadaşları onu savdular. Bu sefer bahçivan koca bir sopa ile sofînin ardından seyirtti; dedi ki : (Ey köpek sofî.. demek sen benim bağıma girmek cesaretinde bulunuyorsun öyle mi?,. sana bu yolu «Cüneyt» mi gösterdi, «Bayezit» mi?. Sen bu hareketi hangi şeyhten öğrendin) dedi, bir iyice döğdü ve yarı canlı bir hale koydu.

Şimdi sofî: (Benim nöbetim geçti, fakat arkadaşlar sıranızı gözetin) dedi.

Bahçivan sofiden kurtulunca yine bu çeşit bir bahane kurdu. Şerife hitaben: (Ey şerif.. eve git de kuşluk öğünü için yufka pişirtmiştim. Evin kapısını vur, cariyeye söyle, o yufka ekmek ile kazı getirsin) dedi. Şerif gidince fakihe dedi ki: (Ey gün görmüş.. her şeyi bilir adam!.. Sen fakihsin. O şerif manasız bir iddiada bulunuyor. Bir karıya gönül bağlamış, bir taraftan da karılar nâkıs akıllıdır, diyor.

Zamanede böyle nice ahmaklar kendilerini Ali'ye ve Peygambere mensup sayıyorlar). Daha buna benzer nice afsunlar okudu, fakıh da bunları dinledi, ve pür hiddet şerif'in ardından gidip ona mülâki oldu. (Ey eşek, bu bağa seni kim davet etti.. hırsızlık sana peygamberden mi miras kaldı.. Şimdi söyle bakayım, Peygambere nereden benziyorsun dedi, ve şerife bir çok eziyet etti; şerif bu zulmden harap

oldu. Fakihe dedi ki: (Şerifliğimi bir tarafa bırak, hatta tut ki arkadaşlığa da lâyık değilim.. fakat sana karşı bu çeşit bir zalimden de aşağı değilim ya!.. ayağını tetik bas, ben gidiyorum, şimdi sen yapayalnız kaldın. Tokmak sırası sende).

Şimdi bahçivan şeriften de kurtulunca Fakihe geldi ve dedi ki: «Ey fakih!.. ey sefih adamına arlandığı herif!. ey eli kesilesice!.. bağlara giripte hırsızlık etmek caiz midir?.. fetvan bu mu senin?.. böyle bir ruhsatı. Vasit «Bir fetva kitabı» de mi okudun, yoksa «Muhit» de mi?..»

Fakih cevaben: Vur vur hakkın var.. fırsat ele geçti,. dostlardan ayrılanın lâyıkı budur) dedi.

Bir not:

Mevlâna bu hikâyede iki noktayı tebarüz ettiriyor. Birisi ittihadın kuvveti, diğeri arkadaştan ayrılmanın fenalığı ve tehlikesidir. Bilhassa medeniyet ilerledikçe büyük işlerin yalnız başına başarılamıyacağı ve daima birleşmenin lüzumu tahakkuk etmektedir. Görülüyor ki cenabı Pir en yüksek bir cemiyetçidir. Zaten Mesnevinin bir çok yerlerinde topluluğun ve ittihadın kuvveti hakkında yüksek bahisler vardır. Sırası geldikçe hususi bahislerinde bunlar izah edileceğinden bu kadarla iktifa ediyoruz.

Bir şeyhin Ebuyezid'e « Kâbe ben'im; benim etrafımda tavaf et » demesi

Ümmetin Şeyhi Bayezidi Bistami, Hac için yola düşmüş, Mekkeye doğru koşa koşa gidiyordu. Şeyh, hangi şehre varıyorsa önce o şehrin azizlerini arıyor, bu şehirde basiret sahibi kim var, diye araştırıyordu. Nihayet vaktin hızırı olan kişiyi buldu. Onun vücudu hilâl gibi incelmişti. Hakiki bir pir idi. Bayezid onda erlerin halini buldu. Pirin gözü görmiyordu, Fakat gönlü güneş gibiydi. Gözünü yummuş uyumakta fakat yüzlerce zevk ve neşe âlemi görmekteydi. Rüya deyince şaşılacak şeyler açığa çıkar. Gönül, uykuda bir pençere kesilir.

Uyanık olduğu halde güzel rüya gören âriflerdir.

Bayezid o pirin huzuruna varıp oturdu, hatırını sordu. Pir Bayezide hitaben: «Ey Bayezid, nereye gidiyorsun?» dedi. Bayezid: «Hac mevsimi... Kâbeye gidiyorum» diye cevap verdi. Pir dedi ki : «Yol masrafı olarak yanında ne var»!.. Bayezid : «İkiyüz dirhem gümüşüm var» deyince Pir: «Etrafımda yedi kerre tavaf et!.. Bu tavaf, Hac tavafından daha makbuldur. O dirhemleri de bana ver. Bilki Hac ettin, muradın hasıl oldu. Beni gördün ya, bilki Tanrı'yı gördün; hakikî Kâbenin etrafında tavaf ettin. Bana hizmet Tanrı'ya hizmettir. Sakın hakkı benden ayrı sanma.. gözünü iyi aç da bana öyle bak ki insanda Tanrı nurunu göresin » dedi.

Bayezid bu nükteleri dinledi bu yüzden derecesi yükseldi ve fazileti arttı. Hakikat yolunun sonuna erdi.

Şimdi Mevlâna bu kıssa üzerine şu mesnevileri irad buyuruyorlar:

Ârifin gönlü Kâbedir

1 — حق آن حق که جانت دیده است ـ کەمرا بر بیت خود بکزیده اند

2 — کعبه هرچندی که خانهٔ براوست ـ خلقت من نیزخانهٔ سر اوست

3 — تا بکردان خانه‌را دروی نرفت ـ واندرین خانه بجز آن حی نرفت

Tercemesi :

1 — Senin canının gördüğü Hak, hakkı için ki : O, beni kendi evinden daha güzide, daha üstün kılmıştır.

2 — Kâbe her ne kadar onun kerem ve ihsan evidir amma benim vücudum da onun sırrının evidir.

3 — Tanrı o evi yaptı amma, yapılalıberi oraya gitmedi. Halboki bu vücud evinin içine o ebedî diri olan Tanrı'dan gayri kimse girmedi.

İZAHI : Ehlullahın en güzidelerinden olan Bayezidle pîrin lisanından, Mevlânanın buyurdukları gibi, insanı kâmilin her türlü gıllûgiştan âri gönlü, Kâbeden üstündür. Çünkü insanı kâmil bütün beşerî sıfatlardan geçerek Hak'da fanî olmuştur ve mevcudatın ekmelidir. Binaenaleyh, Kâbe her ne kadar şerefli bir kerem ve ihsan evi olsa da Hak'kın sır evi bulunan ehlullahın gönlünden daha üstün olamaz. Nitekim Kâbe yapılalı Hak orayı hiç ziyaret etmediği halde ârifin kalbi onun daima tecelligâhıdır. Nihayet Kâbe, Halil'in bir bünyadıdır. Gönül ise Allah'ın nazar ettiği nihayetsiz bir tecelli ummanıdır.

Nitekim Mevlâna da aşağıdaki beytinde :

قبلهٔ عاشقان منم کعبهٔ بی‌دلان منم ـ خیز بیا وسرینه بردر آستان منم

(Âşıkların kıblesi ben-im!.. çılğınların, gönülsüzlerin Kâbesi ben-im!.. Kalk gel!. Benim asitanemin kapusuna baş koy) buyurmuşlardır.

Netice şudur ki Kâbe mukaddestir, şereflidir amma nihayet cansız bir binadır. Bunun için ârifin gönlü kadar yüksek olamaz. Sonra ârif ile musahabet ve onun feyz ve irşadı, bizi Kâbeden ziyade kemale ulaştırır. Nitekim Kâbeyi hakkiyle bilmiyenler ve kalbi rabıtası noksan olanlar bu kemale erememişlerdir ve eremezler. Bunun için hakikî ârifin

meclisi Hak'kın meclisidir. Mezarı da Kâbeden daha üstündür. Çünkü Kâbe, yalnız islâmların ziyaretgâhı, fakat âriflerin meclisi ve mezarı bütün insanlığındır.

Şuraya kadarki izahlardan, Kâbeyi ziyaretin lüzumsuzluğu manâsı çıkarılmasın. Maksadım, orayı ziyarete ehliyettir; ehliyet de âriften gelir. Kâbeye gidenlerin ve tavaf edenlerin böyle bir ehliyetleri yoksa gittikleri gibi gelirler ve yine eski hava ve heveslerine devam ederler ve bu ziyaretten de gaye hasıl olmaz. İş kalbdedir

***

Seyyid'in: « Niçin fahişeyi aldın » demesi üzerine Delkak'ın mazereti

Termed padişahı Seyyid Ecel, nedimi Delkak'a: «Niçin bir fahişe ile evlendin, neden acele bir kahbeyi aldın?» demesi üzerine Delkak: «Dokuz tane namuslu, temiz kadın aldım.. hepsi sonra orospu oldu. Derdimden eridim, bittim. Bunun üzerine bu hiç bir işe yaramaz orospuyu aldım. Bakalım bunu sonu ne olacak. Ben bir çok defalar aklı sınadım; Bundan sonra bir tarla arıyarak oraya delilik tohumu saçacağım» dedi.

Bir izah :

İffetini ayaklar altına alarak kocasına ihanet eden kadın evvela iffetli görünerek sonra ihanet ettiği için fahişeden daha fenadır. Çünkü fahişenin vaziyeti açıktır, gizliyeceği bir şey yoktur. Diğeri ise doğruluk kisvesi altında ihanet ediyor. Bunun için büyük bir teessür içinde olan Delkak, bir de fahişe alıyor. Çok mümkün ve hatta katiyete yakın olarak söylenebilir ki fahişenin izdivacı, kendisini salâha götürebilir. Çünkü fahişe hayatını daima zehir içinde görmekte ve düştüğü bu girdaptan kurtulmayı şiddetle istemektedir.

İkinci bir nokta da: Akli cüz'i daima kaypaktır ve mahduttur. Sahibini dalâlete sürükler. Halbuki türlü riyazat ve taat ile elde edilen aklı maad, daima hakikati söyler ve daima hidayet yolunu gösterir. Bunun için Delkak; bu cüz'i akıldan geçerek, sahibini şiddetli bir aşkın tesiri altında ilahî bir cezbeye uğratan aklı maadı istemektedir ki Mevlâna da şu mesnevisinde bundan bahsetmektedir:

آزمودم عقل دور اندیش را — بعدازین دیوانه سازم خویش را

(Ben uzağı gören aklı tecrübe ettim. Bundan sonra kendimi divane yapacağım'.

Aşağıdaki bahiste bu noktayı daha mufassal inceleyeceğiz.

Birisinin; kendisini deli gösteren bir uluyu hile ile söyletmesi

Birisi : «Bir akıllı arıyorum, onunla meşverette bulunacağım.. Bir müşkülüm var, ona soracağım» dedi. Bu sözü duyan birisi ona : «Şehrimizde kendisini deliliğe vuran birisi var, ondan başka akıllı yok. Bir sopaya binmiş, çocuklarla beraber koşup duruyor. Rey ve tedbir sahibi bir adamdır. Böyle olduğu halde kendisini divane gösteriyor» dedi.

Bunun üzerine o büyük adamın ahvalini öğrenmek istiyen adam; nihayet o deli denilen zatı buldu. Bir sopaya binmiş koşuyordu. Ona dedi ki : «Ey sopayı at edinen adam !. biran için olsun atını bu tarafa sür». Deli : «Çabuk söyle.. atım çok huyludur.. Çabuk ol ki seni tepmesin» diyerek sopasını adama doğru sürdü.

Adam, gönlündeki sırrı söylemeğe imkân bulamadı ve onu alaya aldı. Dedi ki : «Bu sokakta oturan kadınlardan birini almak istiyorum. Benim gibi bir adama acaba hangisi lâyık?»

Veli : «Dünyada üç türlü kadın vardır.. İkisi mihnetten ibarettir, üçüncüsü de hazinedir. Öçüncüyü alırsan tamamiyle senin olur. İkincisinin; yarısı senin olur; yarısı senden ayrı kalır. Birinci ise hiç sana mal olmaz.. Bunu duydun ya ! haydi şimdi yürü, ben gidîyorum.» dedi.

Şeyh, sopasını sürüp çocukların arasına katıldı. O genç adam ona tekrar bağırdı. : «Gel de, hiç olmazsa şunu etraflıca anlat.. Bu üç çeşit kadın kimlerdir»

Şeyh, yine onun yanına at sürüp dedi ki : «Bâkir tamamiyle sana mal olur. Yarısı senin olan da duldur. Sana mal olmıyan ise evlâdı olan dul kadındır.. İlk kocasından evlâdı olursa sevgisi de, bütün hatıraları da oraya gider.. Hadi git, atım seni tepmesin»!.

Şeyh, yine hayhuy edip sopasını sürdü, çocukların içine karıştı.

Adam tekrar bağırdı : «Ey ulu padişah, bir sualim kaldı. gel»!..

Şeyh tekrar o tarafa gelip : «Çabuk söyle nedir? Çok duramam Çünkü çocuğun biri benim topumu kaptı» dedi.

Adam : «Ey padişah.. Bu kadar akla, edebe sahip olduğun halde bu divanelik vaziyeti şaşılacak şey» dedi.

Şeyh dedi ki : «Bu külhanbeyleri beni şehre kadı yapmağa karar verdiler. Red ettim. Fakat onlar imkânı yok . Senin gibi âlim, fâzıl kimseyi nereden bulacağız, dediler. Bunun için kendimi deli gösteriyorum». Şimdi Mevlâna bu hikâye üzerine şu mesnevileri söylüyorlar :

Hakikî aşkın verdiği bihuşluk
ve
Taklid ilmi ile hakikî ilim

1 — عقل من کنجیست ومن ویرانه ام ـ کنج اکر پیدا کنم دیوانه ام

2 — اوست دیوانه که دیوانه نشد ـ این عسس را دید ودرخانه نشد

3 — دانش من جوهر آمد نی عرض ـ این بهائی نیست بهر هر غرض

4 — علم تقلیدی وتعلیمیست آن ـ کز نفور مستمع دارد فغان

5 — چون پی دانه نه بهر روشنیست ـ همچو طالب علم دنیای دنیست

6 — طالب علمست بهر عام وخاص ـ نی که تا باید ازین عالم خلاص

Tercemesi :

1 — Benim aklım hazinedir ve ben viraneyim. Eğer hazineyi ortaya korsam divaneyim.

2 — Hakikatte divane değildir. O kimse ki, bekçiyi gördüğü halde evine kaçmadı.

3 — Benim bilgim cevherdir, araz değildir. Cevher ilmi, bir garaz ve maksat için olamaz.

4 — Bir bilgi ki onun sahibi işidenlerin ürküp kaçacağından müteessir olarak feryat ederse o taklid ilmidir. Yani öğrenilerek elde edilmiştir.

5 — Çünkü o ilim, kalbin nuru ve temizlenmesi için değil; tane için, geçim içindir. Ve bu ilim onun talibi gibi, deni dünya ilmidir.

6 — Bu ilmin talipleri avam ve havasa görünmek içindir. Hakikatte bu fâni âlemin kaydından kurtulmak için değil . . . .

İZAHI : Akıl cevheri, akıl hazinesi; riyazat ve tâât ile yıkılan ve harap olan vücut viranesindedir. Yani bu fanî vücuttan geçmiş olan velilerin ve kemâl ehlinin akılları öyle bir hazinedir ki onlar bu viranede gizlenen hikmet madenini açığa çıkarmazlar. Yani halkın kavrıyamıyacağı sır ve hikmetleri ifşa etmezler. İşte bunun için derin bir aşk ve cezbe içinde daima meczup görünürler. Bu sebeple bizler, onlara hikâyedeki veli gibi deli ve meczup demekteyiz. Halbuki onlar fanî varlıktan geçmiş olduklarından dünya bunlar için bir mel'abe olmuştur. Bunun için asıl şaşkın, gafil ve nihayet deli biziz ki bütün varlığımızı dünyaya vermişiz. Nefsin ihtirasını bırakarak gönül evine

sığınmamış ve orada asıl aşkın kucağında ebedi hayata girmeği bilememişizdir.

Şimdi Mevlâna bu hakikatı tebarüz ettirdikten sonra yine hikâyedeki ârif lisanından hal ehlinin ilimlerini anlatıyorlar : «İrfan ehlinin ilimleri zahir ehlinin ilimleri gibi araz yani fânî hayatla kaim ve daima bir gösteriş ve menfaat temini için elde edilen tek zamanlı bir ilim değildir. Halbuki, hâl ehlinin ilmi, cevherdir ve her zamanda bâkidir, bizi asla ulaştırır.»

Sonra zahir ehlinin ilmi, taklidîdir, öğrenmekle bellenilir ve sahibi ilmini satacak adam, arar. Eğer bulamaz ve herkes kendisinden kaçarsa derdlenir, feryad eder. Halbuki cevher ilminin menbaı hal ve istiğraktır. O, öğrenmekle bilinmez ve ona sahip olan, ancak Allah ile beraberdir. Onda ne menfaat, ne de satılacak bir yer, bahis mevzuu değildir.

Hülâsa; nefsin şehvetlerinden ve ihtirasından bizi kurtararak Hakka bağlıyan ancak bu ilimdir.

Köpeğin kör bir dilenciye saldırması

Bir köpek mahallede bir kör dilenciye saldırdı. Kör, köpeğin sesinden korktu, âciz kaldı. Ona hürmet etmeğe başladı ve dedi ki : «Ey avcılar beği !. Ey arslan !. Benim gibi arık birisini avlayıpta ne yapacaksın. Dostların çölde yaban eşeği avlamaktalar, sense mahallede kör avlıyorsun. Bu ne kötü şey.»

Mevlâna, körün, köpeğe ihtarı münasebetiyle şu hikmetleri söylüyorlar : «Bilgili köpek yaban eşeği avlar, bilgisiz köpekse köre kasd eder. Köpek bile ilim öğrenince azgınlıktan kurtulur. Köpek bile idrâk edince Eshab-ı Kehf'ten olur». Hıristiyanlığı imha için, Yahudi padişahlarının zalimlikleri tarihen sabittir. (Bilhassa bunlardan, padişah Dikyanus başta gelir) Hattâ bu korkuyla, Hıristiyanlığı kabul etmiş olan birçok müminler mağaralara sığınmışlardır. İşte Eshab ı Kehf de bu kaçanlardandırlar. Bunlar altı kişiydiler. Bir de köpekleri vardı. Bir çok zahmetlerden sonra bir mağaraya sığınmışlardı. Köpek de kapunun eşiğinde bunları beklemekteydi. Mevlâna bu köpeğin irfan ve idrakinden mesnevinin birçok yerlerinde bahsederler. Sure-i Kehf'te de buna ait izahat mevcuttur.

Simdi Mevlâna, bu kıssa münasebetiyle aşağıdaki mesnevileri irad buyuruyorlar:

Bütün unsurlar bizden habersiz fakat
Hak'tan haberdardırlar

1 — کور نشناسد نه از بی چشمیست ـ بلکه این زانست کز جهلست مست

2 — نیست خود بی چشم تر کور از زمین ـ این زمین از فضل حق شد خصم بین

3 — رجف کرد اندر هلاك هر دعی ـ فهم کرد ازحق که [یاارض ابلعی]

4 — آب وبادرو خاك ونار باشرر ـ بی خبرما و باحق باخبر

5 — مابعکس آن زغیر حق خبیر ـ بی خبر ازحق وازچندین نذیر

6 — جان نباشد جزخبر در آزمون ـ هر کەرا افزون خبرجانش فزون

7 — جان ما ازجان حیوان بیشتر ـ ازچه زان روکه فزون دارد خبر

Tercemesi :

1 — Körün herkesi tanıyamaması gözü olmadığından değildir. Belki bu gaflet onun cehlinin verdiği sarhoşluktandır.

2 — Kör, bu yer yüzünden daha gözsüz değildir. Yer yüzü bile Hak'kın ihsan ve keremiyle hasmını görmüştür.

3 — Benlik dâvası tutanların helâki esnasında yer yüzü titredi ve Hak'dan gelen (Ey yer yüzü, yut) emir ve hitabını anladı.

4 — Su, rüzgâr, toprak, kıvılcımlı ateş, bunlar bizden habersiz; fakat Hak'dan haberdardırlar.

5 — Biz, onların aksine olarak Hak'dan gayrisinden haberdarız; fakat Hak'dan ve onun korkusundan habersiziz.

6 — Can; tecrübe ile anlaşılmıştır ki ancak haberdar olmaktan ibarettir. Her hangi bir kimse ki ziyade haberdardır, o, daha kuvvetli cana maliktir.

7 — Bizim canımızın hayvan canından üstün olması bizim daha fazla haberdar oluşumuzdandır.

İZAHI : Körlük maddî his gözünün görmemesinde değil, gönlün ilâhî nurdan mahrum olmasındadır. Yani bütün beşerî sıfatlardan geçerek Hak'kın kerem ve hidayeti erişmedikçe basiret gözü açılamaz.

Şimdi Mevlâna, basiret gözünü izah yolunda diyorlar ki; yerin his gözü olmadığı halde Hak'kın emrini duyması, yine Hak'kın fazl ve kereminden gelen basirettendir. İşte arz ve basiretle hasmını tanıdı ve Tanrı'nın (Ey arz, yut) emrini duydu.

(وقيل ياارض ابلعى ماءك ويا سماء اقلعى) (Ey arz, suyunu yut. Ey sema!.. sen de imsâk eyle, yağmurunu kes).

Bu Ayeti Celile şu vak'a üzerine nazil olmuştur : Hazreti Nuh'un kavmi tuğyan ederek Peygamberlerine isyan etmişlerdi. Bunun üzerine

Tanrı'nın emriyle yer yüzü baştan başa tufan kesilmiş ve bütün müşrikler hattâ Nuhun, kâfirlerden olan oğlu dahi tamamiyle gark olduktan sonra sular çekilerek, Nuh ve iman edenler kurtulmuşlardır.

Toprağın ve diğer unsurların Hak'kın emrinden haberdar olmaları ve ona itaat etmeleri yalnız tufanda görülmez. Toprak Musa'ya muhalefetinden dolayı meşhur servet sahibi Karun'u batırmıştır. Ateş İbrahim'e gülzar olmuştur. Rüzgâr Ad kavminin âsilerini helâk etmiştir.

Hülâsa, bütün eşya ve unsurlar Hak'dan haberdardırlar ve onun emrini derhal infaz etmektedirler. Yalnız bizden habersizdirler. Çünkü onlara bizimle münasebette bulunacak cihaz ve onu idare edecek akıl verilmemiştir. Hatta, vücudumuzu teşkil eden âza dahi ayrı ayrı Hak'dan haberdardırlar amma bizden haberleri yoktur. Bunun için işlediğimiz günahları Hak'kın huzurunda söyliyecekleri, nas ile sabittir.

Bize gelince, ârifler ve ehlullah müstesna, bizler bunun aksine olarak eşya ile daima münasebet halindeyiz. Amma Hak'dan habersiziz. Bu fartı iştigal bizi Hak'dan alıkoymuştur. Fakat hakikate vakıf ehlullah tamamiyle Hak'la beraber olduklarından bütün varlığın ekmeli olmuşlarlardır. Onlar Hak'la beraber eşyadan da tamamile haberdardırlar. Ve eşyanın tesbihini duyarlar.

Şimdi gelelim anasır ve eşyanın Hak'dan haberdar olmalarının diğer kavi bir deliline:

Yukarıdaki bahislerde mufassalan izah ettiğimiz gibi, bütün varlık zati Hak'kın esma ve sıfatlarının bir tecelligâhıdır. Başta Ahseni takvim) olan insanı kâmil olduğu halde derece derece biz, hayvanlar ve kâinatın bütün unsurları istidatlarına göre o sıfat ve esmanın «mezahiri» yiz.

Binaenaleyh Hak'kın bütün sıfatlarına mazhar olmakta anasırla müşterek olduğumuzdan insanda bulunan bütün kudretler istidat derecelerine göre hayvanlarda ve eşyada da mevcutdur, Bunun için onların da Hak'kı tanımaları, onların da hissetmeleri, onların da idrâk etmeleri inkâr edilemez.

Şimdi Mevlâne, bu haberdar olmak ve idrâk etmek kudretini, binnetice şöyle izah buyuruyorlar :

Bizim can dediğimiz, ruh dediğimiz ilâhi kudret, ancak haberdar olmaktan ibarettir. İnsan kemalinin derecesi haberdar olmak ve idrâk etmekle ölçülür. Yani ne kadar anlıyorsak o kadar kuvvetli cana malikiz. İşte insan ruhunun hayvan canından daha üstün olması haberdar olmaktaki kudretinin üstün bulunmasındandır.

Hülâsa; kemal demek, haberdar olmak, idrâk etmek demektir.

Musa'nın kavminin hali ve perişanlıkları hakkında

Musa'nın kavmi 40 sene Tih sahrasında dolaştıkları halde bir adım ileri gidemediler ve oldukları yerde saydılar. Bunun için Mevlâna onların lisanından şu şikâyetleri yazıyor:

Yıllardır yol yürüyoruz, fakat sonunda yine ilk konakta esiriz. Musa'nın gönlü bizden razı olsaydı, bu çöle bir uç bulunurdu.

Fakat bizden tamamiyle usanmış olsaydı, yemeğimiz hiç gökten gelir miydi? Musa bizden hem hoşnud, hem değil. Nasıl olur da hem hilimle muamele eder, hem de hışmla.. Fakat, Ey aziz Tanrı !. Bu senin lûtfundandır. Nitekim Âdem Cennetten çıkınca, ona tevbe etmeği nasib ettin de kötü şeytandan kurtuldu. Şeytan kim oluyor ki Âdem'den üstün olsun. Yaptığı iğvaların hepsi de hakikatte Âdemin faydasını temin etti, ve kendisinin lânet edilmesine sebep oldu Nihayet varlığının bir hiçten ibaret olduğunu görse; böyle bir görüş ve böyle bir biliş onun gönlünü derdlendirir, ve derd de kendisini hicaptan kurtarırdı.

Anaları doğum ağrısı tutmasa çocuk doğmağa yol bulamaz. Ağrı çocuğa yoldur. Derdsiz kişi yol vurucudur Fir'avn gibi (Enelhak-Ben Allahım) der.

NOT : Mevlâna; derdin, ıztırabın insanı yükselttiğini ve uyandırdığını anlatmaktadır. Derd çekmeden maddî ve manevî hedefe ulaşılamaz. Derdsizler kendilerinin hiçliğini idrâk edemezler. Nitekim Fir'avn derdsizliğinden dolayı Hak'kı unuttu ve derin bir kibr ve gurur içinde, «Ben Allahım» dedi.

İşte aşağıdaki beyitler (Enelhak)ın büyük sırrını anlatıyorlar :

Enelhak (Ben Allahım) demeye de liyâkat gerektir

1 — آنکه او بی درد باشد رهزنست ـ زانکه بی دردی اناالحق کفتنست

2 — آن انا بی‌وقت کفتن لعنتست ـ آن انا دروقت کفتن رحمتست

3 — آن انا منصور رحمت شد یقین ـ آن انا فرعون لعنت شد یقین

4 — لاجرم هر مرغ بی هنکام را ـ سر بریدن واجبست اعلام را

Tercemesi :

1 — O kimse ki derdsizdir, yol vurucudur. Çünkü derdsizlik nihayet (Ben Allahım diye söylettirir.

2 — Ene (Enelhak — Allah benim) sözü, vakitsiz söylenirse lânettir. Yine o Ene, vaktinde söylenirse rahmettir.

3 — O Ene, Mansur'a şüphesiz rahmet oldu. Fakat yine o Ene, Fir'avne de lânet oldu.

4 — Nihayet vakitsiz öten kuşun başını, zararını ilân için kesmek vaciptir,

İZAHI : Hikâyede ve hikâkeye yazılan notta zikredildiği gibi elemler, ıstıraplar insan kalbini kemâle getiren en kuvvetli müessirlerdir. Bize hakiki hayatın sırrını elemler bildirir.

Mansıbın, servetin, şehvetin verdiği tuğyan içinde gönülleri körleşmiş olanlar şiddetli bir gururla Allah'lık davasına bile kalkarlar. İşte Firavn bunun en bariz misalidir, ve böyle bir Ene şüphesiz onun için lânet olmuş ve nihayet bu gururu, bu küstahlığı, onu, ilâhî hışma uğratarak boğulup gitmiştir. Fakat, yüce mutasavvıf Mansur, bu izafî vücuttan geçerek Hak'da fanî olunca kendisini ondan farkedemedi, ve (Enelhak — Ben Allahım) dedi. Bu söz ona rahmettir.

Hülâsa, herşey ve bizde beliren her kuvvet Tanrı'dandır. Onun dileyişiyle meydana gelir.

Aşağıdaki mesneviler bunun en parlak nümunesini vermektedir :

Hayrın ve şerrin yaratıcısı Allah'tır

1 — «مارمیت اذرمیت» راست‌دان — هرچه کارد جان بود ازجان جان

2 — ورتو کویی هم بدیها ازویست — لیك آن نقصان فضل او کیست

3 — کرد نقاشی دوکونه نقشها — نقشهای صاف ونقش بی صفا

4 — هردوکونه نقش استادی اوست ـ زشتی او نیست آن رادی اوست

5 — ورنداند زشت کردن ناقصت — زین سبب خلاق کبر ومخلصت

Tercemesi :

1 — (Mâ remeyte iz remeyte) yi doğru bil. Can ne işliyorsa canın canındandır.

2 — Kötülükler de ondan diyorsan doğrudur. Amma bundan onun büyüklüğüne noksan gelmez.

3 — Ressam iki türlü resim yapar. Güzel, çirkin.

4 — Her iki resmin de üstadı odur. Resmin çirkinliği onun çirkinliği değildir. Belki çirkinlik te yine onun üstadlığının eseridir.

5 — Ressam yalnız güzel resim yapıpta çirkini bilmemiş olsaydı noksan kalırdı. Bu sebepledir ki kâinatın hâlikı, hem kâfirin, hem de müminin hâlikıdır.

İZAHI : Birinci beyitteki Âyeti Celile (Surei Enfal) de olup «attığın zaman onu sen atmadın, ancak Allah attı.» demektir ki, bu âyetin manası geçen bahislerde izah edilmiştir. Yani insanın her hareketi Allah'ın tasarrufu altında olup ne yapıyorsak biz değil, ancak Allah yapmaktadır. Bütün hayır ve şer hepsi ondandır. Bunun için bizim kötü gördüğümüz bir işi onun halk etmesi kendi kudret ve adaletine halel vermez.

Bilâkis kötülüğü halketmesi de yine bizim içindir ve bizim uyanmamız için bir kamçıdır. Eğer dünyada kötülükler ve belâlar olmasaydı uyanmaz ve tekâmül etmezdik. İnsanı tam manasıyla yükselten, belâların verdiği azaplardır. Azap yine bizim terakki ve tekâmülümüz içindir. Eğer âlemde yalnız şer veya yalnız hayır olsaydı tezat olmaz ve tezatsız da hiç bir şey inkişaf etmezdi.

Şimdi Mevlâna bunu bir ressam ile temsil ediyor. Bir ressam, sanat kudretini yalnız güzelliklerin değil, çirkin olanların da nakş ve resimlerini yapmakla tam bir şekilde gösterir. Baktığınız resim bir Yusuf güzelliği de olabilir, bir ifrit tasviri de olur. Eğer san'atkâr her ikisinde de büyük bir muvaffakiyet göstermişse hakiki sanatkârdır. Yalnız birisinde muvaffak oluyorsa nakıstır. Bunun için kâinatın yaratıcısı olan Allah, imanın da, küfrün de hâlikıdır, ve noksandan münezzehtir.

Şeytanın, Muaviyeyi : «Kalk, namaz vakti geldi» diye uyandırması

Rivayet ederler ki, Muaviye köşkünde bir bucakta arkası üstü yatmış ve uyumuştu.

Köşkün kapısı içeriden kilitliydi. Çünkü Muaviye halkın, muracaatından yorulmuş ve hasta olmuştu. Ansızın birisi onu uyandırdı. Muaviye gözünü açınca gelen adam gözden sır oldu.

Kendi kendine: «köşke girecek yol yoktur, bu küstahlıkta bulunan acaba kimdir?» dedi, etrafı dolaştı, kapı ardında birisini gördü. Adam kapıya sinmiş, yüzünü perdeyle örtmüş gizlenmişti.

Muaviye: «Hey.. sen kimsin, adın dedir?» diye sordu. Adam: «Adım açıkça söyliyeyim, şaki İblis'tir.» diye cevap verdi.

Muaviye, İblis'e : «Ne için geldin, beni niçin uyandırdın?.ı bana doğru söyle.. aykırı konuşma» dedi.

Şeytan: «Namaz vakti geldi. Hemen mescide koşmak gerek. Zira Mustafa, «acele edin.. ibadetleri vakit geçmeden yapın buyurdu» dedi.

Muaviye: «Hayır, hayır. sende bu maksad olamaz. Bana, hayra delil olasın, bunun imkânı var mı?..»

Şeytan dedi ki: «Biz evvelce melektik. Canla başla ibadet yoluna girmiştik. Hiç o evvelki hâlimiz gönülden çıkar mı?.. İlk sevgi nasıl unutulur. Bizde bu şarabın sarhoşlarındandık.. Biz de onun kapısının âşıklarındandık.. bizim varlığımızı da onun fazl ve ihsan eli ekmemiş midir?.. Kerem denizi bir itabda bulunsa bile kerem kapılarını kapalı bırakır mı?.. Ayrılık, yine onun kahrından doğmakla beraber, vuslatının kadrini bilmek içindir. Bu suretle canın kulağını burksun da o kimse vuslat günlerini arasın.

Bir kaç gün oldu ki beni huzurundan kovdu, fakat yine gözüm onun güzel yüzündedir. Böyle bir yüzden bu çeşit bir kahra uğramak şaşılacak şey.. Herkes, bu kahrın sebebiyle meşgul olup durmaktadır. Halbuki ben sebebe bakmam. Çünkü sebep sonradan meydana gelen bir şeydir, ârizidir. Ben ezeli lûtfa bakarım. Tutalım ki, Ademe secde etmediğim hasedimdendir. Fakat o hased de aşktan meydana geldi; inaddan, inkârdan değil.. Her hased dostluktan meydana gelir. Sevgili ile başkaları bir arada oturunca hased baş gösterir.

Hülâsa; Hak bana ne emrettiyse ben de kendi yaradılışımın amelini gösterdim. Secdeden uzak kaldımsa yine o kudret sahibinin bana verdiği hassayı izhar kıldım. Belâda dahi onun lezzetlerini tatmak istedim. Fakat ona mat oldum, mat oldum, ona mat oldum.»

Şimdi, Şeytanın bu sözlerine karşı Muaviye şu cevabı verdi: «Bunlar doğru, fakat bunlardan senin payın eksik yani samimi değilsin. Sen benim gibi yüzbinlerce kişinin yolunu vurdun. Ey ateş ! Senin tabiatın yakmaktır, bir şeyi yakmaman mümkün değil. Tanrı seni bu hale getir iş, bütün hırsızların üstadı etmiştir. İşte lânet bu yüzdendir. Sen. Tanrı ile yüz yüze konuştun !.. Ey küstah, senin hilene karşı ben kim oluyorum.. Senin marifetlerin, ıslık sesi gibidir.. Yüzbinlerce kuşun yolunu vurmuştur. Kuş bu sese kendi cinsi zanniyle aldanmış ve nihayet avlanmıştır. Nuhun kavmi senin hilenden feryada düştü, param parça oldular. (Âd) kavmine rüzgârı sen yolladın, onları azap ve mihnete sen düşürdün.. (Lut) kavminin başına taş yağmasına sen sebep oldun.. (Nemrud) un beyni senin yüzünden döküldü.. (Fir'avn) senin yüzünden zekâsını kaybederek anlamaz oldu. (Ebuleheb) senin yüzünden ehliyetsiz oldu.. (Ebulhakem) de senin yüzünden Ebucehil kesildi. Sen hile denizisin, halk bir damladan ibaret. Ey, düşmanlık edip duran şeytan.. Senin hilenden kim kurtulabilir.»

Şimdi İblis Muaviyeye dedi ki : «Bu bağı çöz. Ben, kalpla hâlisin mihengiyim. Hak beni, arslanla köpeği imtihan için yarattı. Halisle kalpı ayırt etmek için halketti. Kalpın yüzünü karartan ben değilim. İyilere yol gösteririm. Kuru budakları koparırım. (Yani ezelden iyi olanları dalâlete sevketmeğe kadir değilim, onlara daima muin olurum amma şaki olanları izlâl ederim), kurd, ceylândan bir yavru doğursa, onun kurd yahud ceylân oluşundan şüphe edilir. Önüne otla kemik koy.. Bakalım hangisine meyledecek.. Eğer kemiğe gelirse köpektir, ota mey-

lederse ceylân cinsindendir. (Yani ben insanları imtihan eder, onların meyillerine göre izlâl ve irşad ederim. Benim yaradılışa müdahaleye kudretim yoktur). kahırla lûtuf birbirine eş oldu ve bu ikisinden bir hayır ve şer âlemi doğdu. Sen, nefs ve can gıdasını arz et; eğer, insan, nefsinin gıdasını isterse aşağılıktır, ruhunun gıdasını isterse yüceliktir. Ben, iyiyi nasıl kötüleştirebilirim. Tanrı değilim ya. Ben, sadece bir dâvetçiyim, Onları yaratan değilim. Ya güzeli çirkin yapabilir miyim? Rab değilim ki.. Ancak güzele ve çirkine bir aynayım. Hindlinin biri ayna için: (Bu, adamı kara gösteriyor) diye aynayı yaktı.

Bunun üzerine emir Muaviye Şeytana dedi ki : «Ey yol vurucu.. Beni kandırmaya yol bulamazsın.. Sen bir dolandırıcısın, ben de garip bir tacirim. Senin getirdiğin elbiseyi nasıl alabilirim».

Şimdi Muaviye: «Yarabbi.. bu düşmanın elinden kurtar.. hepimizin feryadımıza yetiş»... Diyerek Allah'a yalvardıktan sonra şeytana tekrar şu suretle hitap etti: «Ey halkı yakıp yandıran fitneci!.. niçin beni uyandırdın.? doğru söyle» dedi. Şeytan şu cevabı verdi: «Kötü zan sahibi olan kişi, yüz nişan da olsa doğruyu görmez, bir gönül hayale düştü mü, bin delil getirsen dahi vehmi artar. Söz o gönülde illet haline gelir, bu takdirde öyle adama verilecek cevap susmaktan ibarettir. Ey ahmak, benim şerrimden Tanrı'ya ne ağlayıp sızlanıyorsun. Sen o aşağılık nefsinin şerrinden ağla, sızlan!.. Sen helva yersin çıban olur, sıtmaya tutulursun, sıhhatın bozulur; sonra da şeytana, suçu yokken lânet edersin... Niçin o şeytanlığı kendinde görmezsin. Ey azgın! bunlar İblisten değil, sendendir. Tilki gibi yeşillikte bir kuyruk gördü mü onun tuzak olduğunu niye bilmiyorsun?.. bilemezsin çünkü kuyruğa meylin seni bilgiden uzaklaştırdı.. gözünü aklını kör etti. Sevdiğin şeyler seni kör ve sağır eder. Bana suç bulma; ben; kötülükten de bizarım, hırstan da, kinden de!..

Bir kerre kötülük ettim, halâ peşimanım.. gecem, gündüz olsun diye bekleyip duruyorum Herkes kendi işini bana isnad ediyor.

Muaviye dedi ki: «Seni doğruluktan başka bir şey kurtaramaz. Adalet seni doğruluğa davet etmektedir. Doğru söyle de elimden kurtul. Sen niçin beni uyandırdın. Bilirimki sen uyanıklığa düşmansın. Fışkıdan mis kokusu gelmez. Bunun için senden beni hayır için uyandırmayı ummam.»

Şeytan bunun üzerine sözü ağzının içinde geveleyerek dedi ki: «ey Muâviye!.. Ben seni şunun için uyandırdım. Mescitte peygamber imamet ediyordu.

Peygamberin ardında namaz kılasın, diye acele ile uyandırmıştım. Eğer namaz geçseydi, bu cihan sana kapkaranlık kesilecekti. Bu ziyandan, bu derdden dolayı ağlıyacak, gözlerinden adetâ kâselerle yaş dökülecekti. Herkes ibadetten bir zevk alır: fakat senin, elinde olmıyan bir sebeple namazın fevt olur da içinden keder ve feryad yükselirse yüzlerce namaza değer. Nerde namaz, nerde o hakikî niyazın ışığı !. Ben, işte bunun için seni uyandırdım. Benim işim hile ve hasettir.» Bunun üzerine Muaviye : «Doğrudur, beni, hayrın efzabından mahrum için, daha aşağı bir hayra dâvet eyledin. Senin işin bu.. Gemi göstersen o, girdap olur.» dedi.

NOT : İblis ve Muaviyenin münakaşalarını mufassalan yukarıya aldık. Mevlâna bu hikâyesinde bize gösteriyor ki, her kötülük nefsi emmareden gelmektedir. Yukarıki bahislerde de söylediğimiz gibi o kötü nefsin emrettiğinin aksini yaparsak şerden kurtuluruz, ve o vakit şeytan yaklaşamaz. Fakat nefsi emmarenin kötü emrinden doğan fenalıklarımızı şeytana atfetmek haksızlıktır. Nitekim aşağıdaki âyeti celilelerle hadisi şerifler buna delildir:

(ان كيد الشيطان كان ضعيفا) (Muhakkak şeytanın hilesi zaiftir.)

(ان النفس لامارة بالسوء) (Kötülüğün en büyük âmili muhakkak olarak nefistir)

Sonra şu hadisi şerif : (اعدى عدوك نفسك التى بين جنبيك) (Senin düşmanının düşmanı nefsindir ki, o iki yanın arasındadır.)

Sonra : (لا تسبوا الشيطان وتعوذوا بالله من شره) (Şeytana söğmeyiniz ve onun şerrinden sığınınız)

Görülüyor ki, kötü hareketlerimizin asıl müsebbibi nefistir. Nitekim İblis, nefsi emmaresine tamamiyle hakim olan salâh ehlini yoldan çıkamamaktadır. Burada şu noktayı tebarüz ettirelim ki; insan, şaki veya salih olarak yaratılabilir. Fakat şaki için «öyle yaratılmıştır, artık salâha gidemez» hükmünü verirsek ayni zamanda bu düşünce, ahlâkın değişmesine imkân olmıyacağı kanaatini de meydana getirir ki; bu şiddetli bir cebir olur, ve o vakit maddi ve manevi mes'uliyetten vareste olmamız icabeder. Bu düşünce akle ve nassa tamamiyle mugayirdir. Allah hidayet eder, şaki iken said olabiliriz. Mutalâamıza burada son vererek bu mühim bahsin içinden şeytanın hased ve aşk hakkındaki sözüyle, Muaviyenin; doğru ve hiyleli sözün mihenk ve miyarı hakkındaki mutalâasını şu mesnevilerden okuyalım:

1 — ترك سجده از حسد كيرم كه بود ـ اين حسد از عشق خيزد نه از جحود

2 — هر حسد از دوستى خيزد يقين ـ كه شود با دوست غيرى همنشين

Tercemesi :

1 — Tutalım ki, secdeyi terketmekliğim hasedimdendir. Fakat bu

hasedim inad ve inkârımdan değil, aşkımdan meydana geldi.

2 — Her hased dostluktan zahir olur. Dost ile başkaları bir arada olunca hased de baş gösterir.

İZAHI : Hased bir şeye çok şiddetli muhabbetden doğar. Bizim canla sevdiğimizi bir başkasıyla görürsek hased başlar. Elden geldiği kadar buna mani olmağa ve derecesine göre bu uğurda türlü felâketlere uğramağa razı oluruz. Yukarıki bahsin birinde geçti. Hak'da kıskançtır amma, bu da, yine bizim salâhımız ve intibahımız içindir. Çünkü Hak'dan gayrısına şiddetle muhabbet onu unutmaktır. Bu nisyan Hak'kın gayretini uyandırır ve neticede ilâhi bir darbeye uğrarız. Şeytan da en yüksek bir melekti, Hak'ka âşıktı. Fakat Âdemin yaratılması ve Hak'kın ona muhabbeti hasedini tahrik etti. Çünkü mâşuk başkasına muhabbet bağlamıştı. Bundan dolayı Âdem'i iğva ve izlal etti ve bunda yanıldı, işin aslını bilemedi. Neticede bu iğva, Âdem'in Hak'ka bağlanmasını ve intibahını temin etti Şeytanın da ebediyen lânetle anılmasına sebep oldu. Fakat meselenin asıl iç yüzü şudur ki Hak, hayrın da, şerrin de hâlıkıdır. Her şey zıddıyla münkeşif olduğundan şer olmasa hayır; hayır olmasa şer olmazdı. Küfr olsun, iman olsun. O'nun eliyle dokunmadır; O'nun şan ve eseridir. İşte bunun için Hâlık; şeytanı da, nefsi emmareyi de, hayır ve şerri tebarüz ettirmek için bir fesad menbaı olarak halketmiştir. Bunun her ikisi de olacak ki daima havf ve rica halinde kalacağız, daima Hak'ka bağlanacağız.

Hülâsa; yapılan fenalık, Mevlânanın şu mesnevilerinde de buyurdukları gibi, döner dolaşır, yine sahibine gelir.

تابداند که هر آنکو کرده بد ـ عاقبت باز آید وبروی زند

(Bilesin ki, fenalık yapan kimsenin fenalığı akibet yine ona vurur.)

Şimdi gelelim doğru sözün tatmin edici kudretine dair mesnevilere:

Doğru sözün mihengî

1 — دل نیار آمد زکفتار دروغ ـ آب وروغن هیچ نفروزد فروغ

2 — درحدیث راست آرام دلست ـ راستیها دانهٔ دام دلست

3 — دل مکر رنجور باشد بدهان ـ کرنداند چاشنی این وآن

4 — چون‌شود ازرنج وعلت دل‌سلیم ـ طعم کذب و راست را باشد علیم

Tercemesi :

1 — Gönül, yalan sözden mutmain olmaz, rahat etmez. Yağa su karışırsa şulesi pek sönük olur.

2 — Doğru söz kalbin istirahatidir. Doğru sözler gönül tuzağının taneleridir.

3 — Gönül hasta olursa ağız da fenadır, kokmuştur. İşte o vakit o kimse ağzının tadını bilemez. (Kötü ile iyiyi farketmez).

4 — Gönül, elem ve illetten salim olursa yalanla doğrunun lezzetini tamamiyle anlar.

İZAHI : Sözün tesiri; samimiyetine, sahibinin daima doğru sözlü olmasına ve kendi sözüne kendisinin tamamiyle inanmasına bağlıdır. Haksızlık ve yalancılıkla şöhret bulanın sözü ne kadar âlimane ve vakifane olursa olsun samimî değildir, tesir etmez. İşte şeytanın sözleri hakikaten değerli ve tamamiyle ikna edici bir kuvvette olduğu halde bir türlü Muaviyeyi tatmin etmemiş ve İblis nihayet hakikati itiraf miştir.

İşet Mevlâna yukarıdaki mesnevilerde bu hakikati şöyle izah ediyorlar :

Su ile karışık yağın şulesi ayanlık vermiyeceği gibi yalanla karışık sözden de hakikat nurunun ışığı parlamaz ve kalbimiz müsterih ve mutmain olmaz.

Doğru sözler gönül tuzağının taneleridir, yani gönüller ancak doğru sözle avlanırlar. Eğer gönül hasta, yani bir his ve şehvet ve derin bir garaz içinde ise iyiyi kötüden, hakkı bâtıldan ayıramaz. Fakat renç ve illetten salim yani hiç bir garaz ve maksada bağlı değil ise gönülden doğan nur, doğru ile eğriyi derhal aydınlatır.

İşte aşağıdaki «kadı hikâyesi» bu hakikatı daha açık bir şekilde göstermektedir.

Kadı'nın kadılıktan şikâyeti ve nâibinin ona verdiği cevap

Vaktiyle birisini kadı yaptılar. Bu zat ağlayıp inlemeğe başladı. Bunun üzerine ona sordular: (Bu ağlama nedir?.. şimdi feryadın sırası değil). Kadı bunun üzerine bir ah çekerek dedi ki: (Bir meselede gönlüne hakim olmıyan işin iç yüzünü bilmiyen bir kimse nasıl hüküm verebilir?.. Böyle bir hakim, işin hakikatını bilen o iki kişi karşısında tamamiyle cahildir. Onların hilesini ne bilsin ve böyle olduğu halde onların kanlarına, mallarına nasıl hükmedebilir?.)

Nâip şöyle cevap verdi: (Hasımlar işin iç yüzünü biliyorlar, amma illetlidirler, garazkârdırlar. Halbuki sen işin cahilisin, fakat

şeriat mumusun. Senin bir kasdin ve garazın yoktur. Halbuki o iki hasmı, garazları kör etmiştir. Kasıdsızlık ve samimi hareket, bilgisiz kimseyi bilgili yapar. Garaz ise aykırı bir hale sokar.

Sen rüşvet almadıkça kör değilsin. Bu vaziyette senin gönlünün nuru doğruyu yalandan mutlaka ayırt eder).

NOT : Bu hikâyede, Muaviye ve İblis hikâyesinin bir mütemmimidir. Kalpleri bilmenin en büyük sırrı onlara nazar edenin dürüstlüğü ve hiç bir garaz ve illetle malûl olmamasına bağlıdır. Hikâyede mesele vazıh bir şekilde izah edildiğinden başkaca bir şey ilavesine lüzum yoktur.

Yine şu aşağıdaki hikâyede, İblis hikâyesinde olduğu gibi, ibadetin yalnız iyi bir kalp içinde Hak'ka feryad etmekten ve göz yaşı dökmekten ibaret olduğunu göstermektedir.

İhlâs sahibi birisinin cemaati kaçırdığından dolayı derin teessürü

Birisi mescide girerken baktı ki halk dağılıyor. Cemaatten birine sordu: (Cemaat dağıldı mı ki herkes çıkıyor?.). O, cevap verdi: (Peygamber cemaatle namazını kıldı, duasını bile bitirdi. Ey ham adam, nereye gidiyorsun, niçin geç kaldın?).

Adam bir aah!.. çekti, adeta gönlünden bir kan kokusu geldi.

Bu arada cemaatten biri: (Sen bu âhı bana ver, ben o namazı sana bağışlayayım) dedi.

Adam: (Verdim ve namazı da kabul ettim) dedi ve öbürü o âhı ve niyâzı aldı.

Şimdi bu adama gece rüyasında Hatif şöyle söyledi: (Sen âbı hayatı içtin; derde derman olan ameli aldın, senin o âhı seçmen yüzünden bütün cemaatin namazı da kabul edildi) dedi.

NOT : Yukarıda Muaviye ve İblis hikâyesinde geçtiği üzere, Allah'a ibadeti; elde olmıyan bir sebeple kaçırmaktan doğan kalbî nedamet ve ah—ü zar, o ibadeti vaktinde yapmaktan efzaldır. Yani Hak'kın rizası yalnız muayyen zamanlarda alelusul ibadet yapmakta değil, tam bir hulusu kalp ile ona bağlanmakta ve onun sevgisinden bir an ayrı kalmıyarak daima havf ve rica halinde göz yaşı dökmektedir. Bu göz yaşları gönlün bir meş'alesi olur.

Ev sahibinin, hırsızı yakalamak üzere iken birisinin yüzünden onu kaçırması

Bir adam odasında hırsızı görerek kovalamağa başladı. Epeyce peşinde dolaştı ve terledi. Nihayet son hamlede hırsıza yaklaştı, tutmak üzere idi. Bir başka hırsız: (Ey.. buraya gel!.. çabuk ol.. buradaki hali bir gör mahv oluyorsun. yetiş, yetiş !) diye bağırdı.

Adam, her halde orada bir hırsız olacak, eğer gitmezsem başıma belâ kesilecek: çoluğuma, çocuğuma el uzatacak diyerek tutmak üzere olduğu hırsızı bıraktı ve oraya koştu. Dedi ki: (Aziz dostum ne var?.. ne feryad ediyorsun?). Çağıran adam: (vaktinde ulaşmadın. İşte, hırsızı kaçırdın! . ayak izine bak.. bu tarafa gitmiş, yürü ardından koş) dedi.

Ev sahibi: (Be ahmak, ne söyliyorsun.? ben onu yakalamıştım. Sen bağırınca bırakıverdim.. bu ne hezeyan?!.. sen bir hiylebazsın, belki de sen de hırsızın ta kendisisin).

Öbür adam: (Ben sana ayak izini gösteriyordum, işin hakikatini bilirim) dedi.

Ev sahibi dedi ki: (Bırak şimdi, ben eminim ki asıl hırsız sensin ve bu işi biliyorsun).

Şimdi Mevlâna aşağıdaki mesnevileriyle bahsi şu şekilde incelemektedir :

Hak'da fani olanlarla Hak'kın sıfatında kalanlar hakkında

1 — توجهت کومن بروتم ازجهات ـ دروصال آیات کو یا بینات

2 — صنع بیند مرد محجوب از صفات ـ درصفات آنست کوکم کرد ذات

3 — واصلان چون غرق ذاتند ای پسر ـ کی کنند اندر صفات او نظر

4 — چونکه اندر قعر جو باشد سرت ـ کی برنك آب افتد منظرت

5 — طاعت عامه کناه خاصکان ـ وصلت عامه حجاب خاص دان

Tercemesi :

1 — Sen, cihetten dem vuruyorsun. Ben ise onun dışındayım. Vuslatın delil ve nişanı olur mu?

2 — Merdi mahcub (sıfat perdelerinin arkasında kalan kişi) ancak sıfatları görür. Zati kaybeden kişidir ki sıfatlarda kalır.

3 — Ey oğul!.. vasıl olanlar (Hak'ka ulaşanlar) onun zatinde garkolmuşlardır. Artık onlar nasıl olur da sıfata nazar ederler.

4 — Eğer başın ırmağın dibinde olursa suyun rengine nasıl bakarsın.

5 — Avami halkın ibadet ve taatı, havassın günahıdır; avamın vuslatı, bil ki havassın hicabıdır.

İZAHI : Mevlâna, yukardaki hikâyede; hırsızın bir hile ile diğer hırsızı kaçırarak ev sahibine O'nun ayak izlerini göstermesi münasebetiyle Hak'ka ulaşanlar için artık cihet, iz, zaman, mekân, yoktur, diyorlar. Zaten Hak'da fanî olunca insan bütün kâinatı kaplar ve kendi de onunla kaplanır. Böyle bir hal içinde artık cihet tasavvur olunur mu? Halbuki suret ehli halâ cihette ve izdedir; onlar sıfatta kalmışlardır.

Sıfatlar ise izler gibidir. Aradığımıza ulaştıktan sonra izin, delilin ne kıymeti kalır? Irmağın içinde olan için artık suyun renk ve dalgasına nazar etmek düşünülür mü? Oraya garkolduktan sonra her nereye baksan (اينما تولوا فثم وجه الله) (Nereye nazar edersen onun veçhini görürsün) âyeti celilesi veçhile hakikat deryasına garkolduktan sonra su ve dalgadan başka ne görülebilir.

Hülâsa nereye baksan Hak'kı müşahade edersin.

Şimdi Mevlâna, bahsi şu netice ile bitiriyor : Avam daima satıhta kaldıkları ve her şeyin dış yüzüne baktıkları için onların ibadetleri havassın günahı gibidir. Yani onlar, işin hakikatine ulaşamadıkları için ibadet edeceğim derken şirke ve riyaya sapar, günaha girerler. Avam, ancak dünyaya sarıldıklarından onların vuslatı, havas için Hak'ka ulaşmağa mani olan bir hicaptır.

Padişah tarafından azlolunarak muhtesiplik vazifesi verilen bir vezirin hikâyesi

Padişah bir veziri muhtesip yapsa onun dostu değildir, düşmanıdır. Böyle aşağı mertebeye inen vezir elbette bir günah işlemiştir. Bu indirme sebepsiz olamaz. Muhakkaktır ki önceden vezir olanı, padişahın muhtesip yapması, onun kötü bir iş yaptığındandır. Şüphe etmeksizin şunu bil ki bir suç işlediğin zaman mukabilinde gördüğün ceza, kendi amelinin cezasıdır, cebre gitme !..

Şimdi, bunun üzerine Mevlâna, şu mesnevileri irad ediyorlar:

Kendi amelinin cezasından dolayı (cebr) e gitme

1 — تو يقين مى دان كه جرمى كردهٔ ـ جبر را ازجهل پيش آوردهٔ

2 — كه مرا روزى وقسمت اين بدست ـ پس چرادى بودت آن دولت بدست

3 — قسمت خودخود بريدى توزجهل ـ قسمت خودرا فزايد مرد اهل

Tercemesi :

1 — Yakinen bil ki bir suç işlemişsin, sonra cehlinden cebre gidiyorsun.

2 — Eğer benim kısmetim bu imiş diyorsan niçin evvelâ o devlet senin elindeydi.

3 — Kendi cehlinle kendi kısmetini teptin. Halbuki ehl ve âkıl kimse kendisinin kısmetini ziyade eyler.

İZAHI : Ankaravî'nin izahı veçhile, Hak'la beraber olan velinin huzuru ilâhiden sıfat âlemine indirilmesi velinin kendi kusurudur. İşte bunun gibi meselâ vezirlik sınıfında olan bir kimsenin ondan çok daha aşağı bir memuriyete tenzil edilmesi, hikâyede dahi söylendiği gibi kendi fena amelinin cezasıdır. Yoksa benim kısmetim bu imiş, takdir böyle imiş diye Hak'ka isnad doğru değildir. Bu, o kimsenin bilgisizliğinden ve kendi kısmetini kendisinin tepelemesindendir. Eğer bu ceza Hak'ka isnad edilirse tamamiyle cebr olur ve insanın hiç bir şeyden sorumlu olmaması lâzım gelir. Binaenaleyh böyle bir cezaya sen istihkak kesbetmişsin, Hak da onu halketmiştir. «Hep çekdiceğim kendi cezayı amelimdir» mısraı çok yerinde söylenmiştir.

Münafıkların mescidi dırar yapmaları

Peygamberin düşmanları bir münafıklık düşünerek Peygambere bir oyun oynamak istediler. Dini yüceltmek için yeni bir mescid yapalım dediler. Halbuki bu mürtedlikten başka bir şey değildi. Nihayet mescidi yaptılar. Döşemesini, tavanını, kubbesini tanzim ettiler. Bundan maksadları cemaatı birbirinden ayırmaktı. Nihayet Peygamberin huzuruna geldiler :

«Ey Tanrı Peygamberi.. Lûtfetsenizde mescide kadar gelseniz. Kudumunuzdan, o mescit daha mübarek olur. Bu mescidi yapmakla şunu diledik ki, oraya bir garib gelirse yer bulsun. Bu suretle de din yükselsin, etrafa yayılsın. Bir an orayı şereflendir» dediler.

Bu söz karşısında cenabı Peygamber gülümsiyerek : «Peki» dedi, ve bu suretle haber getirenleri sevindirdi. Fakat onların hiyleleri gözünün önünde görünüp duruyordu. Bu hakikatı bilmemezlikten gelerek Peygamber mescide doğru yürüyünce bir vahiy geldi : «Gul sesini dinleme. Bu habisler hiyle ettiler!.. Söyledikleri sözlerin hepsi aykırıdır. Maksadları kara yüzlülükten başka bir şey değildir. Yahudiler, en hayırlı dini nasıl olur da ararlar. Cehennem köprüsü üstüne bir köprü kurdular ve Tanrıya hiyleye giriştiler».

Bunların maksadları Peygamberin sahabesinin arasını bozmaktı. Şam'dan buraya bir Yahudi getirmek niyyetinde idiler. Çünkü onun vâzını duymuşlar ve ondan sarhoş olmuşlardı.

Bunun üzerine Peygamber : «Gelmiye gelirim amma, şimdi yol üstündeyiz, savaşa gidiyoruz.. Savaştan dönünce mescide giderim» buyurdular. Sonra onları defederek savaşa gittiler.

Savaştan dönünce, münafıklar tekrar gelip Peygambere evvelki vaadini hatırlattılar. Bunun üzerine Tanrı, Peygambere : «Açıkça söyle.. Neticesi savaş bile olsa onların hiyanetlerini açığa vur» dedi.

Peygamber de : «Ey hilebaz kavim.. Susun da sırlarınızın hepsini söylemeyeyim» diyerek onların sırlarından bir kaçını söyleyiverdi, ve münafıklar fena mevkie düştüler ve heman «Haşa, haşa» diye bağırdılar ve her münafık koltuğuna bir mushaf vurup hiyle ile Peygambere koştular, yemin etmeğe koyuldular.

Peygamber dedi ki: «Sizin yemininize mi inanayım, Tanrının yeminine mi?»

Münafıklar yine ellerinde mushaf olduğu halde yemine giriştiler: «Bu doğru ve temiz kelâm hakkı icin bu mescidi kurmamız Tanrı rızasını kazanmaktır. Bu hususta hiç bir hiylemiz yoktur.»

Peygamber dedi ki: «Tanrının sesi kulağıma diğer sesler gibi gelmektedir. Hak, kulaklarınızı mühürledi, bunun için Tanrı sesini duymuyorsunuz. Nitekim bu Hak sesi Musa'ya da bir ağaçtan gelmişti ve o sesle beraber nurlar parlamıştı»..

Şimdi müşrikler vahiy nuruna karşı âciz kalınca yine yemin etmeğe koyuldular. Peygamber apaçık olarak onları yine tekzip etti, ve: «Şüphe yok yalan söyliyorsunuz» buyurdu.

Kıssa üzerine bir not:

Tevbe sûresindeki şu âyeti celile kıssanın esasını göstermektedir:

والذين اتخذوا مسجداً ضراراً وكفراً وتفريقاً بين المؤمنين وارصاداً لمن حارب الله ورسوله من
قبل وليحلفن ان اردنا الا الحسنى والله يشهد انهم لكاذبون لاتقم فيه ابداً

Meali: (Zarar vermek, içlerindeki küfrü gizlemek, müninler arasına tefrika salmak, daha evvel Allah ve Peygamberi ile savaşanı gözlemek için, mescid yapanların ve iyilikten başka bir şey stemedik diye yemin edenlerin, yalancı olduklarına Allah şahittir. Ebedî kıyam etme!...)

Rivayet olunur ki, beni Âmir kabilesi Küba mescidini inşa ettikten sonra Hazreti Peygamberi mescide namaz kılmağa davet etmişlerdi. Peygamber davete icabet buyurarak namaz kıldılar. Fakat bunu çekemiyen bu kabilenin kardaşları Beni Ganem İbni Avf, Küba mescidi civarına evvelce yapılan mescidi gözden düşürmek için basit olarak bir başka mescid inşa ettiler. Bu mescid Şamda bulunan rahip Ebü Âmir'in teşvikiyle yapıldı. Bu teşvikin sebebi Ebu Âmir oraya imam olacak ve böylece ashap arasına derin bir nifak düşürülecekti. Çünkü Ebu Âmir vaktiyle Peygamberle—mescidin binasından evvel savaşta bulunmuş ve mağlûp olarak Şam'a kaçmıştı. İşte rahip, bunun intikamını almak istiyordu. İşte bunun üzerine Beni Ganem ka-

bilesi, Peygamberi, yaptıkları bu mescide namaza davet ettiler ki, vaka yukarıda mufassalan zikredilmiştir.

Şimdi Mevlâna bu kıssa üzerine yalancılar, vefasızlar ve muhannesler hakkında şu mesnevileri irad ediyorlar:

Vefasızlara ve karı tabiatlı muhanneslere güvenme!..

1 — سوی لطف بی وفایان هین مرو ـ کان پل ویران بود نیکو شنو

2 — کر قدم را جاهلی بروی زند ـ بشکند پل وآن قدم را بشکند

3 — هرکجا لشکر شکسته می شود ـ از دو سه سست ومخنث می بود

4 — درصف آید باسلاح اومردوار ـ دل برو بنهند کاینك یارغار

5 — روبکرداند چو بیند زخم را ـ رفتن او بشکند پشت ترا

Tercemesi :

1 — Agâh ol, vefasızların lûtfu tarafına gitme !.. (lûtfunu kabul etme), çünkü vefasızların lûtfu viran bir köprüdür. Bu sözü iyi işit!...

2 — Cahilin birisi oraya ayak basarsa köprü de yıkılır, ayağı da kırılır.

3 — Asker, nerede bir bozgunluğa uğrarsa bu bozgunluk iki üç karı tabiatlı muhannesin yüzündendir.

4 — O muhannes erkek gibi silahlanıp savaşa girer: asker, işte bizi yarlığayacak dost diye ona gönül verirler.

5 — Karı tabiatlı, savaşın zahmetini görünce firar eder: onun kaçışı maneviyatı da bozar.

İZAHI : Yukarıya koyduğumuz kıssa açıktır. Buna ait mesnevilerin tercemesinde de kâfi sarahat vardır.

Meseleyi bir daha teyid için bir kaç söz de biz söyliyelim.

Şüphe yoktur ki vefasız, münafık ve bilhassa karı tabiatlı (muhannes) insanlar ne kadar yemin etseler, ne kadar and içseler ve nihayet sureti Hak'dan görünerek muhatabının vaziyetine göre onun hoşlanacağı vaidlerde bulunsalar, kat'iyyen güvenmemek lâzımdır. Çünkü onların maksadları hiyanet ve denaetten başka bir şey olamaz.

Kaybolan devesini soran kişi'nin hikâyesi

Senin bir deven var. Bir gün bu deve bir yere kaçıp gizlenmiştir.

Gece yaklaşmış, kervanda uzaklaşıyor. Sen telâşından herkese sorarsın: «Müslümanlar, ahırdan bir deve kaçtı, göreniniz var mı?. Kim gördüyse müjdesine şu kadar para vereceğim».

Şimdi senin telâşına herkes güler ve alaya başlarlar.

Birisi : «Evet gördüm, şu tarafa, çayıra doğru gidiyordu».

Öbürüsü : «Üstünde nakışlı bir çuval da vardı» der.

Bir diğeri : «Gördüm, tek gözlüydü». Bir başkası da : «Uyuzluktan tüyleri dökülmüş, çıplak bir deve değil mi?».

Hülâsa, hiç aslı olmadığı halde müjde almak için deveciye her birini bir şey uydurmuşlardı.

Şimdi bu hikâye üzerine Mevlâna, aşağıdaki tamamlayıcı kıssada şu hakikati tebarüz ettiriyorlar :

Birbirine aykırı mezhebler arasında müteredddit bir hale geliş

Herkes marifet hususunda gayıb'a türlü vasıflar vermektedir. Filozof bir türlü söyler, mübahase eden onun sözünü cerheder.

Başka birisi, her ikisini de kınar. Halk büsbütün başka deliller gösterir

Şunu bil ki: bu sözlerin hepsi de Hak değildir. Fakat hiç birisi de sapık değil...

Yani bâtıl olmadıkça Hak zahir olmaz. Halk, kalp altını sahih altın zanniyle alırlar. Eğer âlemde geçer akça olmasaydı kalpı nasıl harç edebilirdik. Doğru olmasa yalan olur muydu?. Yalan, doğru ile nurlanır, itibar kazanır. Bunun için bunların hepsine; hayaldir, sapıktır deme !. Âlemde hayâlsiz hakikat olmaz. Bunların hepsi birbirine karışmıştır. Onu ancak, Musa'nın asası gibi bir asa ayırt eder. Nerede o anlayışlı, tam iman sahibi kimse ki, padişahla yoksulu ayırt etsin?

Bir not :

Yukarıda da gösterilmiştir ki her şey zıddıyla meydana çıkar. Eğer her şeyin hakikati tedkiksiz, tahkiksiz herkese açılıverseydi o vakit âlimin, filozofun mutasavvıfın yüksekliği nasıl taayyün ederdi? ve cihanda kim çalışır ve didinirdi?. Böyle olunca dünya bir adalet sahası olurdu. Hülâsa ilahî meşiyyet böyledir.

Şimdi Mevlâne bu hakikat üzerine aşağıdaki mesnevileri irad ediyorlar.

Âlemde ayıp olmasaydı ehliyet te olmazdı

1 — گرنه معیوبات باشد درجهان - تاجران باشند جمله ابلهان

2 — پس بود کالاشناسی سخت سهل - چون که عیبی نیست چه نا اهل و اهل

3 — ورهمه عیبست دانش سود نیست - چون همه چوبست اینجا عود نیست

4 — انکه گوید جمله حقند احمقیست - وانکه گوید جمله باطل او شقیست

Tercemesi

1 — Eğer âlemde ayıplar olmasaydı bütün tacirlerin hepsi ahmak olurdu.

2 — Bu takdirde kumaş tanımak sanatı kolaylaşırdı. Mademki ortada ayıp yoktur; ehil ne, ehliyetsiz ne ?...

3 — Eğer her şey yine ayıplı olsaydı bilginin ne faydası olurdu?. Mademki hepsi çöptür, odundur; burada öd ağacı yok demektir.

4 — Bir kimse herşey tamamen Hak'dır, bâtıl yoktur, derse; o, ahmaktır. Fakat her şey bâtıldır diyen de şakidir, günahkârdır.

İZAHI : Yukarıda geçtiği gibi âlem bir meşherdir, herşey vardır. Hayır, şer, hak, bâtıl cihanda, hepsi mevcuttur. Eğer âlemde hiç noksan ve ayıp olmasaydı o vakit ilim erbabının, ihtisas erbabının, sanatkârların, tacirlerin hepsinin ahmak olması lâzım gelirdi. Çünkü onlar, bilgileri derin tetkiklerle elde etmişlerdir. ve onlara bilgi sahibi ve mütahassıs dedirten de dünyada noksanın ve ayıbın varlığıdır.

Eğer herşey baştanbaşa ayıplı ise bilginin ne faydası olacaktı. Elbette ayıbın yanında bir de mükemmel olacak ki ayıbı bileceğiz.

İşte bunun için herşey hakdır, bâtıl yoktur diyenler, işi derinden değil, dış yüzünden görmektedir ve ahmaktır. Her şeyi batıl gören ise artık şakiden başka bir şey olmaz.

Hülâsa; bu zıdların her biri, hakikatlerin pençeresini açmaktadır. Her şeyin kemali, o şeyin noksanından doğmuştur.

Bir iş için arkadaşıyla savaşan, fakat kendisinin de o hale düştüğünden haberi olmıyan dört Hintlinin hikâyesi

Dörd Hindli bir mescide giderek namaza durdular. O sırada müezzin geldi. Hindlilerden birisi: «Ey müezzin, ezan okudun mu? vakit oldu mu?» dedi.

Diğer Hindli: «Hey!.. Namazda söz söylenir mi?.. namazın batıl oldu.»

Bunun üzerine üçüncü Hindli söze karıştı; ikinci Hindliye dedi ki: «Namazda söz söyliyen sensin. Ona niçin hücum ediyorsun».

Nihayet dördüncü Hindli de söze karışarak: «Allaha hamdolsun ki, ben bunlar gibi kuyuya düşmedim ve namazım fasid olmadı» dedi. Bu suretle dördünün de namazı bozulmuş oldu.

Şimdi bu kıssa üzerine Mevlâna şu mesnevileri söyliyorlar.

Kendi ayıbın var iken başkasının noksanından ve ayıbından bahsetmek ahmaklıktır.

1 — ای خنك جانیكه عیب خویش دید ـ هر كه عیبی گفت آن بر خود خرید

2 — زانكه نیم او زعیبستان بدست ـ وان دگر نیمش زغیبستان بدست

3 — گر همان عیبت نبود ایمن مباش ـ بو كه آن عیب از تو گردد نیز فاش

4 — «لاتخافوا» از خدا نشنیدهٔ ـ پس چه خودرا ایمن وخوش دیدهٔ

5 — تانهٔ ایمن تو معروفی مجو ـ روبشوی از خوف پس بنمای رو

Tercemesi :

1 — Ne mutlu o kimseye ki kendi ayıbını görür. Kim başkasının ayıbını söylerse o ayıbı kendisi almış olur.

2 — Çünkü insanın yarısı ayıbdan, diğer yarısı da gayıptandır.

3 — Eğer başkası için söylediğin ayıp sende yoksa emin olma. İhtimal ki bir gün o ayıp senden de zuhur edecektir.

4 — Allah'dan; «لاتخافوا — korkmayınız » emrini işitmemiş isen, kendini nasıl emin ve müsterih görebilirsin. (Yani bu hitap, Allah tarafından ehlullaha yapılmıştır.)

5 — Mademki emin değilsin; marufluk ve şöhret arama!.. yüzünü Allah korkusuyla yıka da ondan sonra göster.

İZAH : Mevlâna bu mesnevileriyle kendisinin bin türlü ayıbı ve noksanı varken başkasının ayıbıyla meşgul olmanın fenalığını anlatıyorlar.

Muhakkaktır ki insan kemalinin en yüksek delili, kendi ayıbını görmek ve daima kendi kendisini tarassut etmektir. Başkasında görülüp te bizde bulunmıyan ayıpların bir gün bizde de zuhur edeceğini düşünmeliyiz. Çünkü insanın yarısı salâh ve dürüstlük ise, yarısı da şerdir: Salâh ile şer arasında cihadda bulunmak ve nefsi şerden kurtarmağa çalışmak kemalin en yükseğine erişmektir. İşte ehlullah, bu mücahade ile ayıptan ve noksandan kurtulmuşlar ve Hak'ka ulaşmışlardır. Artık onlar «لاتخافوا ولاتحزنوا» korkmayınız, kederlenmeyiniz.» ve «الا ان اولياء الله لاخوف عليهم ولاهم يحزنون » Evliyaullah için korku ve

hüzün yoktur» âyeti celileleri veçhile hakiki bir emniyet ve kalp huzuru içindedirler.

Bize gelince: Biz böyle bir emniyet besliyemeyiz. Nitekim:

« ولايأمن مكرالله الاالقوم الخاسرون » Allah'ın, mekrinden ancak hüsranda kalanlar emindir.» âyeti celilesi bunu gösteriyor. Yani ancak hakiki müminler ve salikler (Hak yolunda olanlar) dır ki, Allahın mekrinden korku içindedirler. Halbuki hüsranda kalanlar, yani tam bir dalalet ve gaflet içinde bulunanlarda böyle bir korku yoktur. Onlar esasen Hak'kı unutmuşlardır.

Şimdi bu izahlardan sonra Mevlâna, ehlullah mertebesine erişmemiş iken halk arasında şöhret temini için kendilerini vasıl olmuş gösterenlere hitap ederek: «Sen ne şöhret ve marufluk arıyorsun. Evvelâ yüzünü yıka, yani masivadan geç ve kalbini temizle de ondan sonra ortada görün» diyorlar.

Şimdi gelelim Allah'a atfedilen mekr ve emniyetsizlik isnadının iç yüzüne : İlk nazarda Hak'ka mekr ve emniyetsizlik isnadı iyi karşılanmaz. Fakat yine bir âyeti celilede Allah, mekr edenlerin hayırlısıdır, buyuruluyor. Şimdi bu hayırlı mekri şöyle bir teşbih ile anlatabiliriz.

«الحرب خدعة» hadisi şerifi veçhile harblerde hile meşrudur. Yani harbi kazanmak için bütün kumanda heyeti düşmana türlü şekilde tabiyeler gösterirler ve sonra başka yollardan giderler. Eğer düşman bunu anlıyamamışsa neye uğradığını bilmez. Bunun için her iki taraf erkânı harbiyelerinin daima tetkik ve her türlü ihtimalleri hesap etmesi lâzımdır. Böyle olmazsa bunu yapmıyan taraf mağlub olur, ve artık her iki taraf birbirini bilince daha yüksek mesaiye hacet kalmaz. İşte bunun gibi Hak yapacağı işi doğrudan izhar etse ve biz de onu bilsek, havf ve rica kalkar, kulluğumuz muayyen ve mahdut kalırdı. İşte Allah, o hakikî erkânı harb, bizim her türlü sırlarımıza, mücadelemize, mekrimize vakıftır, ve onun için hakimdir. Biz ise o büyük kudretin sırlanan hakikatinden bir zerresini bilemediğimiz için daima mahkûmuz.

Sadede gelelim : Şimdi meselenin asıl iç yüzü şudur ki, Hak'dan gelen bu hayırlı mekr ve fitne; dünya intizamını temin ve hakkın, adaletin tezahürü namına gizli yollardan geldiği için insan, korku ve hayret içinde Allah'a daha ziyade bağlanır. Eğer asilerin, günahkârların cezaları gizli yollardan verilmeyip doğrudan doğruya gelseydi tam intibah ve ibret tevlit etmezdi.

Hülâsa: bu ilâhî mekr olmasaydı, havf ve ricadan uzak kalırdık. İşte Hak'kın mekrinin ve Hak'ka emniyetsizliğin mânâ ve sırrı budur.

Oğuzların birini korkutmak için başka birini öldürmeğe kalkışmaları

Oğuz Türkleri malları yağma etmek için bir köyü bastılar, ve o köyün eşrafından iki kişiyi yakalıyarak onlardan birisini öldürmek için elini kolunu bağladılar. Bunun üzerine o kimse dedi ki : «Benim helâkime niçin kasd ediyorsunuz?.. Ne sebepten benim kanıma giriyorsunuz?.. Beni öldürmekte ne hikmet var?. Bunun üzerine Oğuzlardan birisi dedi ki : «Arkadaşınız bizden korksun da altınları çıkarsın, diye seni öldürüyoruz» dedi. O adam cevap verdi : «Arkadaşım benden yoksul !..» Bu söze karşı Oğuz cevaben : «Onun çok altını olduğunu haber verdiler». Adam dedi ki : «Mademki bizim ikimizden de bir şey umuyorsunuz, evvelâ onu öldürün de ben korkayım ve size altınların yerini göstereyim».

NOT : Mevlâna bu hikâye üzerine irad buyurdukları mesnevilerinde şu hakikatı ortaya koyuyorlar :

« نحن الآخرون السابقون » Biz ahir zamanda gelen eskileriz hadisi şerifi veçhile Hazreti Muhammed, Nuru Muhammedî itibariyle ilk nurdur. fakat cismi varlığı itibariyle âhir zamanda gelmiştir. Binaenaleyh zamanların âhiri olan Muhammed'in devri, mâna itibariyle bütün karnlardan eskidir. Eski devirlerde Peygamberlerden Nuh ve Hud'un kavimlerinin derin bir fecaat içinde helâk olmaları, bizim bunlardan korkarak ibret almamız içindir. Eğer bunun aksi olarak Allah bizi onların devrinde, onları da Muhammedin devrinde getirerek bizi helâk etseydi de onlar bizden ibret alsaydı vay halimize. Şükredelim ve bu nimetin kadrini bilelim.

İhtiyar bir adamın hastalıklarından doktora şikâyeti ve doktorun cevabı

İhtiyarın biri bir hekime: «Dimağım yorgun, aklım yerinde değil» dedi. İkisi arasında şu muhavere cereyan etti.

Hekim: «Dimağının zâfı. ihtiyarlıktandır».

İhtiyar: «Gözüm de kararıyor. Sanki gözümün üstünde koca bir dağ var gibi».

Hekim: «Ey koca ihtiyar.. bu da ihtiyarlıktandır».

İhtiyar: «Arkamda da şiddetli bir ağrı var»

Hekim: «Bu da zaaftan ve ihtiyarlıktan ileri geliyor».

İhtiyar: «Ne yersem hazmedemiyorum».

Hekim: «Midenizin zâfı da ihtiyarlıktandır».

İhtiyar: «Nefesim de tutuluyor.. çok sıkıntı çekiyorum».

Hekim: «Evet.. nefes darlığı.. bu da ihtiyarlıktan. İnsan ihtiyarlayınca, ikiyüz türlü illet peyda olur.»

Şimdi ihtiyar hekimden bu sözleri, işitti ve pek ziyade hiddetlenerek: «Be ahmak.. senin lâfın hep bu mu?.. sen hekimlikten yalnız bunu mu belledin, be herif. Tanrı her derde bir derman vermiştir. sen bunu bilmiyor musun?.. Senin bilgin de kıt, aklın da.» dedi.

Hekim cevap verdi: «Ey yaşı altmış, işi bitmiş adam. Bu kızgınlık, bu hiddette ihtiyarlıktandır».

Şimdi Mevlâna bu hikâye üzerine şu mesnevileri irad ediyorlar :

Ehlullahın iç hayatları

1 — چون همه اوصاف واجزا شد نحیف - خویشتن داری وصبرت شدضعیف

2 — جز مکر پیری که ازحقست مست - دردرون اوحیات طیب است

3 — ازبرون پیرست ودر باطن صبی - خودچه چیزست آن ولی وآن نبی

4 — کرنه پیدا اند پیش نیك وبد - چیست باایشان خسانرا این حسد

5 — ور نمیدانند شان علم الیقین - چیست این بغض وحسدسازی و کین

6 — برتومی خندد مبین اورا چنان - صد قیامت در درونستش نهان

7 — دوزخ وجنت همه اجزای اوست - هرچه اندیشی تو اوبالای اوست

8 — هرچه اندیشی پذیرای فناست - انکه دور اندیشه ناید آن خداست

9 — ابلهان تعظیم مسجد می کنند - در خرابی اهل دل جد می کنند

Tercemesi :

1 — Vücudun bütün vasıfları ve cüzileri zaiflerse kendisini zapt eylemesi, sabr ve tahammülü de zayıflar.

2 — Ancak, Tanrı sarhoşu olan pirler müstesnadır. Onların derununda tertemiz bir hayat vardır.

3 — Onlar zahirde ihtiyardır, amma batında çocuk. Zaten o veli ve nebi nedir ki!..

4 — Eğer onlar, iyinin ve kötünün önünde zahir olmasalardı kendilerine aşağılık kimselerin hasedi olmazdı.

5 — Onlar, velileri yakinen bilmeseler, bu buğuz ve hasedleri nereden gelebilirdi.

6 — O sana güler amma sen onu böyle görme, onun içinde yüz kıyamet gizlidir.

7 — Cehennem ve Cennet hepsi onun cüzüleri !. Sen her hangi bir şeyi ne kadar düşünebiliyorsan o, senin düşüncenin üstündedir.

8 — Sen neyi düşünüyorsan o, yokluk kabul eder. O şey ki düşünceye gelmez, o Hüda'dır.

9 — Ahmaklar mescide tazim ederler amma gönül ehlinin gönlünü harap etmeğe çalışırlar.

İZAHI : Hikâyede olduğu gibi ihtiyarlık şüphesiz uzviyetin umumi şekilde zafa uğramasıdır. Bu sebeple ihtiyarlarda bütün organlar vazifelerini tam yapamazlar. Fakat Hak'dan mest olan pirler, yani ehlullah bundan müstesnadır. Hakikaten, bilhassa riyazat ve bunun neticesi olarak nefsanî şehvetlerden kendini çekmiş olanlar manevî kuvvetlerinin tesiriyle uzviyyet itibariyle düşkün olmamakla beraber manevi zevkin yüksek inşirahı içindedirler. Hırs ve kinden azade temiz bir kalb içinde olduklarından dış cepheleri pirdir ve bâtında sabidirler. Böyle olduğu halde gerek veli ve gerekse nebi, kendilerine bağlı ve iman etmiş olanlar müstesna, aşağılık kimselerin hasedine uğrıyorlar.

Nitekim Hazreti Ali : «Fazileti olanlar, avamın muhakkak hasedini celbederler, cahiller ilim ehlinin düşmanıdırlar» buyurmuşlardır.

Şimdi Mevlâna velilerin vasıflarını ve halka karşı vaziyetlerini şöyle anlatıyorlar. «Onlar zahirde senin yüzüne gülüyorlar amma, içlerinde yüz kıyamet vardır». Yani nefisle mücahede ve mücadeleleri onların derununda müthiş bir kıyamet manzarası göstermektedir. Sonra Cennet ve Cehennem onların cüzüleridir. Onlar bu ikisinin arasında berzalı gibidirler.

Hülâsa; onların zatleri hakkında ne düşünülürse, bu düşüncenin üstündedirler. Çünkü bizim düşüncelerimize giren şeylerin hepsi fanidir, diyorlar ve binnetice hangi şey düşüncemizin altına girerse fanidir, yine her hangi şey tefekkürümüzden uzak kalırsa o Hüda'dır.

Şimdi Mevlâna bahsin neticesini şöyle veriyorlar : Ahmaklar birer suretten ibaret olan mescide akıllarınca tazim ederler amma ehlullahın yani gönül ehlinin gönüllerini harap etmiye ciddiyetle çlışırlar, buyuruyorlar.

Cuhinin ve babasının cenazesi önünde ağlayıp inleyen çocuğun kıssası

Çocuğun biri babasının tabutu önünde ağlayıp inliyor ve başını döğüyordu. Diyordu ki: «Baba seni nereye götürüyorlar.. Nihayet seni bir toprağın altına yatıracaklar, dar ve elemli bir eve iletecekler ki,

orada ne halı ve hatta ne de hasır var.. orada ne gece lâmba yanar, ne de gündüzün bir dilim ekmek!.. Ne o evin kapısı mamur, ne de damına çıkılacak bir yol ve ne de kendisine sığınılacak bir komşu var. Senin gözün ki halkın öptüğü yer idi. Şimdi o kör evde ne hale girecek. Orası öyle amansız ve çaresiz dar bir evdir ki, insanda ne yüz kalır, ne renk»!...

İşte, çocuk bu şekilde mezarın vasıflarını saymakta ve iki gözünden kanlı yaşlar saçmakta idi.

Bir Cuhi (çocuk) bu matemzededen bu sözleri işitince babasına dedi ki: «Babacığım, bu cenazeyi vallahi bizim eve götürüyorlar». Cuhiye pederi cevaben: «Ahmak olma» dedi. Buna karşı çocuk dedi ki: «nişaneleri duymadın mı?.. Babası ölen çocuğun saydığı bütün bu alâmetler, hiç şüphesiz bizim evin nişaneleri!.. Çünki bizim evde de ne hasır, ne çırağ, ne yemek vardır.. evin ne kapısı vardır, ne de damı mamurdur» dedi.

Şimdi bu kıssa üzerine Mevlâna şu mesnevileri irad buyuruyorlar:

Hakkın güneşinden nur almıyan gönül

1 — خانهٔ آن دل كه ماند بى ضيا ـ ازشعاع آفتاب كبريا

2 — تنك وتاريكست چون جان جحود ـ بى نوا ازذوق سلطان ودود

3 — نى دران دل تافت نور آفتاب ـ نى كشاد عرصه و نى فتح باب

4 — كور خوشتر ازچنين دل مرترا ـ اخر از كور دل خود بر ترا

5 — زندهٔ وزنده زاد اى شوخ وشنك ـ دم نمى كيرد ترا زين كورتنك

Tercemesi :

1 — Allah'ın güneşinin şuaından mahrum olan gönül,

2 — Yahudinin canı gibi dar, karanlık ve Hak'kın zevkinden nasipsizdir.

3 — O kalbe hakikat güneşinin nuru doğmamıştır. Bunun için o gönlün sahası ne genişler ve ne de kapısı açılır.

4 — Böyle bir gönülden sana kabir daha hoştur. Artık bu gönül mezarından çık.

5 — Ey şuh ve neşeli can!.. dirisin diri. Bu dar gönül mezarında nefsin daralmıyor mu?

İZAHI : Tercemeden de anlaşıldığı veçhile derin bir hırs ve şehvet içinde paslanan gönül, hiç şüphe yoktur ki Hak'kın güneşinden

mahrumdur. Mevlâna böyle bir gönülü imansızların canlarına benzetiyor ve diyor ki : «Böyle imansız kalblere ne hakikat güneşi doğar ve ne de o gönülden Hak'ka bir kapı açılır. Böyle bir gönüle malik olmaktansa kabirde olmak daha hoştur. Çünkü cehl ve gaflet, hırs ve şehvet karanlığı, kabrin zulmetinden daha çoktur. Bunun için muhtelif âyetlerde müminlerin ve gönüllerinin, daima diri olduğu ve asıl hayatın maddî ve hayvanî dirilikte değil, ilim ve irfan diriliğinde bulunduğu beyan edilmekte ve ezcümle (اومن كان ميتاً فاحييناه) âyeti bu hakikate işaret buyurmaktadır. Yani [o kimse ölümüdür ki biz o'nu diriltelim.]

Yunus Aleyhisselâmın balığın karnından kurtulmasının sebebi ve ruhun nefisten halâsı

يونست دربطن ماهى پخته شد ـ مخلصش را نيست از تسبيح بد

Mevlâna bu mesnevisinde: (Senin Yunus'un, balığın karnında pişti. Onun kurtulmasına tesbihten başka çare yoktur.) Yani peyğamber Yunus'un balığın karnında kemâle ermesine ve nihayet kurtulmasına nasıl tesbihi sebep olmuşsa, senin Yunus'un, yani ruhun da balığın karnından, yani karanlık cesetten ancak böyle bir tesbihle kurtulabilir, buyuruyorlar.

Şimdi meseleyi daha açıklamak için Yunus aleyhisselâmın kıssasını anlatalım :

Peygamber Yunus, Musul civarında Ninova şehri halkına baas olunmuştu. Kavmi kendisini tekzip etti; itaat etmediler. Yunus da bunun üzerine Allah'tan izinsiz olarak onların arasından kaçtı ve bir gemiye bindi. Biraz sonra gemi bir akıntıya uğradı, batmak üzereydi. Bunun üzerine gemiciler dediler ki: «İçinizde Mevlâsından kaçan birisi var».. Kaçanın kim olduğunda münazaa edildi. Nihayet kur'a çektiler Yunusa isabet etti ve kendini denize attılar. Bir balina balığı onu yuttu. Allah ta onu balığın karnında yaşattı. İşte (Saffat) sûresindeki şu âyeti celile bu kıssayı anlatmaktadır :

وان يونس لمن المرسلين اذ ابق الى الفلك المشحون فساهم فكان من المدحضين فالتقمه الحوت
وهو مليم فلولا انه كان من المسبحين للبث فى بطنه الى يوم يبعثون

Meali: (Yunus da peygamberlerdendi. Yükle dolu gemiye kaçtı; gemiciler kur'a attılar, kur'a ona düştü ve onu denize attılar. Yunus kendi kendisini levm ederken bir balık onu yuttu. Eğer Yunus bizi tesbih edenlerden olmasaydı insanların tekrar dirileceği güne kadar balığın karnında kalırdı.)

Bu âyeti celilenin aşağısı şöyle devam etmektedir.

(Biz onu açık bir sahaya attık; o hastaydı. Üzerine kabaktan bir ağaç gerdik. Sonra onu yüzbin kişiye gönderdik ve kendisine imân ettiler ve eceli gelinceye kadar hayattan istifade etti.)

NOT : Yunus'un kıssasını ve o vak'ayı anlatan âyeti celileyi yukarıya aldık. Görülüyor ki Yunus, Hak'kın emri olmaksızın kavmini terkettiğinden dolayı balığın karnına girmek suretiyle cezalandırılmıştır. Fakat onun tesbihi kendisini kurtarıyor. Tesbih şudur : (Karanlığın içinde senden gayri Tanrı yoktur, ancak seni tesbih ve takdis ederim. Biz zalimlerden olduk).

Yunus bu tesbihinde Hak'dan izinsiz hareket etmekle kendisine zulm ettiğini itiraf ediyor, ve afve mazhar oluyor. Tıpkı Âdem'in Cennetten çıkarıldığı zaman ettiği feryad ve neticede afve uğraması gibi...

Bu kıssayı tasavvuf ehli şu suratle izah etmektedirler, ve yukarıya aldığımız mesnevi de bunu göstermektedir.

Yunus'un, balığın karnına girmesi ruhun karanlık cesede girmesi demektir. İnsan isyanda bulundukça ruh zulmete düşer. Eğer hakikî taat ve riyazatla izafî nefisten geçerek Hak'da fanî olabilirsek Yunus'un balıktan halâs olduğu gibi ruh da bu ten zulmetinden kurtulmuş olur.

Şimdi Mevlâna bu kıssa üzerine şu mesnevileri irad ediyorlar :

Cihan deniz, ten balık, ruh da Yunus gibidir

1 — اين جهان درياست و تن ماهى و روح ـ يونس محجوب از نور صبوح
2 — كر مسبح باشد ازماهى رهيد ـ ورنه دروى هضم كشت ونا بديد
3 — ماهيان جان درين دريا پرند ـ تو نمى بينى بكردت مى پرند
4 — برتو خودرا مى زندان ماهيان ـ چشم بكشا تا ببينى شان عيان
5 — ماهيان را كر نمى بينى بديد ـ كوش توتسبيحشان اخر شنيد
6 — صبر كردن جان تسبيحات تست ـ صبر كن كانست تسبيح درست
7 — هيچ تسبيحى ندارد آن درج ـ صبر كن كالبصر مفتاح الفرج
8 — مردرا ذوق از غزا وكر وفر ـ مرمخنث را بود ذوق از ذكر
9 — جز ذكرنى دين اونى ذكر او ـ سوى اسفل برد او را فكر او

Tercemesi :

1 — Bu cihan denizdir, ten balık. Ruh ise sabah nurundan mahcup olan Yunus'tur.

2 — Eğer can, tesbih ederse balıktan kurtulur. Yoksa zulmet teninde hazm olur, yok olur giderdi.

3 — Bu deniz can balıklarıyla doludur. Senin etrafında uçuşurlar amma sen onları görmezsin.

4 — O balıklar kendilerini sana vururlar. Gözünü aç da onları aşikâr olarak gör.

5 — Eğer bu balıkları aşikâre göremiyorsan, bari kulağın onların tesbihini işitsin.

6 — Sabretmek senin tesbihlerinin ruhudur. Sabreyle ki asıl doğru ve dürüst tesbih odur.

7 — Hiç bir tesbih, sabrın derece ve mertebelerini tutmaz. Sabreyle, zira sabr, gamdan kurtulmanın anahtarıdır.

8 — Savaş zevki erin zevkidir. Muhannesin zevki ise zekerden gelir.

9 — Onun dini ve onun zikri zekerden başka değildir. İşte onun bu fikri, kendini aşağılık yere iletir.

İZAHI : Tercemede görüldüğü ve yukarıda söylediğimiz veçhile Mevlâna, cihanı bir denize ve teni balığa, ruhu ise balığın karnında zulmet içinde kalan Peygamber Yunus'a benzetiyor. Yani, yalnız cismin zevk ve şehvetine mağlûp olunursa ruh, balığın karnındaki Yunus gibi zulmette kalacaktır. Bunun için can ve gönülden Tanrı'ya bağlı olarak Hak'kı tesbih ve takdis etmektir ki, Yunus gibi olan ruhun serbestisini sağlar. Aksi halde belirsiz olur gideriz.

Sonra Mevlâna bu deniz, yani bu dünya, yalnız ten balığıyla değil, can balıklarıyla, ehlullah ile de doludur. Onlar, senin etrafında daima uçuşuyorlar ve hatta zaman zaman kendilerini sana vuruyorlar ve seninle sohbet ediyorlar; fakat sen, cismin şehvetleri içinde onları aşikâr olarak göremediğine göre bari onların tesbihlerini işit, diyorlar ve bunun için de sabretmeyi tavsiye ediyorlar. Çünkü o yüksek mertebelere erişmek, çabukça elde edilen bir mazhariyet değildir. Salik, o yola girecek, onlara yaklaşacak, nihayet onların tesbihlerini duyacaktır. Bunun için de nefsi emmarenin tasarrufundan kurtulmak ve harici her türlü elemlere, musibetlere mahrumiyetlere sabretmek ve derin bir ittika içinde daima niyâz ve istiğfardan fütur getirmemek lâzımdır.

Müteakiben Mevlâna, yine şehvetine bağlı bulunanlara ve muhanneslere hitaben : « Sizler sabrın yüksekliğini ne bilirsiniz, ey sırça gönüllü korkaklar!.. En ufak bir şeyden sabrınız ve gönlünüz kırılır.. Sizin zikr ve fikriniz ancak zekerinizin zevkidir. Siz kim.. Bu ulvi mertebeler nerede..?»

Bir oğlanın iri yarı bir adamdan korkması ve o şahsın. «Ey çocuk, benden korkma, ben erkek değilim» demesi

İri yarı bir muhannes, bir çocuğu yakaladı. Çocuk, onun, kendisine kasd edeceğini, sandığından çok korktu ve rengi sarardı. Muhannes çocuğa dedi ki: Emin ol çocuğum, sen benim üzerime çıkacaksın. Ben eğer görünüşte çok iri yarı bir erkek gibiyim amma muhannesim. Ey benim mahbubum, benim üzerime bin, bin beni deve gibi sür».

Mevlâna bu kıssa üzerine şu mesneviyi söyliyorlar.

صورت مردان ومعنی این چنین - از برون آدم درون دیولعین

(İnsanların suretiyle manâları da işte böyledir. Dışarıdan adam görünürler, içeriden mel'un şeytan!...)

Cenabı Pir diğer mesnevileriyle muhannese karşı şöyle hitap ediyorlar :

«Ey Âd kavmi gibi iri cüsseli adam! sen hava ile dolu tulum gibisin; ve bir davula benziyorsun. Davulda can yoktur, yalnız içi doludur. Domuz bile şu bomboş tulumdan daha iyidir. Davul sesinden tilkiler korkar. Fakat akıllı kişi onu öğle döğer ki, deme gitsin...»

Bir Bedevî'nin çuvala kum doldurması ve filozofun onu kınaması

Bir Bedevî devesine iki dolu çuval yüklemiş, çuvalların üstüne de kendisi binmişti. Yolda birisi ona söz attı; ona memleketini sordu ve bir çok yüksek sözler söyledi. En son Bedevî'ye dedi ki: «Bu çuvallar da ne var?». Bedevi cevap verdi: «Çuvalın birinde buğday, öbüründe de kum vardır». Filozuf dedi ki: «neden bu kumu doldurdun». Bedevî cevap verdi: «O çuval boş kalmasın, muvazeneyi bulalım diye koydum». Şimdi filozof Bedevî'ye: «Akıllılık edipte buğdayın yarısını bu çuvala yarısını da öbürüne koysaydın, bu şekilde hem çuvallar hafiflerdi, hem devenin yükü».. dedi.

Bedevî bu fikri pek beğendi ve: «Ey akıllı hakim!.. ince bir fikre sahip olduğun halde neden böyle çırçıplaksın?» dedi ve o hakime acıdı; deveye bindirmek istedi, bu arada tekrar filozofa sordu: «Ey güzel sözlü hakim, bana biraz halinden bahset!.. Bu kadar akılla sen vezirmi-

sin ve yahut padişahmısın?».

Hakim Bedeviye cevap verdi: «Ben ikisi de değilim.. Halktan bir adamım. Halime bir baksana»!.. Bedevî dedi ki: «Ne kadar deven ve ne kadar sığırın var?». Hakim cevaben: «Hiç bir şeye malik değilim» Bedevî tekrar Hakime sordu: «Ne kadar nakdin var? sen bakırları altın eden adamsın». Hakim tekrar şu cevabı verdi: «Ey arabın güzidesi!.. Allah hakkı için hiç bir şeyim yok ve bir gecelik taam ve gıdanın harçlığı da yoktur. Her tarafa, ayağım ve tenim çıplak koşmaktayım. Kim bir ekmek verirse oraya giderim. Bana bu hikmet ve hünerden bir fayda yoktur. Bir hayelden ve baş ağrısından başka bir şey değil».

Bunun üzerine Bedevî hakime dedi ki: «Defol benim yanımdan!.. senin nuhusetin benim başımın üzerine yağmasın.. Senin hikmetin ve kelâmın bütün halk üzerine netame yağdırır. Benim çuvalımın buğday, öbürüsünün de kumdan dolu olması senin bu zekâ ve hiylelerinden üstündür. Bu benim ahmaklığım mübarek bir ahmaklıktır. Benim cahilliğim, senin ilminden daha yeğdir» dedi.

Şimdi Mevlâna bunun üzerine şu mesnevileri irad ediyorlar:

Felsefe ve ilâhî hikmet

1 — حکمتی کز طبع زاید وزخیال ـ حکمتی بی فیض نور ذوالجلال

2 — حکمت دنیا فزایت ظن وشك ـ حکمت دینی برد فوق فلك

3 — زوبعان زیرك اخر زمان ـ برفزوده خویش بر پیشینیان

4 — فکر آن باشد که بکشاید رهی ـ راه آن باشد که پیش آید شهی

Tercemesi :

1 — Tabiattan doğan hikmet hayalden ibarettir. O, Hak'kın nurundan feyz almaz.

2 — Dünya hikmeti zan ve şüpheyi artırır. Din hikmeti ise insanı feleğin üstüne çıkarır.

3 — Ahir zamanın hiyleci ve hakîr akıllıları kendilerini evvelce gelenlerin üstünde görürler.

4 — Fikir ve hikmet odur ki, insanın önüne bir yol açar. Yol ona derler ki, önüne bir şah çıkar.

İZAHI : Mevlâna tabiattan doğan hikmetle meşgul olan filozoflara karşı diyor ki; bu hikmet bir hayalden ibarettir ve hiç bir vakit itminan vermez ve Hak'kın feyzinin nurundan çok uzaktır. Bu felsefe hakikate değil zanna dayanır. Çünkü öncüsü suret ilimleridir. İlâhî

hikmete gelince o, surî ilimler gibi hâdise ile uğraşmaz. Sâliki, cihanın hakikî ruhu olan Allah'a ulaştırır. Sonra, felsefenin başlangıcı olan Çin, Hind, Yunan felsefesinden yeni zaman felsefesine kadar bütün filozofların hepsi birbirlerinin fikirlerini cerhetmişler ve hiç birisi bir görüş birliği yapamamışlardır. Halbuki, ilâhî hikmet sâliklerinin yolları birdir, ayni hakikat üzerindedirler, Aralarında fikir ayrılığı yoktur, yalnız derece ve mertebede birbirinden üstün veya aşağıdırlar. Şurasını söyliyelim ki, felsefe ve ilim, dünya medeniyetinin temelidir. Bu inkâr edilemez. Yalnız biz şunu demek istiyoruz ki, bu felsefe, hakikatin şehrahını açamaz. Söylediğimiz gibi ilmin yolu yalnız dünya üzerindedir. Halbuki ilâhî hikmetin yolu hal ve istiğrak yoludur ve nefisle mücadele ederek Hak'ka ulaşmaktır.

Şimdi Mevlâna, bu filozoflara ve buna benziyen bazı ilim erbabına ve bilhassa ilâhî hikmet münkirlerine karşı: «Bunlar ilâhî hikmet sahiplerini beğenmezler. Fakat asıl hikmet odur ki, insana hakikatin yolunu açmalıdır, yoksa ilim bizi bu yola götürebilir mi.?»

İbrahim Ethem'in deniz kıyısında gösterdiği kerametler

Velilerin en mârufiarından İbrahim Ethem, bir deniz kıyısında oturmuş hırkasını dikiyordu. Ansızın oraya bir emir geldi. O emir vaktiyle şeyhin hükümdarlık devrinde kendisinin bendelerinden biriydi. Şeyhi tanıyıp hemen secde etti. Fakat O'nun hırka dikmekte olduğuna şaşıyordu, ve kendi kendisine: «Öyle bir ulu sultanlığı terketti de şu yoksulluğu ihtiyar etti, bu ne garib şey. Yedi iklimin padişahlığını bıraksın da fakirler gibi kendi hırkasını diksin» diyordu.

Şeyh, onun bu düşüncelerini sezdi. Zaten şeyh arslana benzer, gönüller de ormana...

İbrahim Ethem yüzünü Emire çevirerek dedi ki: «Ey Emir.. Gönül saltanatı mı iyi, bayağı dünya saltanatı mı?. Bu saltanat zahirî bir nişaneden ibaret... bir hiç bile değil. Bâtın âlemine varırsan bunun yirmi mislini görürsün».

Emir bunları dinledi ve etrafına bakınırken gördü ki, balıklar ağızlarında iğne ile başlarını çıkarmışlar İbrahim Ethem'e bakıyorlardı. Bunun üzerine emir bir ah çekerek: «Balık bile piri tanıyor.. yuh olsun o kapıdan sürülen bize» dedi ve ağlıya ağlıya perişan bir halde yola düzüldü.

Şimdi Mevlâna bu kıssa üzerine duyguların sülûktaki hâli ve vahy hakkında şu mesnevileri irad buyuruyorlar:

Ruh, akıl, vahy hakkında

1 — پنج حس باهمدکر پیوسته اند ـ زانکه این هرپنج ز اصلی رست اند

2 — قوت یك قوت باقی شود - مابقی را هر یکی ساقی شود

3 — چون یکی حس درروش بکشادبند - مابقی حسها همه مبدل شوند

4 — چون یکی حس غیرمحسوسات دید - کشت غیبی بر همه حسها بدید

5 — حسها باحس تو کویند راز - بی حقیقت بی زبان و بی مجاز

6 — کین حقیقت قابل تأویلهاست - وین تو هم مایهٔ تخیلهاست

7 — آن حقیقت را که باشد ازعیان - هیچ تأویلی نکنجد درمیان

8 — جسم ظاهر روح مخفی آمدست - جسم همچون استین جان هم چودست

9 — باز عقل از روح مخفی تربود - حس سوی روح زوتر رهبود

10 — جنبشی بینی بدانی زنده است - این ندانی که زعقل آکنده است

11 — روح وحی ازعقل بنهان تربود - زانکه او غیبست اوزان سربود

Tercemesi :

1 — Beş duygu birbiriyle birleşmiştir. Çünkü beşi de bir asıldan gelmedir.

2 — Bu beş duygudan birinin kuvveti, bakisinin de kuvveti olur. Yani birisi kuvvetlense öbürleri de bundan kuvvet alırlar ve her birisi ona saki olur.

3 — Sulûk âleminde bir duygunun bağı çözülünce geride kalan duygular da heman değişirler, yani o duygunun hükmüne tabi olurlar.

4 — Ne vakit bir duygu gayba ait sırları idrake başlarsa diğer bütün duygulara da o sırlar aşikâr olur.

5 — Ve gayba ait her şey senin duygularına hakikatin ve mecazın ötesinde dilsiz ve mecazsız bir takım sırlar söylerler.

6 — Bu (âleme mensup olan) hakikat daima kabili tevildir, bir takım hayaller doğurur. Çünkü vehim dediğimiz kuvvet hayalin mayasıdır.

7 — O hakikat ki âyân âlemine mensuptur, hiç bir veçhile tevil edilemez.

8 — Cisim zahir, fakat ruh gizlidir. Cisim yen gibidir, can ise el gibi...

9 — Halbuki akıl ruhtan da gizlidir. Çünkü zahiri duygu ruh tarafına çabuk yol alır.

10 — Meselâ bir şahıstan bir hareket görünce bil ki o diridir, ve ruha maliktir. Fakat bilinemez ki o şahsın aklı ne derecededir.

11 — Vahyin ruhu ise akıldan da gizlidir. Çünkü o gayıptandır, sır âlemindendir, o ancak oradan baş gösterir.

İZAHI: İnsanda basıra (görme), samia (işitme), lâmise (tutma), şamme (koklama), zaika (tatma) gibi beş his olduğu malûmdur. İşte bu beş duygudan birisi kuvvetlendiği zaman mütebaki duygular da ona tabi olurlar.

Meselâ: gözünü kapayıp gayet keskin bir gül kokusunu alan kimse gülü görür gibi olur. Burada şamme kuvveti istiğrak halinde görme kuvveti ile birleşmiş oluyor. Yani basıra şammaye tabi oluyor. Keza-lık musikiden bir parça dinlediğimiz zaman bu güzel sesler bizi öyle yerlere götürür ve hayal o kadar genişler ki, başka alemlerde gezer gibi oluruz. İşte bu, samianın kuvveti karşısında basıranın ve hatta lâmisenin samiaya tabi olması ve onun emri altına girmesidir. Zaten kuvvetler hep bir asıldandırlar ve psikilojide buna tebadülü ihsas derler.

Şimdi Mevlâna bu duyguların sulûktaki halini şöyle anlatıyorlar:

Hak yolunda bulunan bir sâlik, sulûkta mükâşefe halinde olduğu zaman duygulardan birisi nefsin tasarrufundan kurtularak bağını çöz dümü diğer hislerde tamamiyle ona tabi olurlar, Meselâ göz gayba mensup olan misal âlemini müşahedeye başlar başlamaz bütün hasseler göz kesilirler. Bu tecelliyat karşısında bütün duygular tek olarak basıra hüviyetini alırlar ve bütün hisler bize hakikatsiz, lisansız, mecazsız, yani lisanı hal ile gayıp âleminin sırlarını söylerler. Bu anda tedbir ve tasarruf bizdedir.

Şimdi hakikatsiz ve mecazsız söylemenin ve bunun tevillerinin ne olduğu hakkında aklımızın erdiği kadar izahat vermeğe çalışalım.

Malûmdur ki söz kelimelerden teşekkül eder. Bu kelimelerin manâsı, ya « ma vuzua leh olduğu gibi» kullanılır. Buna hakikat denir veya onun haricinde kullanılır ki buna da mecaz derler Fakat bizim kakikat dediğimiz, insanların neticesi olup bu mahzı hakikat değil, bir takım hayal ve vehimlerden doğmaktadır, daima kabili tevildir. Asıl hakikatın lisanı ise lisanı haldir. Ve bu lisanın harfi kelimesi yoktur; Çünki O mâna, bu dar kelime klişesine sığmaz. İşte evliyaullah, lisana sığmıyan bu hakikati bazan temsilî bir şekilde ifadede bulunuyorlar. Bu misaller bize bir fikir vermek içindir. Yoksa misal hiçbir vakit hakikatin aynı olamaz.

Amma, ayânî olan hakikat, katiyen tevil kabul etmez. Çünkü ha-

kikati lugaviyye değildir. Yani arada bizi tevehhüme sevkeden vasıta yoktur, gayıb âlemindendir.

Netice şudur ki; lûgatlerden ibaret olan sözlerin hakikati sabit olmadığı için daima tevil edilir. Amma aşikâr olan hakikatın tevil edilecek neresi vardır. Vehim ve hayal değil, aynen görülmektedir.

İşte zahir ilimlerle uğraşan zahir üleması daima vehim ve hayallerle uğraştığından ayanî olan hakikati bile tevile yeltenmektedirler.

Yüksek Şarih Avni Konuk'un mesnevi şerhinden şu misali alalım: (والله بكل شى محيط = Allah her şeyi muhittir) buyuruluyor.

Şimdi ülemayı zahire: «Allah her şeyi kaplayınca zati Hak'kın habis veya tayyib yani iyi veya kötü her şeyi kaplaması lâzım gelir ki bu Tanrı'ya bir şenaat isnadıdır. Binaenaleyh Hak'kın her şeyi kaplaması zati ile değil, ilmi iledir. Şu halde âyetteki, muhit, (muhit bi ilmihi) demektir» diye tevile kalkışıyorlar. Halbuki böyle bir tevil hakikatte tayyib veya habis, yani iyi veya kötü diye bir şey yoktur.

Hülâsa, gaybın nuru bütün benliğimizi sarıpta Hak'da fani olduğumuz zaman idrâkimiz tam hakikati kaplamaktadır. Böyle bir istiğrak halinde bütün eşyanın Hak'dan haberdar olduklarını ve onların tesbih ve tehlillerini nefselemirde aynen görür ve duyarız. İşte böyle bir duyuş ve görüşün ne tevili ve ne de temsil ve teşbihi vardır.

Sonra Mevlâna bu münasebetle cism ile ruh ile akıl ve akl ile vahiy münasebetleri hakkında şu izahatı veriyorlar: (Cisim ruhtan gizlidir. Çünkü cisim görülmektedir. Halbuki ruh görülmez. Akılda ruhtan gizlidir. Çünkü ruhun mevcudiyetini, bütün varlığın istidatlarına göre hayati tezahürlerinden anlıyoruz. Amma bu hareketlerin alelâde bir hareket değil şuurî bir şekilde olduğunu görürsek o vakit bir diğer nâzım kuvvetin mevcudiyetini anlarız ki o da akıldır. Yoksa insiyakî hareket akıl olamaz, aklın işi değildir.

Şimdi gelelim vahiy ruhunun akıldan gizli olmasının izahına :

Burada ruhu vahiyden maksad bütün gayıpların anahtarı olan ayanı sabite yani Hak'kın ilmi ilâhisinin suretidir ki Hak bununla zatını örtmüştür. İşte enbiya ve evliya oradan vahiy alırlar ki, mugayyebatın sır içinde sır olan bu vahiy kudretinin ne olduğunu aklın idrâk etmesine imkân yoktur, ve bizzat bu vahyi alan dahi onu bu alelâde lisanla ifade edemez ve burada izafî âlemin bütün vasıtaları durur.

Bahsi bitirmezden evvel bir de ilham kudreti hakkında hir kaç söz söyliyelim.

İlhamı, temsilî ve teşbihî bir şekilde şöyle izah edebiliriz. İlham, vahiy güneşinin bir zerresidir ki, sanatkârların gönülleri bu zerreden nurlanmıştır. İşte sanatkârdaki yaratıcı muhayyele ve ibda kudreti ilhamın menbaı olan bu nur zerresinin eseridir.

Cenabı Pirin yine bu bahisle ilgili aşağıdaki mesnevilerini de tercemе ve izaha uğraşalım:

Cisim ve mânâ: duygularımız ve ruh

1 — در یکی پیهی نهی در روشنی ـ استخوانی را دهی سمع ای غنی

2 — چه تعلق آن معانی را بجسم ـ چه تعلق فهم اشیارا باسم

3 — لفظ چون وکرست و معنا طائرست ـ جسم جوی و روح آب سائرست ـ

Tercemesi :

1 — Bir yağ parçasına nur ve ruşenlik ve bir kemik ve bir kemik parçasına da işitme kabiliyeti vermektesin ey gani Tanrı!

2 — Fakat bu mânâların cisimle ne alâkası var. Eşyanın adlarıyla anlayışın ne münasebeti var.

3 — Lafz yuva gibidir, manâ da kuş gibi. Cisim ırmak gibidir, ruh da akıp giden su gibi...

İZAHI : Malûmdur ki, duygularımızın her biri birer kuvvete maliktir. Fakat her duygu âletinin husule getirdiği kudret hiç kendisine benzemez. Meselâ en kıymetli idrâk vasıtamız olan göz ve kulağın meydana getirdiği görme ve duymayı incelersek nihayet bir kemik ve yağdan ibaret olan kulak ve göz ne duyma ve ne de görmeye benzerler. Birisi madde diğeri ruh ve manâdır. Sonra bir şeyin ismi, bize o şeyin ne olduğunu anlatır. Lâfızlar bir manâya delâlet ederler. Fakat lâfz ile mânanın, ismile fehm ve idrakin ne alâkası var. Böyle olduğu halde kudreti baliğa gayba mensup olan mânayı cisimde izhar ettiği gibi eşyanın fehm ve idrakini de isme tâlik etmiştir, ve bir cisim olan yağ parçasına görme nurunu, bir kemik parçasına da duyma hassasını vermiştir. Fakat bu organların husule getirdiği görme ve duyma, bu maddelerin bizatihi kendisinden değildir. Bunlar birer vasıta olup dumaddelerin bizatihi ruhtur. Bu uzuvlar lâfzın, mânada mündemiç olması giyan ve gören ruhtur. Bu uzuvlar lâfzın, mânada mündemiç olması gibi ruhun cisim ile birer intibak merkezleridir. Sonra Mevlâna diğer bir teşbih ile lâfzı, yuvaya; manayı, kuşa; cismi, ırmağa; ruhu da akar suya benzetiyor. Kuş yuvada eğleştiği gibi mânada lâfızdadır.

Ruh ise sür'atle akan bir suya benzer ki hakikat bahçesinden çıkıp beden mecrasından geçerek tekrar yine aslına gider.

Sonra Mevlâna, diğer bir kaç mesnevisiyle de şu hakikati tavzih ediyorlar. Her an sür'atle akan bu hayatı, biz duruyor zannediyoruz. Eğer ırmağın cereyanını görmiyorsak üzerindeki çörçöpler nereden gelmiştir? Ruhun cesed ırmağında akışını müşahade edemiyorsak, o garip ve acip fikirler nereden doğmuştur? Çünkü senin çörçöplerin de fikrinin

suretleridir. Durgun sularda çörçöp fazla olduğu gibi, temizlenmemiş olan cisim ırmağının içinde mahsur kalan ruh üzerinde de bir çok endişeler ve bulanık gıllügişler yığını birikmiş, kalmıştır. Irmak şiddetle akdığında, çörçöpten nasıl temizlenirse, âriflerin kalbi de, ilâhi menbadan sür'atle akan feyz suyuyla öyle saf bir hale gelmiştir. Bunun için âriflerin kalbinde ne gâm, ne endişe, ne müşevveş havatır yer tutamaz.

Hâlden anlamıyan birisinin bir şeyhi kınaması ve müridin şeyhe cevap vermesi

Hale agâh olmıyanlardan birisi bir şeyhi kötülüyordu; «şarap içiyor, murai, habisin birisidir, böyle bir habis, müridlerin imdadına nasıl yetişir» diyordu. Şeyhin müridi ona dedi ki : «Edebe riayet et!. büyükler hakkında böyle kötü zanda bulunma!.. Onun pâk ve saf olan ruhunu günah seli bulandıramaz. Hak ehline bühtanda bulunma ! Zahire bakma.. daima bâtına nazar eyle ki hakikati göresin»

Müridin bu sözü üzerine o kimse şu cevabı verdi : «Ben onu bir meclisde gördüm. Hiç takvası yok. Eğer inanmıyorsan bu gece kalk ta şeyhinin günah ve fıskını apaçık gör. Gündüzün ziyasıyla gecenin fıskını seyret. Gündüz Mustafa gibi, gece Ebuleheb'e benzer. Gündüz adı Abdullah, gece elinde kadeh, neuzübillâh..»

Nihayet o adam bir gece müridi bir pencere başına götürdü. Pirin elinde dolu bir kadeh vardı. Mürid bunu görünce : «Şeyhim.. sen de mi aldatıcısın!.. sen, şeytan şarap kadehine işer demezmiydin?» dedi. Şeyh dedi ki: «Benim kadehimi öyle doldurdular ki içine bir tek üzerlik tohumu bile sığmaz. Sen sözü yanlış anlamışsın, aldanmışsın. Bu zahiri şarap, zahiri kadeh değil ki.. Bu kadeh Tanrı nuruyla dolu; hem de dudağına kadar.»

Şeyh bu sözleri söyledikten sonra : «Bu ne kadehtir, gel de bak behey münkir!..» dedi. Mürid gelip baktı; gördü ki, kadehte halis bal dolu. Bunun üzerine bir müridine dedi ki : «Yürü !.. Bana çabuk şarap bul. Bir hastalığım var, şarap içmek mecburiyetindeyim. Zaruret vakti her pis temiz sayılır, inkâr edene lânet olsun».

Mürit bütün meyhaneleri dolaştı ve bütün şarap küplerine baktı, fakat küplerin hiç birinde şarap bulamadı. Hurma şarabıyla dolu olan küpler balla dolmuştu. Bütün keyf ehli kimseler bu ne iş, hiç bir küpte şarap yok; dediler ve ellerini başlarına vurarak şeybin yanına geldiler. «Ey ulu şeyh, sen meyhaneye geldin, bütün şaraplar kudumun hürmetine bal oldu ve bizim canlarımız da temizlendi» dediler.

Şimdi Mevlâna bu kıssa üzerine aşağıdaki mesnevileri söylüyorlar :

1 — اینچنین بهتان منه بر اهل حق - کین خیال تست بر کردان ورق

2 — این نباشد وربود ای مرغ خاك - بحر قلزم را ز مرداری چه باك

3 — نیست دون القلتین وحوض خرد - که تواند قطره اش ازراه برد

4 — آتش ابراهیم را نبود زیان - هرکه نمرودیست کومی ترس ازان

5 — نفس نمرودست وعقل وجان خلیل - روح درعینست ونفس اندر دلیل

6 — این دلیل راه رهرورابود - کوبهردم دربیابان کم شود

7 — واصلانرا نیست جزچشم وچراغ - ازدلیل وراه شان باشد فراغ

8 — کردلیلی کفت آن مرد وصال - کفت بهر فهم اصحاب جدال

9 — بهرطفل نو پدر تی تی کند - کرچه عقلش هندسهٔ کیتی کند

10— بهر تعلیم بچه بسته دهن - اززبان خود برون باید شدن

11— کفررا حدست واندازه بدان - شیخ ونور شیخ را نبود کران

12— پیش بیحد هرچه محدودست لاست - کل شیءٍ غیر وجه الله فناست

13— کفروایمان نیست آنجایی که اوست - زانکه اومغزست واین دورنك وپوست

14— این فناها پردهٔ آن وجه کشت - چون چراغ خفیه اندر زیر طشت

15— کیست کافر بی خبر زایمان شیخ - کیست مرده بی خبر ازجان شیخ

Tercemesi :

1 — **Hak ehline bühtanda bulunma! Bu, senin hayalindir; çevir o yaprağı.**

2 — **Bu olmaz ya, eğer olsada ey toprak kuşu ümman denizine pislikten ne korku vardır.**

3 — **O, küçük bir havuz değil ki, bir katracık p slik onu bulandırsın.**

4 — Ateş, İbrahime zarar vermedi. Kim Nemrut ise sen ona söyle : Kork ateşten!...

5 — Nefis Nemruttur; akıl ve can ise Halildir. Ruha gelince o tam müşahade halindedir. Kılavuza muhtaç olan nefistir.

6 — Kılavuz; yolcuya, çöllerde her an için yolunu kaybedene lâzımdır.

7 — Menzile ulaşanlara, gözden ve çırağdan başka bir şey lâzım değil.. Onlar kılavuzdan da, çölden de kurtulmuşlardır.

8 — Eğer vuslat ehli bir delil söylüyorsa mücadele içinde bocalayanlar anlasınlar diye delil getirir.

9 — Baba, küçük çocuğuna onun dilince «ti ti» der. Aklı, âlemi ölçüp biçse bile..

10 — Söz bilmiyen mübtediye bir şey öğretmek için kendi lisanını bırakıp onun lisanınca konuşmak lâzımdır.

11 — Küfrün de bir hududu ve ölçüsü vardır. Fakat şeyhin nuruna ve şeyhe, bir kenar ve bir had yoktur.

12 — Hududu olmıyanın önünde, mahdut olan şey «Lâ» dır, yoktur. Allah'ın veçhinden gayri her şey fanidir.

13 — Şeyhin bulunduğu yerde küfür ve iman yoktur. Çünkü o içdir, küfür ve iman ise renk ve posttur.

14 — Bu yokluklar, bütün fanî olan şeyler, o bakî olan veçhin perdesi oldu. O, leğen altındaki gizli ışığa benzer.

15 — Kâfir kimdir? Şeyhin imanından haberi olmıyan... Ölü kimdir? Şeyhin canından habersiz olan..

İZAHI : Hikâyede olduğu veçhile ehlullahı, şarap içer, şu veya bu harekette bulunur gibi isnadlarla kötülemek, hamlıktır, körlüktür. İnsanı kâmilde böyle şeyler görülmez ya, velev görülse, velev içseler dahi koca bir ummanın pisl·kten ne korkusu var. Bunlardan ancak Nemrut tabiatli olanlar korksunlar. Bu tabiatta olanlardır ki, nefsanî şehvet ateşi içinde yanıp kavrulmaktadırlar. Ateş, onları yakar, fakat İbrahim ehliyetinde olan ehlihal için bir gülistandır.

Mevlâna yine bir mesnevisinde, şeyhde gördüğümüz zahirî şehvet eserleri onlara zarar vermez. Fakat hamlar için bütün müştehiyat, öldürücü bir zehirdir. Güneşin nuru pisliğe düşmekle mülevves olmaz; Onlar babaset etmiyen nurdur.

Hülâsa, ârifin nakisası basiret iledir. Avamın masiyetleri ise yalnız nefsani haz içindir. Yani şeyhin zahiren gördüğümüz riyası, bizim ihlâsımızdan yeğdir. Zira Şeyhin riyası basirettendir ve binnetice hakikati göstermek için muvakkat bir görünüşten ibarettir Mübtedilerin ihlâsı ise körlükten ve taklittendir.

Sonra Mevlâna nefsi, Nemruda; akıl ve canı da Halile benzeterek «Nefse tabi olanlar Nemruttur ve delile muhtaçtırlar; Halbuki ehli halin ruhu daima müşahade halinde olduğundan onlara yol göstermek için aklî ve naklî hiç bir delile ihtiyaç yoktur. Kılavuz ancak çölde yolunu kaybeden hamlar ve körler içindir. Binaenaleyh ilâhî nurun şulesi altında menzile vasıl olanlar kılavuzdan çoktan fariğ olmuşlardır. Gayeye vusulden sonra vasıtaya ihtiyaç kalır mı ? Gerçi onlar da bazan delile doğru gidiyorlar. Amma bu, hakikati anlatmak için halka inmektir. Nitekim bir baba dünyanın en büyük âlimi de olsa çocuğuna bir şey anlatmak için onun diline inmek zaruretindedir. Nasa aklı kadarınca söz söylemek lüzumu, hadisi şerif iktizasındandır.

Daha sonra Mevlâna, ehlihâl için onlar, küfür ve imandan müstağnidirler, diyor. Küfür ve iman arazdır, mahlûkdur. Binaenaleyh Halik'a erişmiş vasıllar için küfür ve iman neyi ifade eder. Bunun için onlardan, zahiren küfür gibi görünen fiiller ve sözler de sudur etse o, yine bir hakikatin ifadesidir va bir maksada matuftur.

Yukarıda dediğimiz gibi bir araz olan küfrün nihayet bir hududu vardır. Şeyhin gönlündeki nur ise nihayetsiz bir ummandır. Bu hudutsuz gönül önünde mahdut ve mahlûk olan küfür ve iman hiçtir, yoktur; bâki olan ancak O'nun veçhidir.

Hülâsa, insanı kâmil, küfrün de, imanın da hududunu aşmıştır. Maksadı olan vuslata eriştikten sonra artık vasıtaya lüzum kalmaz. Nihayet Mevlâna netice olarak şöyle söylüyorlar: «Kâfir, şeyhin imanından haberi olmıyan, ölü de şeyhin canından habersiz olandır».

Birisinin, Ulu Tanrı, günahımdan dolayı beni suçlu tutmıyor diye iddiaya girişmesi ve Şuayb'ın ona cevabı

Peygamber Şuayb zamanında birisi, «Tanrı bende çok ayıp ve günahlar gördü; nice suçlarda bulundum. Böyle olduğu halde lütfu kereminden bana ceza vermiyor» dedi.

Ulu Tanrı Şuayb'ın kulağına dedi ki: «Ona gayıp âleminden fasih bir dil ile cevap ver».

Bunun üzerine Şuayb, Hak lisanından o adama şöyle söyledi: «Ey aykırı düşünceli!. Ey yolu bırakıp ta çölü tutmuş!.. Seni çok defalar cezalandırdım; fakat senin haberin yok. Ayağından tepene kadar zencirler içinde kalmışsın. Ey kara gömlek!. senin kat kat pasın, senin batınını harap etmiştir. Senin kalbinde paslar üstünde pas vardır; bunun için kör olmuş.. Eğer o is, o kurum başka bir çömleğe vursa onu karartır. O paslar, demirini yemeğe, gevherini yok etmeğe başlamıştır.»

Şuayb ona bu nükteleri söyleyince adamın gönlünde güller açıldı, canı gök yüzünden gelen vahiy sesini duydu. Dedi ki: «Eğer bizi cezalandırdıysa onun nişanesi nerede.?»

Bunun üzerine Şuayb: «Yarabbi, beni kabul etmiyor. Bu cezaya bir alâmet aramakta» dedi.

Tanrı: «Ben ayıpları örtücüyüm; sırları söylemem; ancak şu tek sırrı söyliyeyim, onu cezalandırdığımın bir nişanesi şu.. O adam oruç tutmakta, dua etmekte, namaz kılmakta, zekât vermektedir. Fakat onun ruhu bu ibadetlerden bir zerre bile zevk duymıyor. İbadeti kışrdan ibaret, içi yok.»

Şimdi Mevlâna bu kıssa üzerine şu mesnevileri söyliyorlar:

1 — ذوق باید تادهد طاعات بر ـ مغز باید تادهد دانه شجر

2 — دانهٔ بی مغز کی کردد نهال ـ صورت بی جان نباشد جز خیال

Tercemesi :

1 — İbadetlerin bir netice verebilmesi için zevk gerek, tohumun ağaç olması için iç gerek

2 — İçsiz tohum nasıl fidan olur. Cansız suret te hayalden başka bir şey değildir.

İZAHI : Hikâyede görüldüğü veçhile yapılan ibadetler huşu ve huzûdan âri ise ruha zevk vermez. Böyle bir ibadet ancak bir alışkanlık neticesidir.

İçsiz tohum nasıl semere vermezse içden olmıyan ibadet te Allah'ın nezdinde makbul değildir ve semeresizdir. Çünkü bu kabil kimselerin ibadetleri habersiz ve idrâksiz, şevki bir kımıldamadan ibarettir. Zevk, her nereden gelirse gelsin, ruhun onu duymasına bağlıdır. Ruh duymıyorsa o kimse maddi ve manevî mevcut değildir ve bir hayalden ibarettir.

Şu halde Hak'dan gelen en büyük ceza, gerek ibadette ve gerek her hangi bir şeyde olursa olsun ruhun ondan zevk almamasıdır.

Farenin, devenin yularını çekmesi ve kendi kendine gururlanması

Bir fareceğiz bir devenin yularını eline alarak kurula kurula yola revan oldu. Deve, tabiatındaki mülayimlik yüzünden onunla beraber yürümeğe koyuldu. Fare: «Bende ne pehlivanmışım, ne yiğit er imişim» diyerek gurura düştü.

Farenin düşüncesinin ışığı deveye aksetti: «Hele, sen hoş ol. Ben sana gösteririm» dedi.

Gide gide bir büyük ırmak kenarına geldiler. Irmak öyle derindi ki bir fil bile o ırmakta zebun olurdu. Fare orada durdu, korkusundan kaskatı kesildi. Deve, «Ey dağda taşta bana arkadaş olan!.. neden durakhyorsun, neye şaşırdın? Irmağa ercesine ayak bas, gir suya!.. Sen benim klavuzum değil misin, yolun ortasında niye kaldın?.»

Fare dedi ki: «Bu büyük bir ırmak, çokda derin... ben burada batmak tehlikesini görüyorum.»

Deve: «Hele bir göreyim.. ne kadarmış bu su» diyerek ayağını attı. Dedi ki: «A, kör sıçan!.. su diz boyuymuş, niye şaşırdın?»

Fare: «Sana karınca amma bize ejderha.. dizden dize fark var. Ey hünerli deve, sana diz boyu amma benim tepemden yüz arşın geçer» dedi.

Deve dedi ki: «Öyle ise bir daha küstahlık etme! Sen kendin gibi farelerle boy ölçüş !»

Fare: «Tövbe ettim. Tanrı hakkı için beni bu tehlikeli sudan geçir» dedi

Deve merhamete geldi ve dedi ki: «Haydi.. sıçra da benim hörküçümün üstüne otur. Senin gibi yüzbinlercesini ben bu vartalardan geçirdim.» Şimdi Mevlâna bu kıssa üzerine şu mesnevileri söyliyorlar:

Her sahada kendi dereceni bil; haddini aşma!..

1 — چون پیمبر نیستی پس روبراه ـ تارسی ازچاه روزی سوی جاه

2 — تورعیت باش چون سلطان نهٔ ـ خود مران چون مرد کشتبان نهٔ

3 — وربکویی شکل استفسار کو ـ باشهنشاهان تومسکین وار کو

4 — ابتدای کبروکین ازشهوتست ـ راسخی شهوتت از عادتست

Tercemesi :

1 — Madem ki Peygamber değilsin, yola düşde bu kuyudan kurtulup yüce bir makama erişesin.

2 — Madem ki sultan değilsin, raiyet ol, kaptan değilsin, gemiyi alabildiğine sürme!..

3 — Söylersen bile sual tarzında söyle. Padişahlarla mütevazı ve edebli konuş.

4 — Kibir ve kinin başlangıcı şehvettendir. Şehvetinin yerleşip kuvvetlenmesi de âdetindendir.

IZAHI : Gerek kıssa ve gerek mesnevilerde açıkça söylendiği veçhile insan, ancak kendi kuvvet ve kudretine eşit kimselerle boy ölçmelidir. Bir fare gibi hakir olduğu halde kendisinin ne olduğunu anlıyamıyarak, manasız bir gurur yüzünden kendisinden çok yüce kimselerle boy ölçüşmeğe kalmak, gülünç bir mevkie düşmektir. Bunun için Cenabı Pir, tercemede söylediğimiz veçhile madem sultan değilsin raiyet ol, kendi mıkdarını bil, bilhassa senden çok yüksek kâmil insanlar huzurunda söz söylemekligin icap etse bile kendi bildiğini göstermeğe kalkışma ve büyük bir nezaket içinde bu sözleri sual tarikiyle söyle!..

Zaten haddini bilmiyerek kibir ve gurur içinde olanların bu azametleri nefsanî şehvetten gelmektedir. Bu şehvetler de hazmedilmiyen mansıplardan, paralardan, halkın lüzumsuz şımartmasından ileri gelir. İşte böylelerine halkın gösterdiği gayri samimî ikram ve tazimler, o adamda kibir ve kini bir âdet hükmüne sokmuştur. Bilhassa gurur ve şehvetten mümkün olduğu kadar kaçınalım.

Sofilerin, şeyhin huzurunda çok söz söyliyen bir sofiyi kınamaları

Sofiler, bir sofiyi kınayıp tekke şeyhinin yanına gelerek şeyhe: «Ey ulumuz.. el'aman bu sofinin elinden! bizim öcümüzü bundan al» dediler.

Şeyh: «Sofiler, şikâyetiniz ne?» diye sorunca birisi: «Bu sofinin üç kötü huyu var., Söze başladımı çan gibi hiç su-maz, boyuna söyler. Yemeğe başladı mı yirmi kişinin öğününü yer. Yattı mı ashabı kehfe benzer» dedi. Bu şekilde şeyhin huzurunda mücadeleye giriştiler. Şeyh o fakire dönerek dedi ki: «Ne halin olursa olsun daima itidallı hareket et.»

Mevlâna şeyh ağzından şu mesnevileri söyliyorlar :

İşin hayırlısı orta hallisidir.

1 — درخبر خیرالامور اوساطها - نافع آمد ز اعتدال اخلاطها

2 — کریکی خلطی فزون شداز عرض - درتن مردم بدید آید مرض

3 — برقرین خویش مفزا درصفت - کان فراق آرد یقین در عاقبت

Tercemesi :

1 — Haberde gelmiştirki işlerin hayırlısı orta hallisidir. Vücuttaki ahlat bize itidal yüzünden faydalıdır.

2 — Bunların biri her hangi bir sebeple fazlalaştı mı insanın vücudunda hastalık meydana gelir.

3 — Arkadaşına her hususta pek yüklenme, çok söz söyleme ve onu pek övme. Çünkü bu nihayet ayrılığa sebep olur.

İZAHI : Şimdi Mevlâna tarafından şeyhin ağzıyla söylenen bu sözlere karşı o sofi dedi ki: «Orta yol ve orta halli olmak bir hikmet ise de nisbîdir.»

Irmağın suyu deveye göre azdı; fakat fareye göre deniz gibiydi.

Birisinin dört ekmeğe ihtiyacı olur da iki yahut üç tanesini yerse, bu, orta bir yeyiştir.

Fakat dördünü de yerse bu yeyiş, orta bir yeyiş değildir ki. O adam kaz gibi hırsına esir olmuştur.

Birisinin on ekmeğe iştahı olsada altısını yese bu yeyiş orta sayılır.

Fakat benim elli ekmeğe ihtiyacım var, senin altı yufkaya... müsavi değiliz ki.

Sen on rekât namaz kılınca usanırsın, ben beşyüz rekât namaz kılsam usanmam.

Birisi ta Kâbeye kadar yaya gider, öbürü mescide varıncaya kadar kendinden geçer.

Birisi o kadar cömerttir ki gönlü bulanmadan canını bile verir, öbürü bir dilim ekmek verebilmek için can çekişir.

Bu orta halli olmak, önü, sonu olan şeye nisbetledir.

Bu nisbet her şeyde evvel ve ahırın bulunmasına bağlıdır. Sonsuz bir şeyin önü sonu nasıl olur.. Önü, sonu olmıyanın ortası nasıl bulunur. Bunun için Tanrı (Deniz mürekkep olsa biterdi, fakat Rab'bımın kelimeleri bitmez) dedi. Hiç bir kimse Tanrı tecellisinin evvelini ve ahirini gösterememiştir.

NOT : Her hareketimizde ifrat ve tefrite gitmek doğru değildir. Her şeyde itidal gözetilmelidir. Fakat bu itidal, ve her şeyin ortasını bulmak, önü ve sonu olan bizim mahdut hareketlerimize göredir. Yoksa ilâhî tecellinin ne önü ve ne de sonu vardır. Namütenahi olan bu ilâhi tecelli mürekkebe ve kaleme gelmez. Onlar biter de bu tecelli yine devam eder.

Hal diliyle söz söyleyiş ve onun anlaşılması

Mum ile pervanenin başından geçenleri duy, bunların manâsını anla azizim!..

Gerçi bunların aralarında zahirî bir söz yok amma sözün sırrı, manâsı var. Agâh ol, yücelere uç ! Baykuş gibi aşağılarda kalma!...

Birisi : «Burası satrançta ruh hanesi» demiş. Bu sözü duyan kimse :

«O, evi nereden elde etmiş, satın mı almış, yoksa mirasa mı konmuş» diye sormuş.

Nahivcilerden biri : «Zeyd, Amr'i döğdü» diye bir misal getirir. Onu dinliyen : «Suçu yokken niye döğmüş o çiy Zeyd» der. Nahivci : «Bu mânâ ölçeğinden ibaret, Sen buğdayı almağa bak. Ölçeğe lüzum yok. Bu, bir misaldir, Sen irabı düzeltmeğe bak» derse de öbürü : «Ben onu bunu bilmem. Zeyd, Âmr'i suçsuz, günahsız ne sebeple döğdü» deyince nahivci; naçar kalarak alaya başlar : «Âmr, Zeyd'den fazla olarak bir (v) çalmıştı, Zeyd anlayınca o hırsızı döğdü» der, bunun üzerine Zeyd: «Tabiî hırsıza haddini bildirmek lâzım» (1) diye söylenir.

Mevlâna, bu kıssada misali hakikat zannederek lâfzi nizada bulunanlara tariz etmektedir. İş, surette değil, mânâdadır. Suret ehli olanlar (asl)a vakıf olmadıkları için bu suret âlemini ve onun hayhuyunu hakikat telâkki ediyorlar. Onların bu hali sarf ve nahiv kaidelerini öğretmek için gösterilen misallere benzer. Mesele misalde değil, mânâdadır.

Meyvesi; insanı ebedî hayata ulaştıracağı iddia edilen ağaç ve padişahın o ağacı arattırmağa kalkması

Bilgili bir adam hikâye yollu : «Hindistanda bir ağaç vardır, meyvesini yiyen ne ihtiyarlar, ne de ölür !..» der. Bir padişah bunu duyar. Bu sözü doğru sanarak o ağaca ve meyvesine âşık olur. Bunun için divan adamlarından bilgili birisini Hindistana yollar. Adamcağız yıllarca Hindistanda o ağacı arar; şehir şehir dolaşır, kime sorarsa herkes güler ve alay eder. Orada nice yıllar gezip tozar. Gurbet diyarında bir hayli meşakkatler çeker. Fakat maksudundan bir eser görünmez. Nihayet padişahın yanına dönmeğe niyyet ederek ağlıya ağlıya yola çıkar. Yolda gelirken uğradığı memleketin birinde kerem sahibi kutublardan âlim bir şeyh varmış. Adam bunu işitince gözleri yaşlı bir halde şeyhin huzuruna varır ve yalvararak : «Şeyhim.. Ümidim kesildi, bana ulaş» der. Şeyh : «Ümitsiz isen bile söyle! Ne talebin var?». Nedim : «Bir padişahım var, beni bir ağaç aramak üzere gönderdi. Bu ağacın meyvası abıhayat imiş. Yıllardır aradım bulamadım. Herkes benimle eğlendiler» der. Şeyh gülümser ve der ki : «Ey saf adam ! Bu ağaç, bildiğin ağaç değil, ilimdir. O öyle bir ağaçtır ki feyzi her tarafı kaplamıştır. O ağaç, Hakkın sıfatıdır. Sen surete kapılmış, yolunu yetirmişsin. Mânâyı elden bıraktığın için onu bulamıyorsun. Mânâ tektir. İsim nihayetsiz... İşte o manâya gâh ağaç derler, gâh güneş, gâh deniz adını takarlar, gâh bulut.. Hülâsa o öyle bir kudrettirki nihayetsiz eseri var. En küçük hassası sahibine ebedî bir hayat bağışlamasıdır».

(1) — Arapçada Âmr kelimesinin sonuna okunmıyan bir vav (v) konmaktadır.

Şimdi Mevlânanın bu kıssa üzerine şu iki mesnevisini alalım:

İsimden sıfata geç !..

1 — درکذر ازنام وبنکر درصفات - تا صفاتت ره نماید سوی ذات

2 — اختلاف خلق ازنام اوفتاد - چون بمعنی رفت آرام اوفتاد

Tercemesi :

1 — İsimden geç! sıfata bakta sıfat sana zat tarafına yol göstersin.

2 — Halkın ihtilâfı isme düşkünlüğündendir. Manâya ulaşınca rahatlaşırlar.

İZAHI : Âlemde gördüğümüz bütün mevcudat, Hak'kın esma ve sıfatının nihayetsiz tecelliyatından ibaret olup isim, şey'in; sıfat, ismin; zat de sıfatın batınıdır.

Namütenahi olan bu esma ve sıfat, Hak'kın zatine hicap olmuştur. Fakat bu hicap bizim gibi zâhire bakan nakıslara göredir. Hak'kın marifetinde yüksek mertebeye erişenler nihayetsiz olan isim ve sıfatlara değil, tek olan zati Hak'ka nazar ederler ve asıl mânaya ulaşırlar.

İşte âlemde halk arasındaki kavgalar zati vahid'e muhtelif isimler vermekten çıkmıştır. Yani suret ehli mânaya ulaşamıyarak lâfızda kalınca her şeye kendine, kendi lisanına göre bir isim vermiş ve birbirinden ayrı olan bu görüş ve bilişler büyük bir niza ve ihtilaf doğurmuştur. Bunun için isim ve surete değil, onun bâtını olan sıfata nazar etmek gerektir ki zate, mânaya ulaşılsın. İşte o vakit ihtilâf kalkar ve ruhlar arasında ittihad hasıl olur.

Aşağıdaki hikâye bu hakikati daha bariz bir şekilde aydınlatmaktadır:

Birbirlerinin lisanını anlamıyan dört kişinin üzüm için kavgaya girişmeleri

Adamın birisi dört kişiye bir akçe verdi. Bunlardan birisi acemdi: «Ben bu parayı engur'a vereceğim» dedi. Öbürü araptı, «Lâ» dedi, «Ben ineb isterim, engur istemem». Üçüncü şahıs Türktü. «Bu para benim! Ben ineb istemem, üzüm isterim» dedi. Dördüncü şahıs da Rum'du. Dedi ki: «Bırakın bu lâfları! «Ben istafil isterim».

Derken kavgaya başladılar. Çünkü isimlerin sırrından gafil idiler. Ahmaklıklarından birbirini yumruklamağa başladılar. Eğer orada çok dil bilir kadri yüce birisi olaydı, onları uzlaştırırdı, ve derdi ki: Ben bu akçayla hepinizin istediğini yerine getiririm. Gönlünüzü gıllügişsiz bana teslim edin. Bu bir akça dördünüzün de muradını yerine getirir».

Şimdi Mevlânanın bu kıssa üzerine şu mesnevilerini alalım:

Lâfız niza'ı

1 — کر سختتان می نماید یك نمط ـ در اثر مایهٔ نزاعست وسخط

2 — کرمی عاریتی ندهد اثر ـ کرمی خاصیتی دارد هنر

3 — سرکه را کر کرم کردی ز آتش آن ـ چون خوری سردی فزاید بیکمان

4 — زانکه آن کرمی اودهلیزیست ـ طبع اصلش سردیست وتیزیست

5 — وربود یخ بسته دوشاب ای پسر ـ چون خوری کرمی فزاید درجکر

6 — پس ریای شیخ به ز اخلاص ما ـ کز بصیرت باشد آن وین از عمی

7 — از حدیث شیخ جمعیت رسد ـ تفرقه آرد دم اهل حسد

Tercemesi :

1— Sizin sözleriniz bir kaide ve yola tabi gibi görünürse de, eseri ancak niza, ve kızgınlıktan ibarettir.

2 — Âriyet ve ârîzı olan hareketin tesiri yoktur. Müessir olan ancak insanın aslında mevcut olan hararet hassasıdır.

3 — Sirkeyi ateşte ısıtsan bile onun tab'ı bariddir. Yenildiği zaman yine burudeti artırır.

4 — Çünkü sirkenin bu harareti dışdandır, iğretidir. Onun asıl tab'ında soğukluk ve keskinlik vardır.

5 — Fakat pekmez buz tutsa bile tabiatı hardır. Yenince ciğerde harareti arttırır.

6 — Şeyhin riyası bizim ihlâsımızdan yeğdir. Zira o riya basiretten bu ihlâs ise körlükten meydana gelmektedir.

7 — Şeyhin sözü toplayıcıdır. (Kalpleri birleştirir). Hased ehlinin sözü ise tefrika...

İZAHI : Söz ne kadar dürüst, ne kadar usul ve kaideye muvafık söylenirse söylensin onda niza' mayası vardır. Çünkü halk bir şeyin

hakikatına ulaşamadıklarından herkes her meseleyi kendine göre anlamıştır.

«Herkesin maksudu bir amma rivayet muhtelif» mısraı bu hakikati çok güzel ifade etmektedir.

Mevlâna, her hangi bir şeyi kendine göre anlamakdan doğan bir ihtilâf ve tefrikayı şöyle bir teşbih ile ifade ediyorlar:

Sirkenin tabiatı bâriddir. Onu ısıtsan da yenildiği zaman yine burudet verir. Fakat pekmez bunun aksine olarak hardır. Buz tutsa yine ciğerlerimizde harareti ziyadeleştirir. İşte bunun gibi bir ferdi, bir cemiyeti yükseltmek için kâmil insanların, mütefekkirlerin, inkılâpçıların tabiatları ve kendi bilgi ve düşüncelerinin hilâfına hareket etmesi, maksada vusul için en yerinde bir tedbirdir. Bunun için Şeyhin basiretli ve irşadkâr bir maksada matuf riyası, nakıs olanların bilgisizlik ve körce ihlâslarından daha makbuldur. Çünkü, birisi ittihadı temin eder, diğeri tefrika ve hasedi celbeder.

İKİNCİ CİLDİN SONU